

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ**

**«Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της αστεγίας:
Η περίπτωση μίας άστεγης γυναίκας στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καλλιγέρη Άννα

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:
Ιορδάνης Ψημμένος, Καθηγητής, Επιβλέπων
Κωνσταντίνος Δημουλάς, Επίκουρος Καθηγητής
Ηρακλής Μαυρίδης, Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, Ιανουάριος 2017

Copyright © Άννα Καλλιγέρη, 2017.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Αφιέρωση

Σε όλα τα πλάσματα που ζουν στο δρόμο...

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού για τις γνώσεις και το πάθος που μας μετέφεραν. Επίσης, ευχαριστώ εκ βάθους καρδιάς τον επιβλέποντα καθηγητή, Κο Ιορδάνη Ψημμένο, ο οποίος υπήρξε στυλοβάτης, αρωγός και εμπνευστής στο παρόν εγχείρημα. Ακόμη, ευχαριστώ πολύ τους έτερους καθηγητές της Τριμελούς Επιτροπής, Κο Κωνσταντίνο Δημουλά και Κο Ηρακλή Μαυρίδη για την πολύτιμη βοήθεια και τις καίριες παρατηρήσεις. Τέλος, ευχαριστώ όλους όσους δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες, ούτως ώστε να ευοδωθεί η παρούσα προσπάθεια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται το ζήτημα των αστέγων ως ένα εντεινόμενο κοινωνικό πρόβλημα κατά τη μακρά περίοδο της κρίσης, καθώς όλο και μεγαλύτερες ομάδες πληθυσμού απειλούνται με τον κίνδυνο απώλειας στέγης.

Το πρόβλημα του αθέατου πληθυσμού προκαλεί το ερευνητικό ενδιαφέρον ως μια μορφή ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού με σωρευμένες απανωτές αποτυχίες και σχεδόν ανύπαρκτες προοπτικές εξόδου. Οι παραδοσιακές κοινωνικές πολιτικές αποδεικνύονται ανεπαρκείς να επιλύσουν το ζήτημα ενώ ταυτόχρονα οι άστεγοι ολοένα και βυθίζονται στον κόσμο της αστεγίας ενώ διακατέχονται από συναισθήματα ενοχής και ντροπής λόγω του κοινωνικού στιγματισμού που υφίστανται.

Στη μελέτη, αποτυπώνονται οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις γύρω από το ζήτημα των αστέγων και ο θεσμικός ρόλος του κράτους ενώ το θέμα διερευνήθηκε και εμπειρικά με την πραγματοποίηση συνέντευξης εις βάθος σε μία μεσήλικη, άγαμη, μέσης εκπαίδευσης άστεγη γυναίκα.

Τόσο η βιβλιογραφική ανασκόπηση όσο και η συνέντευξη ανέδειξαν τη συμβολή της απώλειας της εργασίας στην πιθανή απώλεια της στέγης. Επίσης, κατέστη σαφές ότι οι άστεγοι είναι αποκομμένοι όχι μόνο από την πλειονότητα της κοινωνίας αλλά και από το ίδιο το κράτος, που δυσκολεύει την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες και επιδόματα.

Το πρόβλημα μετατοπίζεται σε μη κρατικούς φορείς και ιδιώτες που αναλαμβάνουν την άσκησης κοινωνικής πολιτικής υποκαθιστώντας τις κρατικές δομές. Έτσι, διαμορφώνεται ένα νέο τοπίο κοινωνικής πρόνοιας, που θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο μιας νέας μελέτης στο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά

Αστεγία, κρίση, κοινωνική πολιτική

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.....	10
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	13
2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΣΤΕΓΙΑΣ	13
2.1 Συναινετικές προσεγγίσεις της αστεγίας	13
2.1.1 Κοινωνική Ενσωμάτωση.....	13
2.1.2 Τρόποι ζωής, αντιλήψεις και συνήθειες του άστεγου πληθυσμού.....	15
2.1.3 Αστεγία και περιθωριακός χώρος	18
2.1.4. Η σημασία της επέμβασης της κοινωνικής διοίκησης στο ζήτημα της αστεγίας.....	20
2.2 Συγκρουσιακές προσεγγίσεις της αστεγίας	23
2.2.1 Η αστεγία ως κομμάτι της αναδιανομής της στέγης	23
2.2.2 Ο ρόλος της κρίσης σε συνθήκες καπιταλισμού, η αύξηση της ανεργίας και η συσχέτιση με την αστεγία	24
2.2.3 Κοινωνικός αποκλεισμός	26
2.2.4 Πώς η κοινωνική πολιτική και ιδιαιτέρως το κράτος διαχειρίζεται την κοινωνική αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού.....	27
3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	35
4. ΑΣΤΕΓΟΙ.....	38
4.1 Ορισμός – Τυπολογία - Νομοθεσία.....	38
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ.....	48
Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	48
5. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ	48
5.1 Επιλογή δείγματος πληθυσμού της έρευνας.....	48
5.2 Επιλογή μεθόδου έρευνας	49
5.3 Οδηγός συνέντευξης.....	50

5.4 Συναντήσεις με τη συνεντευξιαζόμενη	51
5.5 Χώρος λήψης συνέντευξης.....	52
6. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	53
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	65
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	68
ΠΗΓΕΣ	68
Α' Νόμοι	68
Β' Ηλεκτρονικές Πηγές.....	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	71
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	73
Οδηγός συνέντευξης.....	74
Απομαγνητοφώνηση συνέντευξης	75
ABSTRACT	87

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι το ζήτημα της αστεγίας. Το ζήτημα του άστεγου πληθυσμού αποτελεί ένα μείζον θέμα καθώς πρόκειται για μία κοινωνική ομάδα που διαβιεί εκτεθειμένη σε ακραίες συνθήκες ενώ ταυτόχρονα είναι αποδέκτης κοινωνικού αποκλεισμού. Η εργασία εξετάζει το ζήτημα της αστεγίας και τον ρόλο της κρατικής παρέμβασης στο κοινωνικό αυτό πρόβλημα μέσω της άσκησης της κοινωνικής πολιτικής.

Η εργασία έχει χωριστεί σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αποτελείται από τον θεωρητικό προβληματισμό ενώ το δεύτερο αποτελεί εμπειρική διερεύνηση του αντικειμένου της εργασίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσεται ο προβληματισμός της παρούσας μελέτης. Στο εν λόγω κεφάλαιο, γίνεται μνεία σε τρία βασικά στοιχεία: στη στάση της κοινωνίας έναντι στον άστεγο πληθυσμό η οποία είναι αρνητικά φορτισμένη και ακολούθως εσωτερικεύεται από τους άστεγους με αποτέλεσμα να στιγματίζονται και να ενοχοποιούνται τα άτομα που διαβιούν στον δρόμο. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίσταται η κοινωνική ομάδα των αστέγων η οποία είναι απόρροια του προαναφερόμενου στιγματισμού. Τέλος, σημαντικό ζήτημα στον προβληματισμό αποτελεί ο ρόλος του κράτους στο θέμα της αστεγίας ο οποίος δεν ανταποκρίνεται επαρκώς, αντιθέτως, εντείνει την δεινή κατάσταση των αστέγων.

Για την εξέταση των προαναφερόμενων παραμέτρων, πραγματοποιήθηκε σε πρώτο στάδιο κοινωνιολογική διερεύνηση του θέματος, η οποία επικεντρώθηκε στις Συναινετικές και τις Συγκρουσιακές Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της αστεγίας. Πιο αναλυτικά, στο δεύτερο κεφάλαιο αποτυπώθηκαν Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις με βάση τις τέσσερις βασικές Κοινωνιολογικές Σχολές (Μαρξιστική Σχολή, Βεμπεριανή Σχολή, Σχολή του Σικάγο και Λειτουργισμός). Οι προσεγγίσεις ανέλυσαν τα θέματα που αναφέρονται στο κεφάλαιο του προβληματισμού.

Αντικείμενο του τρίτου κεφαλαίου είναι η κοινωνική πολιτική και οι εφαρμογές της. Στο παρόν κεφάλαιο δεν πραγματοποιείται αναλυτική αποτύπωση των προγραμμάτων που έχουν δημιουργηθεί για τους άστεγους. Αντ' αυτού, κρίθηκε προτιμότερη η

συνολικότερη παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο το κράτος αντιμετωπίζει τον άστεγο πληθυσμό.

Εν συνεχεία, στο 4^ο κεφάλαιο αποτυπώνονται ορισμοί γύρω από το ζήτημα των αστέγων. Οι ορισμοί θεωρήθηκαν ως ένα κρίσιμο σημείο που αξίζει να αναφερθεί για το παρόν πρόβλημα καθώς έχουν άμεση σύνδεση με τον τρόπο που το κράτος αλλά και οι πολίτες αντιμετωπίζουν το κοινωνικό φαινόμενο της αστεγίας.

Ακολούθως, έπεται το 5^ο κεφάλαιο το οποίο εντάσσεται στο δεύτερο μέρος της εργασίας – την εμπειρική διερεύνηση. Στο εν λόγω κεφάλαιο, αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο επιλέχθηκε το δείγμα της συνέντευξης, η επιλογή της μεθόδου έρευνας καθώς επίσης δόθηκαν λεπτομέρειες αναφορικά με τον τρόπο επικοινωνίας με τη συνεντευξιαζόμενη και τις συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν μαζί της.

Στο 6^ο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της συνέντευξης. Η ανάλυση αφορά τόσο στην «αποκωδικοποίηση» των όσων δήλωσε η συνεντευξιαζόμενη κατά τις συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν μαζί της όσο και των κοινωνικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών της, του χώρου διαμονής της και των αντιδράσεων που είχε η συνεντευξιαζόμενη καθ' όλη τη διάρκεια των συναντήσεών μας.

Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα όπου αποτυπώνονται συνοπτικά τα ευρήματα που προέκυψαν καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας σχετικά με το ζήτημα του άστεγου πληθυσμού.

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η μελέτη εξετάζει το ζήτημα της αστεγίας. Πιο αναλυτικά, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε τρεις πτυχές. Για την εξέτασή τους, θα δούμε συνοπτικά το πώς οι τέσσερις (4) Κοινωνιολογικές Σχολές¹ αναλύουν τα ακόλουθα θέματα.

Πρώτον, η κατάσταση έλλειψης στέγης ορισμένων ατόμων, διαμορφώνει ένα «στρώμα» από συγκεκριμένες αντιλήψεις από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Οι αντιλήψεις αυτές είναι στην πλειονότητά τους, αρνητικά φορτισμένες για την κοινωνική ομάδα που βιώνει τον στεγαστικό αποκλεισμό. Μερικές από αυτές τις αντιλήψεις έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι θεωρούν τον ίδιο τον άστεγο πληθυσμό ως τον κύριο υπεύθυνο της κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει. Τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στον εν λόγω πληθυσμό, τείνουν να εσωτερικεύονται από τους άστεγους και να ανατροφοδοτούνται. Η σχεδόν ενοχική αυτή κατάσταση δυσχεραίνει σαφώς τη ήδη δεινή θέση των αστέγων όπως επίσης και τα άτομα που απειλούνται άμεσα με στεγαστικό αποκλεισμό.

Δεύτερον, ένα ακόμη κεντρικής σημασίας ζήτημα είναι αυτό του αποκλεισμού. Η κοινωνική ομάδα των αστέγων αποκλείεται πριν ακόμη βρεθεί στην κατάσταση της αστεγίας. Αυτό συμβαίνει είτε λόγω της απώλειας της θέσης εργασίας², είτε λόγω της διάρρηξης των οικογενειακών και φιλικών σχέσεων³, είτε λόγω έτερων παρεμφερών παραγόντων. Το αποτέλεσμα είναι η περιθωριοποίηση των αστέγων. Ιδίως στην κατάσταση που βρίσκονται πλέον «στον δρόμο», οι άστεγοι βιώνουν μία ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού και αντιμετωπίζονται ως μία από τις κατώτερες κοινωνικές ομάδες. Ο αποκλεισμός εντείνει και την πρώτη διαπίστωση της εσωτερίκευσης αρνητικών χαρακτηριστικών από την κοινωνική ομάδα των αστέγων.

Τέλος, σε συνέχεια των παραπάνω, η αστεγία δεν αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά από το κράτος καθώς οι πολιτικές δεν είναι στρωματοποιημένες. Επιπροσθέτως, όσον αφορά στο ρόλο του κράτους πρόνοιας, το ήδη οξυμένο πρόβλημα της αστεγίας

¹ Λειτουργισμός, Σχολή του Σικάγο, Μαρξιστική Σχολή και Βεμπεριανή Σχολή.

² Όπως συνέβη και στην περίπτωση της συνεντευξιαζόμενης.

³ Σε περίπτωση που οι σχέσεις αυτές δεν έχουν διερρήχθη προ της αστεγίας, η διάρρηξη αυτή πραγματοποιείται κατά την κατάσταση έλλειψης στέγης όπως συνέβη και στην περίπτωση της συνεντευξιαζόμενης.

εντείνεται καθώς ο τρόπος λειτουργίας του κράτους δεν παρέχει κανενός είδους δίχτυ προστασία για τους πολίτες. Αντιθέτως, προωθεί την επίλυση των περισσότερων ζητημάτων στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον του υποκειμένου. Με αυτόν τον τρόπο, το άτομο που βιώνει ή που απειλείται με στεγαστικό αποκλεισμό, είναι επί τοις ουσίαις έρμαιο της τύχης του καθώς το κράτος δεν φαίνεται να βοηθάει με αποτελεσματικό τρόπο.

Συνήθως, όταν αναφερόμαστε στον άστεγο πληθυσμό η σκέψη μας πηγαίνει αυτομάτως κυρίως σε θέματα όπως αυτό της κάλυψης της τροφής, της εύρεσης πόσιμου νερού και της προστασίας του άστεγου πληθυσμού από τις ακραίες καιρικές συνθήκες. Εν ολίγοις, σκεφτόμαστε την κάλυψη βασικών αναγκών. Στην παρούσα εργασία δίνεται ιδιαίτερη σημασία αρχικώς στην αποτύπωση της ζοφερής κατάστασης που βιώνει ο άστεγος πληθυσμός και ακολούθως στα συναισθήματα, τις ανάγκες (που μπορεί να μη χαρακτηρίζονται αντικειμενικά ως «βασικές» είναι όμως απαραίτητες για μεγάλο μέρος του άστεγου πληθυσμού⁴) καθώς επίσης και στα βιώματα που προκύπτουν μέσα από αυτή την κατάσταση τα οποία έχουν κυρίαρχο ρόλο στο ζήτημα της αστεγίας.

Υπάρχουν τρεις βασικοί λόγοι στην παρούσα εργασία οι οποίοι κατέστησαν σημαντικό και άξιο ανάπτυξης το ζήτημα γύρω από την έλλειψη στέγης. Αφενός, επικρατεί ένα «πέπλο» γύρω από τον αθέατο αυτό πληθυσμό. Το εν λόγω «πέπλο» σχετίζεται με την δύσκολη εύρεση του άστεγου πληθυσμού εντός του αστικού πλαισίου⁵, την έλλειψη ποσοτικών αλλά και ποιοτικών στοιχείων για τον άστεγο πληθυσμό και κυρίως την απουσία της δικής τους «φωνής». Αφετέρου, λόγω της οικονομικής κρίσης, το φαινόμενο της έλλειψης στέγης εντείνεται ολοένα και περισσότερο. Επίσης, η αύξηση του αριθμού των αστέγων και των ατόμων που απειλούνται άμεσα με στεγαστικό αποκλεισμό, συνδέεται άμεσα με το γεγονός ότι το φαινόμενο της αστεγίας αντιμετωπίζεται επιφανειακά και αποσπασματικά από το κράτος και τους φορείς κοινωνικής πολιτικής που αυτό διαθέτει με αποτέλεσμα η

⁴ Μερικές από αυτές τις ανάγκες ενδέχεται παραδείγματος χάριν να είναι η εύρεση τσιγάρων, η εύρεση της «δόσης» ναρκωτικών, όπως επίσης και άλλες διαφορετικές ανάγκες ανάλογες του ατόμου. Οι εν λόγω ανάγκες αν και θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «δευτερεύουσες», πολλές φορές έχουν την τάση να λαμβάνουν ρόλο πρωτεύουσας σημασίας και να καθίσταται επιτακτική η ανάγκη κάλυψής τους.

⁵ Στο παρόν σημείο η εύρεση χρησιμοποιείται και κυριολεκτικά (δηλαδή η εύρεση των ίδιων των αστέγων) όσο και μεταφορικά (δηλαδή να γίνει εφικτή η επικοινωνία με τον άστεγο πληθυσμό).

κατάσταση που βιώνουν οι άστεγοι να χειροτερεύει διαρκώς και ακολούθως μερίδιο της ευθύνης να αναλαμβάνει το οικογενειακό – φιλικό περιβάλλον του ατόμου που βιώνει την κατάσταση, ή να καταφεύγει σε εναλλακτικές για την κάλυψη των αναγκών του και την επίλυση των ζητημάτων του όπως είναι η Εκκλησία, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ή διάφορα άτυπα κοινωνικά δίκτυα.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΣΤΕΓΙΑΣ

Το ζήτημα γύρω από την έλλειψη στέγης εξετάζεται μέσα από την ύπαρξη δύο διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων. Η πρώτη κατηγορία εξέτασης της αστεγίας δίνει έμφαση στο ζήτημα της κοινωνικής συναίνεσης ενώ η δεύτερη κατηγορία προσέγγισης σχετίζεται με το ζήτημα της κοινωνικής σύγκρουσης.

Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία, οι θεωρίες της κοινωνικής συναίνεσης προσεγγίζουν το ζήτημα της αστεγίας υπό το πρίσμα τεσσάρων (4) βασικών αξόνων: Αρχικώς, η αστεγία εκφράζεται μέσα από την κοινωνική ενσωμάτωση και πιο συγκεκριμένα μέσα από την αδυναμία κοινωνικής ενσωμάτωσης του άστεγου πληθυσμού. Ακολούθως, παρουσιάζονται θεωρίες γύρω από την κοινωνική κατασκευή της αστεγίας και της νοηματοδότησης της αστεγίας από τους ίδιους τους άστεγους. Εν συνεχεία, γίνεται σύνδεση της αστεγίας με τον περιθωριακό χώρο. Τέλος, παρουσιάζονται θεωρίες που δηλώνουν τη σημασία της επέμβασης της κοινωνικής διοίκησης στο πρόβλημα της αστεγίας.

Στην δεύτερη κατηγορία, οι θεωρίες της κοινωνικής σύγκρουσης πλαισιώνουν το ζήτημα της έλλειψης της στέγης υπό το πρίσμα τεσσάρων (4) κεντρικών αξόνων: Πρώτον, η αστεγία εξετάζεται ως απότοκο της αναδιανομής της στέγης. Δεύτερον, εξετάζεται ο ρόλος της κρίσης σε συνθήκες καπιταλισμού που οδηγούν στην αύξηση της ανεργίας και η συσχέτιση της εν λόγω κατάστασης με την αστεγία. Τρίτον, θίγεται το θέμα του κοινωνικού αποκλεισμού των αστέγων. Τέταρτον, εξετάζεται μέσα από τις θεωρίες το πώς η κοινωνική πολιτική και ιδιαιτέρως το κράτος διαχειρίζεται την κοινωνική αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού και γίνεται σύνδεση με το ζήτημα της αστεγίας.

2.1 Συναινετικές προσεγγίσεις της αστεγίας

2.1.1 Κοινωνική Ενσωμάτωση

Στο παρόν σημείο, η αστεγία εκφράζεται ως το αποτέλεσμα της αδυναμίας της κοινωνικής ενσωμάτωσης μερίδας του πληθυσμού. Η αδυναμία της κοινωνικής

ενσωμάτωσης οδηγεί τον άστεγο πληθυσμό στην κοινωνική περιθωριοποίηση (marginality). Δεν είναι λίγοι οι κοινωνικοί επιστήμονες που κατατάσσουν την έλλειψη στέγης ως μία από τις πιο ακραίες μορφές περιθωριοποίησης. Η περιθωριοποίηση αυτή, είναι μία κατάσταση (ή μία σειρά από καταστάσεις) η οποία βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Levinson, 2004: 371). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η έλλειψη στέγης καθώς και όλα τα κοινωνικά ζητήματα αναλύονται με βάση τις συνέπειες που έχουν στην κοινωνία ως σύνολο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η περιθωριοποίηση θεωρήθηκε ως μία απόκλιση (deviance) από τους κανόνες και τις νόρμες της εκάστοτε κοινωνίας καθώς επίσης και ένα υπο-προϊόν (by-product) το οποίο δημιουργήθηκε λόγω της προαναφερθείσας ασθενούς κοινωνικής ενσωμάτωσης μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων (Levinson, 2004: 371). Πιο αναλυτικά, ο άστεγος πληθυσμός βρίσκεται στο περιθώριο καθώς αποκλίνει από αυτό που για την εκάστοτε κοινωνία θεωρείται τυπικό και σύνηθες. Στη συγκεκριμένη δηλαδή περίπτωση, ως σύνηθες ορίζεται η στέγαση του κάθε ατόμου. Οτιδήποτε διαφοροποιείται από αυτό, καταλήγει να ορίζεται ως περιθώριο. Τα άτομα που βιώνουν την κατάσταση της αστεγίας, δεν ανήκουν στο τυπικό με βάση τους κανόνες και τις νόρμες που ισχύουν και για αυτό τίθενται αυτομάτως «εκτός» της κοινωνίας· περιθωριοποιούνται.

Το ζήτημα της περιθωριοποίησης του άστεγου πληθυσμού επεκτείνεται μέσα από τη συλλογιστική πορεία του Κοινωνιολόγου Robert K. Merton (1910 – 2003). Σύμφωνα με τη διαπίστωση του Merton, η κοινωνία ενδέχεται να είναι διαμορφωμένη κατά τρόπο τέτοιο ώστε να ενισχύει την περιθωριοποίηση και απόκλιση του άστεγου πληθυσμού με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Η κοινωνία προβάλλει τους επιθυμητούς (για εκείνη) στόχους και γενικότερα έναν επιθυμητό - σχεδόν ιδεατό - τρόπο ζωής. Από εκεί και πέρα, τα άτομα πρέπει να προσπαθήσουν να συμμορφωθούν σε αυτόν τον τρόπο ζωής. Αυτό επιτυγχάνεται με δύο τρόπους: είτε με την «νόμιμη οδό», δηλαδή τα άτομα συνεργάζονται και συμμορφώνονται μέσω των μηχανισμών που προσφέρει η κοινωνία, είτε – καθώς δεν μπορεί ο καθένας να αποκτήσει αυτόν τον τρόπο ζωής - μέσω της δημιουργίας μιας «αποκλίνουσας υπο-κουλτούρας» και ακολούθως μίας αποκλίνουσας

συμπεριφοράς⁶ (Strain Theory). Οι άστεγοι αποτελούν μία εκδοχή της «υπο-κουλτούρας» καθώς δεν βαδίζουν προς την κατεύθυνση των «στόχων» που θέτει η κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο, οι άστεγοι απορρίπτουν τον «επιθυμητό τρόπο ζωής» ο οποίος προβάλλεται ως πρότυπο (Levinson, 2004: 371).

Σύμφωνα με έρευνες που διεξήχθησαν στις Η.Π.Α τη δεκαετία 1960 και 1970, η παραπάνω παραδοχή περί «υπο-κουλτούρας» επιβεβαιώνεται. Η πλειονότητα του δείγματος του άστεγου πληθυσμού της έρευνας είναι άνδρες οι οποίοι στην καλύτερη των περιπτώσεων διέμεναν περιστασιακά σε φθηνά πανδοχεία. Με βάση την ως άνω προσέγγιση, ο άστεγος κόσμος χαρακτηρίστηκε ως άναρχος⁷, με αποκλίνουσα συμπεριφορά και αποξενωμένος από κάθε είδους κοινωνικούς θεσμούς. Σε συνέχεια της ίδιας συλλογιστικής πορείας, ο Howard Bahr από κοινού με άλλους συναδέλφους του, επιχείρησε να ερευνήσει το ζήτημα των αστέγων. Σύμφωνα με το ερευνητικό ερώτημα που έθεσε ο Bahr, οι άστεγοι έχουν ελάχιστες ή και καθόλου σχέσεις με θεσμούς⁸. Ένα από τα ίσως σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας αυτής ήταν το γεγονός ότι ο άστεγος πληθυσμός, δεν διέφερε εν τέλει σε τόσο μεγάλο βαθμό από τον φτωχό πληθυσμό ο οποίος είχε εστία. Παρά λοιπόν τις όποιες διαφορές ενδέχεται να έχει ο άστεγος με τον στεγασμένο φτωχό πληθυσμό, τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν το γεγονός ότι η περιθωριοποίηση είναι μία ενεργή μορφή αποκλεισμού του ατόμου από την κοινωνία και όχι μια απλή κοινωνική κατασκευή (Levinson, 2004: 371).

2.1.2 Τρόποι ζωής, αντιλήψεις και συνήθειες του άστεγου πληθυσμού

Η περιθωριοποίηση του άστεγου πληθυσμού για τον Κοινωνιολόγο Robert Castel (1933 – 2013) βρίσκεται σε συνάρτηση με τον τρόπο που η εκάστοτε κοινωνία οργανώνει την εργασία. Πιο συγκεκριμένα, ο Castel αναφέρει ότι η κοινωνία οργανώνει την εργασία κατά τέτοιον τρόπο ώστε διαμοιράζει τους κοινωνικούς ρόλους του κάθε υποκειμένου

⁶ Η αποκλίνουσα αυτή συμπεριφορά είναι εν ολίγοις το κλέψιμο, η διακίνηση ναρκωτικών, η πορνεία καθώς επίσης και άλλες παραβατικές πράξεις. Σε αυτή την κατάσταση (innovation), τα άτομα, για να πετύχουν την οικονομική εξασφάλιση, τείνουν να χρησιμοποιούν αθέμιτα μέσα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, πιστεύεται ότι θα γίνουν αποδεκτά (culturally approved).

⁷ Καθώς δε λειτουργεί σύμφωνα με τις κοινωνικές νόρμες.

⁸ Στο παρόν σημείο οι θεσμοί που εννοούνται είναι η οικογένεια, η θρησκεία, η δουλειά.

και αποδίδει τα ανάλογα status. Με τον ίδιο τρόπο επεμβαίνει και στο ζήτημα της αστεγίας καθώς ορίζει τον κοινωνικό ρόλο που θα λάβουν οι άστεγοι και φυσικά το σχεδόν ανύπαρκτο κύρος που αυτοί διαθέτουν. Η κατάσταση αυτή ενισχύει σύμφωνα με τον Castel την περιθωριοποίηση του άστεγου πληθυσμού.

Με βάση τα ως άνω γίνεται ευκρινές το γεγονός ότι ο τρόπος ζωής των αστεγών είναι εν πολλοίς «χαραγμένος» από πριν· προτού δηλαδή βρεθεί κάποιος στην κατάσταση της αστεγίας, η κοινωνία έχει «χαράξει» τη θέση του υποκειμένου.

Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται (Levinson, 2004: 373), οι άστεγοι της Ευρώπης, ήδη από τον 14^ο αιώνα μέχρι και τον 18^ο αιώνα, εντάσσονταν σε μία ενιαία κατηγορία μαζί με άλλες κοινωνικές ομάδες όπως είναι οι κλέφτες, οι εκδιδόμενες γυναίκες, οι δολοφόνοι και εν γένει με κοινωνικές ομάδες οι οποίες είχαν παραβατική και αποκλίνουσα συμπεριφορά. Ο λόγος που εντάσσονταν κάτω από την ίδια κατηγοριοποίηση χωριζόταν σε τέσσερις (4) βασικές παραμέτρους:

- Πολλές φορές για να επιβιώσουν οι άστεγοι, χρησιμοποιούσαν σκόπιμα μεθόδους οι οποίες δεν εντάσσονταν σε ένα κανονιστικό πλαίσιο εργασίας. Οι μέθοδοι αυτοί συχνά περιλάμβαναν εξαπάτηση ή και επαιτεία.
- Πρόκειται για ομάδες που μετακινούνταν συχνά και όταν επρόκειτο να διαμείνουν κάπου, προτιμούσαν υποτιμημένες περιοχές (όπως είναι τα σύνορα - όρια των πόλεων).
- Οι κοινωνικές αυτές ομάδες ήταν αποκομμένες από τις αρχικές τους κοινότητες⁹.
- Τέλος, είναι πολύ σημαντική σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες η παρουσία άτυπων κοινωνικών δικτύων. Τα κοινωνικά δίκτυα που διαμορφώνονται από τα άτομα που λαμβάνουν μέρος στις εν λόγω ομάδες, είναι δομημένα όπως κάθε άλλο κοινωνικό δίκτυο υπάρχει στην κοινωνία με την μόνη διαφορά ότι διαθέτει δικούς του κανόνες¹⁰ (Levinson, 2004: 373).

Τα παραπάνω μαρτυρούν τους λόγους που κατά το παρελθόν ο άστεγος πληθυσμός συνδεόταν¹¹ με άλλες κοινωνικές ομάδες. Επιπλέον, οι ως άνω λόγοι αποτυπώνουν

⁹ Πλέον, είχαν δομήσει καινούργια κοινωνικά δίκτυα με τα άτομα που συσχετιζόνταν.

¹⁰ Οι οποίοι έρχονταν σε αντιπαράθεση με τους κανόνες που επικρατούσαν στην κοινωνία.

¹¹ Και συχνά εξισωνόταν με τις υπόλοιπες ομάδες.

γλαφυρά συνήθειες και τρόπους ζωής της πλειονότητας του άστεγου πληθυσμού της τότε εποχής¹². Οι άστεγοι εκείνης της εποχής προέρχονταν κυρίως από φτωχές πληθυσμιακές ομάδες που διέμεναν σε χωρικές περιοχές ή ακόμη και από άτομα που δεν είχαν μία σταθερή απασχόληση οπότε και σε μία πιθανή απώλεια εργασίας έμεναν εντελώς απροστάτευτα. Όπως λοιπόν γίνεται ήδη ευκρινές από τα ως άνω, η περιθωριοποίηση αυτών των ατόμων δεν ήταν μία ελεύθερη επιλογή παρά περισσότερο μία αναγκαστική κατάσταση. Κάτι τέτοιο, σύμφωνα με τον Castel, ισχύει μόνο για την αρχική κατάσταση της περιθωριοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, η περιθωριοποίηση μπορεί αρχικά να είναι μία κατάσταση που έρχεται από τα άνωθεν και την οποία ο άστεγος δεν μπορεί να διαχειριστεί και να ανατρέψει. Πάρα ταύτα, με το πέρασμα του χρόνου και την παράταση της αστεγίας, ο άστεγος απομονώνεται και οικειοθελώς δηλαδή δεν θέλει να κοινωνικοποιηθεί και θα μπορούσαμε να πούμε ότι επιλέγει ο ίδιος την οδό της απομόνωσης και κοινωνικής περιθωριοποίησης¹³.

Μία άλλη οπτική στην παρούσα προσέγγιση προσφέρει ο Liebow, ο οποίος χρησιμοποιεί την μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης¹⁴ για να μελετήσει το ζήτημα των αστέγων. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα του «Tell them who I am», συμμετείχε ως εθελοντής σε διάφορους ξενώνες αστέγων στην ευρύτερη περιοχή της Washington. Μέσω αυτής της συμμετοχής κατάφερε να καταγράψει τις πορείες ζωής καθώς επίσης και τα συναισθήματα αρκετών άστεγων γυναικών. Σύμφωνα με τις καταγραφές του Liebow, οι γυναίκες που φιλοξενούνταν στους εν λόγω ξενώνες χωρίζονταν στις εξής κατηγορίες:

¹² Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο πως ο τρόπος ζωής των αστέγων δεν έχει μεταβληθεί εξ ολοκλήρου και πολλά σημεία απαντώνται και στη σύγχρονη εμπειρία.

¹³ Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι ο Castel, υποστηρίζει ότι όταν τα άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο, αυξηθούν σε έναν ικανό βαθμό ώστε να «ακουστούν», οδηγούν την κοινωνία σε μία κοινωνική αλλαγή μέσω της πίεσης που οι ίδιοι ασκούν. Για αυτόν άλλωστε τον λόγο, όπως ο ίδιος επισημαίνει, περιθωριοποιημένες μέχρι πρότινος ομάδες αποτέλεσαν τόσο στην Αγγλία όσο και στη Γαλλία την εργατική δύναμη της Βιομηχανικής Επανάστασης, αλλάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κοινωνία στην οποία δεν «χωρούσαν», σε μία κοινωνία η οποία τους εξυπηρετούσε.

¹⁴ Μέθοδο που χρησιμοποίησε και στο Tally's Corner.

- Ορισμένες γυναίκες εργάζονταν όμως οι απολαβές τους δεν επαρκούσαν ούτε για στέγαση ούτε καν για την ίδια την επιβίωσή τους και για αυτό κατέφευγαν στους ξενώνες.
- Κάποιες γυναίκες περιπλανιόνταν όλη μέρα και επέστρεφαν το βράδυ στον ξενώνα.
- Άλλες γυναίκες αναζητούσαν επιδόματα και ευκαιρίες σε διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες. Από τις κοινωνικές αυτές υπηρεσίες αναζητούσαν κάποια θέση εργασίας, επιδόματα ενοικίασης στέγης, ευκαιρίες για περαιτέρω επαγγελματική κατάρτιση ούτως ώστε να εισέλθουν στην αγορά εργασίας καθώς επίσης και κουπόνια σίτισης.

Ο Liebow περιγράφει μέσα στο έργο του τους διαφορετικούς τύπους γυναικών που φιλοξενούνταν στους ξενώνες. Σύμφωνα με αυτό, ορισμένες γυναίκες ήταν αμόρφωτες ενώ άλλες είχαν γνώσεις και ικανότητες. Επιπρόσθετα, κάποιες γυναίκες ήταν υγιείς ενώ ορισμένες άλλες αντιμετώπιζαν ψυχολογικά προβλήματα ή σωματικές δυσλειτουργίες και αναπηρίες που όμως δεν τους εμπόδιζαν από το να λειτουργήσουν επαρκώς μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας. Όπως χαρακτηριστικά άλλωστε αναφέρει και ο Liebow στο έργο του, τα ψυχολογικά ή συναισθηματικά ζητήματα που αντιμετώπιζαν αυτές οι γυναίκες ήταν άμεσα συνυφασμένα με την κατάσταση της αστεγίας που βίωναν.

Ένα από τα σημαντικότερα ίσως ζητήματα που θίγει ο Liebow στο εν λόγω έργο είναι το γεγονός ότι θέματα που στον απλό άνθρωπο φαντάζουν εύκολα και αυτονόητα, σε αυτές τις γυναίκες αποτελούν έναν διαρκή αγώνα επιβίωσης και πάλης· πάλι με σκοπό να παραμείνουν άνθρωποι σε ένα τόσο απάνθρωπο και αφιλόξενο περιβάλλον που πολλές φορές αντιμετωπίζει τις γυναίκες αυτές ως κατώτερα ανθρώπινα όντα (Liebow, 1993: 222). Όπως άλλωστε καταληκτικά επισημαίνει και ο ίδιος ο συγγραφέας ζητήματα όπως αυτό της στέγασης ή της εύρεσης μίας αξιοπρεπούς θέσης εργασίας δεν πρέπει να αφήνονται έρμαιοι στην ελεύθερη αγορά γιατί τότε αυξάνεται ραγδαία ο αριθμός του άστεγου πληθυσμού (Liebow, 1993: 223).

2.1.3 Αστεγία και περιθωριακός χώρος

Η έλλειψη στέγης με βάση την παρούσα προσέγγιση ορίζεται με βάση τον περιθωριακό χώρο (marginal space). Σε συνέχεια αυτού, η προσέγγιση αυτή δεν προσδιορίζει τον άστεγο πληθυσμό μόνο από την έλλειψη στέγης αλλά περισσότερο με την αξία της

ανάγκης που έχει ο πληθυσμός αυτός για λειτουργικό χώρο. Επομένως, δεν είναι η απώλεια ενός οποιουδήποτε χώρου αλλά της στέγης που χαρακτηρίζεται από τη λειτουργικότητά της και από το πόσο διευκολύνει τη ζωή του πληθυσμού που τη διαθέτει. Η λειτουργικότητα αυτή σχετίζεται με υποκειμενικούς παράγοντες καθώς το ίδιο το άτομο είναι αυτό που χαρακτηρίζει έναν χώρο ως λειτουργικό ή μη λειτουργικό.

Σε συνέχεια των παραπάνω, η έρευνα που διεξήχθη από τους Κοινωνιολόγους David Snow και Leon Anderson στο Texas, ανέδειξε ότι το ζητούμενο δεν είναι αν μία έκταση ανήκει σε έναν ιδιοκτήτη ή είναι δημοσίου συμφέροντος. Αυτό που έχει σημασία είναι η σημασία που αποδίδει σε αυτήν, το άτομο που διαβιεί στην εν λόγω έκταση (Levinson:2004, 374). Ο χώρος είναι ένα συνεχές το οποίο χωρίζεται σε βασικό – πρωτεύων χώρο¹⁵ και σε περιθωριακό¹⁶. Ο περιθωριακός αυτός χώρος, πολλές φορές εκχωρείται σε όσους δεν έχουν την δυνατότητα απόκτησης κατοικίας στον βασικό – πρωτεύοντα χώρο. Η εκχώρηση γίνεται μερικές φορές εκούσια και άλλες φορές ακούσια. Πάρα ταύτα, όταν ενδιάμεσες περιοχές¹⁷ «καταλαμβάνονται» από άστεγους, γίνεται εμφανές ότι η εκχώρηση του χώρου, ενδέχεται να λειτουργεί ως ένας τρόπος ελέγχου του άστεγου πληθυσμού. Εν ολίγοις, η «κατάληψη» του εν λόγω χώρου από τον άστεγο πληθυσμό είναι απόρροια πολιτικών που είτε περισσότερο είτε λιγότερο φανερά, ωθούν τον πληθυσμό στο συγκεκριμένο σημείο. Μία αναβάθμιση του περιθωριακού χώρου¹⁸ μπορεί να τον μετατρέψει σε πρωτεύοντα – βασικό χώρο για συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού όπως παραδείγματος χάριν αποτελούν οι καλλιτέχνες. Σε αυτήν την περίπτωση, ο άστεγος πληθυσμός αναγκάζεται να φύγει από αυτήν την μέχρι πρότινος περιθωριακή περιοχή. Κάτι τέτοιο συμβαίνει και στη Νέα Υόρκη τις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες καθώς κοινωνικές ομάδες με υψηλότερο

¹⁵ Ο βασικός χώρος χρησιμοποιείται για τις βασικές λειτουργίες της κοινότητας. Μερικές από αυτές είναι η κατοίκηση, η εργασία, η διαφήμιση, η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων καθώς και για άλλες χρήσεις συμβολικού σκοπού.

¹⁶ Ο περιθωριακός χώρος έχει μικρή σημασία για την πλειονότητα των ατόμων. Αποτελείται από εγκαταλελειμμένα οικήματα, παρατημένα οικόπεδα, δρομάκια και εξαθλιωμένες – φτωχές περιοχές κατοίκησης.

¹⁷ Ως ενδιάμεσες περιοχές εννοούνται οι περιοχές που βρίσκονται σε εγκαταλελειμμένα σοκάκια, περιοχές κάτω από γέφυρες και υποβαθμισμένα πάρκα και πλατείες.

¹⁸ Ανάπλαση κτηρίων και ανέγερση νέων οικημάτων.

εισόδημα¹⁹, εκτόπισαν και συνεχίζουν να εκτοπίζουν τους άστεγους από τις «παραδοσιακά» περιθωριακές γειτονιές. Χωρίς να διαθέτουν εναλλακτική λύση, οι άστεγοι καταφεύγουν αναγκαστικά στις βασικές περιοχές. Σε αυτήν όμως την περίπτωση συμβαίνει το εξής παράδοξο: οι άστεγοι δε χάνουν την κοινωνική ταυτότητα του «περιθωριακού» πληθυσμού, δηλαδή δεν ενσωματώνονται στη νέα τους περιοχή. Πάρα ταύτα, διατηρούν την ίδια κοινωνική ταυτότητα, εξακολουθούν να είναι περιθωριοποιημένοι, καθώς όμως βρίσκονται πλέον στις βασικές περιοχές είναι πιο εύκολα «ορατοί» στα μάτια των υπολοίπων και συνεπώς περισσότερο ευάλωτοι.

2.1.4. Η σημασία της επέμβασης της κοινωνικής διοίκησης στο ζήτημα της αστεγίας

Σε συνέχεια των παραπάνω, ο Lewis εξετάζει το ζήτημα της φτώχειας που βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με το ζήτημα των αστέγων καθώς η συντριπτική πλειονότητα των αστέγων έχει περιέλθει σε αυτή την κατάσταση λόγω της ακραίας φτώχειας. Ο Lewis επεσήμανε γύρω από το ζήτημα της φτώχειας, την ύπαρξη δύο εκ διαμέτρου αντίθετων κριτικών σχετικά με τον φτωχό πληθυσμό. Οι κριτικές αυτές είχαν εμποτίσει την κοινή γνώμη καθώς παρουσιάζονται σε παροιμίες, στην λογοτεχνία και είναι διάχυτες στον κοινό λόγο.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο φτωχός πληθυσμός θεωρείτο ως ηθικός, ενάρετος, σοβαρός, ειλικρινής, πρᾶος, χαρούμενος και ανεξάρτητος. Πάρα τα θετικά αυτά χαρακτηριστικά, σύγχρονοι μελετητές υποδεικνύουν το γεγονός ότι σε αυτές τις περιπτώσεις, αυτά τα θετικά χαρακτηριστικά παραγκωνίζονται και παραμελείται συχνά η ικανότητα των φτωχών να ηγούνται, να εξυπηρετούν τον εαυτό τους, όπως επίσης και να συμβάλλουν στην οργάνωση της κοινωνίας. Σε άλλες περιπτώσεις, ο φτωχός πληθυσμός χαρακτηριζόταν ως κακός, ανίκανος, αχρείος, αδιάφορος και εγκληματικός²⁰. Οι μελετητές επεσήμαναν τις καταστροφικές συνέπειες που έχουν τόσο οι συνέπειες της φτώχειας στον χαρακτήρα των ατόμων όσο και οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται στην συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Ακόμη, επεσήμαναν τη

¹⁹ Πολύ συχνά πρόκειται για καλλιτέχνες.

²⁰ Οι άστεγοι, υπό την οπτική του φτωχού (και δη του ακραίως φτωχού) πληθυσμού, χαρακτηρίζονται συχνά ως ανίκανοι, άχρηστοι και εγκληματίες.

σημασία να υπάρξει ένας έλεγχος και μία καθοδήγηση αυτής της δύσκολης κατάστασης. Ο έλεγχος και η καθοδήγηση πρέπει να προέρχεται από τις αρμόδιες αρχές – το κράτος – όπως επίσης και από τους υπόλοιπους πολίτες της κοινωνίας (Lewis, 1966: 1).

Οι παραπάνω αντιφατικοί χαρακτηρισμοί υποδηλώνουν την γενικότερη σύγχυση που υπάρχει γύρω από το ζήτημα του φτωχού πληθυσμού. Σύμφωνα με τον Lewis, ένας από τους βασικότερους λόγους αυτής της σύγχυσης αποτελεί αφενός το γεγονός ότι ο φτωχός πληθυσμός εξετάζεται ως μονάδα, δηλαδή ως «ο φτωχός άνθρωπος» και όχι ως σύνολο, δηλαδή «η φτωχή οικογένεια», «η φτωχο-γειτονιά» και αφετέρου η σύγχυση μεταξύ εννοιών όπως είναι η φτώχεια και η κουλτούρα της φτώχειας (culture of poverty) (Lewis, 1966: 1). Η σύγχυση αυτή έχει σαφώς ως αποτέλεσμα οι πολιτικές που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από τα αρμόδια μέλη του κράτους να μην αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά αλλά περισσότερο αποσπασματικά το φαινόμενο της φτώχειας.

Η έννοια της «κουλτούρας της φτώχειας» αποτελεί για τον Lewis, ένα εννοιολογικό μοντέλο το οποίο με θετικούς όρους περιγράφει μία υπο-κουλτούρα που απαντάται στις δυτικές κοινωνίες. Το μοντέλο αυτό έχει το δικό του συλλογισμό και τη δική του ιδιαίτερη δομή η οποία κληροδοτείται από γενιά σε γενιά. Ο Lewis επεσήμανε το γεγονός πως η παρούσα κουλτούρα της φτώχειας είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα ζήτημα έλλειψης οργάνωσης και στέρησης. Είναι περισσότερο (υπό μία Ανθρωπολογική προσέγγιση) μία κουλτούρα η οποία παρέχει έναν «οδηγό επιβίωσης», έναν τρόπο ζωής για τα άτομα που βιώνουν συνθήκες φτώχειας (Lewis, 1966: 2).

Οι άνθρωποι που βιώνουν τη φτώχεια και κυρίως την ακραία φτώχεια, παράγουν στην καλύτερη των περιπτώσεων λίγο πλούτο και αντιστοίχως λαμβάνουν ακόμη λιγότερο μέρος του πλούτου αυτού ως αντάλλαγμα. Ο φτωχός πληθυσμός αντιμετωπίζει χρόνια ανεργία, χαμηλούς μισθούς, απουσία οικονομιών για περίπτωση ανάγκης, έλλειψη ιδιοκτησίας και απουσία αποθεμάτων διατροφής. Όσο περισσότερο διαρκεί η ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση, τόσο πιο καταστροφικές συνέπειες έχει για τον φτωχό άνθρωπο και την οικογένειά του (Lewis, 1966: 6).

Η προαναφερθείσα διαπίστωση έχει άμεση σύνδεση με το θέμα της παρούσας μελέτης. Ο φτωχός πληθυσμός –και δη ο φτωχός πληθυσμός που διαβιεί σε περιόδους οικονομικής κρίσης – μαστίζεται από μία σειρά δυσβάσταχτων δυσκολιών όπως είναι η ανεργία που συνοδεύεται παράλληλα με έλλειψη «διχτού προστασίας». Ο φτωχός πληθυσμός, όντας αβοήθητος και απροστάτευτος σε μία ενδεχόμενη δυσκολία μπορεί πολύ εύκολα να βρεθεί εκτός της οικίας του.

Οι κοινωνίες του δυτικού κόσμου κατά τον Lewis αποτυγχάνουν να παρέχουν ένα σωστά οργανωμένο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο για τον φτωχό πληθυσμό (Lewis, 1966: 4). Με αυτόν τον τρόπο, η κουλτούρα της φτώχειας αποτελεί έναν τρόπο αντιμετώπισης της δεινής αυτής κατάστασης από τον φτωχό πληθυσμό που ως σκοπό έχει την ενσωμάτωσή του σε μία ατομοκεντρική και ταξικά δομημένη καπιταλιστική κοινωνία (Lewis, 1966: 5).

2.2 Συγκρουσιακές προσεγγίσεις της αστεγίας

2.2.1 Η αστεγία ως κομμάτι της αναδιανομής της στέγης

Στον σύγχρονο καπιταλισμό, η αγορά διαμορφώνει ακριβές κατοικίες με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει ολοένα και περισσότερο την πρόσβαση στη στέγαση ατόμων με χαμηλά εισοδήματα. Η παραπάνω διαπίστωση είναι φανερή και στην παρούσα συγκυρία της κρίσης. Αυτό γίνεται κατανοητό αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι ο πληθυσμός που βρίσκεται στο «κατώφλι της φτώχειας» αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς. Η εξάπλωση της φτώχειας σε ολοένα και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι από μόνη της ικανή συνθήκη για να ωθήσει τα άτομα «εκτός» της στέγης. Αν σε αυτόν τον παράγοντα προσθέσει κανείς και τις μεταβολές στην αγορά ακινήτων, η κατάσταση φαίνεται να εκτροχιάζεται εντελώς, θέτοντας στο έλεος της μοίρας πληθώρα πολιτών και οικογενειών. Σύμφωνα με τον Lamarche, η πόλη δεν αποτελεί ένα προσχεδιασμένο προϊόν, ούτε είναι απόρροια των πολιτικών της. Η πόλη, για τον Lamarche είναι η απάντηση στις οικονομικές απαιτήσεις της εκάστοτε εποχής. Με βάση αυτές τις ανάγκες η πόλη διαμορφώνεται και ακολούθως αναδιαμορφώνει και τους πολίτες της καθώς τους ανακατατάσσει διαρκώς²¹ (Lamarche στο Pickvance, 1976: 85).

Για την παρούσα προσέγγιση βασικό ρόλο έχει η σχέση του εργατικού δυναμικού με το κεφάλαιο. Ο Lamarche σημειώνει πως στις μεγάλες πόλεις, τα ζητήματα που απασχολούν την εργατική τάξη έχουν άμεση σύνδεση με την ακατάσχετη κερδοσκοπία του κεφαλαίου και πιο συγκεκριμένα στην ιδιοκτησία του κεφαλαίου (Lamarche στο Pickvance, 1976: 112). Κάτι τέτοιο πηγάζει από δύο παραμέτρους. Από την μία, η πίεση και η εκμετάλλευση που υφίσταται το εργατικό δυναμικό εντός της εργασίας λόγω της εντατικοποίησης της εργασίας και λόγω της συνεχούς ανασφάλειας. Από την άλλη, έξω από τον εργασιακό χώρο, η εργατική τάξη βρίσκεται διαρκώς υπό τον φόβο για τη στεγαστική αγορά η οποία διαμορφώνεται από το κεφάλαιο. Σε περίπτωση αύξησης της τιμής απόκτησης ενός ακινήτου, το εργατικό δυναμικό βρίσκεται αυτομάτως σε πολύ δύσκολη θέση που εύκολα μπορεί να δημιουργήσει ένα αδιέξοδο και να ωθήσει τα άτομα εκτός της στέγης τους (Lamarche στο Pickvance, 1976: 116). Το αδιέξοδο αυτό γιγαντώνεται σε περιόδους κρίσης όπως είναι η παρούσα συγκυρία.

²¹ Στο παρόν παράδειγμα σε έχοντες και μη έχοντας στέγη.

Κατ' αυτήν την κατάσταση, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού βρίσκεται υπό την απειλή της έλλειψης στέγης και τελικώς, καταλήγει στον δρόμο.

2.2.2 Ο ρόλος της κρίσης σε συνθήκες καπιταλισμού, η αύξηση της ανεργίας και η συσχέτιση με την αστεγία

Η έλλειψη της στέγης εξετάζεται στην παρούσα προσέγγιση με βάση την επίδραση της κρίσης. Στον καπιταλισμό, ιδίως σε συνθήκες κρίσης, παρατηρείται το φαινόμενο της αύξησης του άνεργου πληθυσμού ο οποίος χάνει το εισόδημά του και ακολούθως δυσκολεύεται να διατηρήσει τη στέγη του. Η ζωή των ατόμων νοηματοδοτείται μέσα από την εργασία τους. Εν ολίγοις, για την παρούσα προσέγγιση, η εργασία είναι μία κοινωνική διαδικασία η οποία είναι η πλέον αρμόδια για τον σχηματισμό της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων. Η εργασία με τη σειρά της και πιο συγκεκριμένα ο μισθός που λαμβάνουν τα άτομα για την εργασία που παρέχουν, αντιστοιχεί σε μία σειρά από αγαθά τα οποία οι εργαζόμενοι μπορούν (ή άλλες φορές δεν μπορούν) να αποκτήσουν. Ένα από αυτά τα αγαθά είναι η ίδια η κατοικία. Ο τόπος καθώς επίσης και ο τύπος της στέγασης διαφέρουν αναλόγως με τις απολαβές που έχει ο εκάστοτε εργαζόμενος²².

Πιο συγκεκριμένα όπως επισημαίνει ο Ψημμένος (2005), η ίδια η παραγωγική διαδικασία, είναι αυτή που εν τέλει νοηματοδοτεί και διαμορφώνει τόσο την εργασιακή, όσο και την κοινωνική εν γένει ταυτότητα του εκάστοτε ατόμου (Watson, 2005: 295).

Η όλη προβληματική της παρούσας μελέτης έχει ως αφετηρία την παραπάνω διαπίστωση. Με άλλα λόγια, όπως η εργασία νοηματοδοτεί τις ζωές των ατόμων μιας κοινωνίας, έτσι και η έλλειψη αυτής της εργασίας ορίζει το νόημα των πράξεων των ατόμων. Ένα βήμα πιο πέρα, όπως ο τύπος στέγασης νοηματοδοτεί τις ζωές των ατόμων, κατά τον ίδιο τρόπο και η απουσία κάποιας στέγης ορίζει αντίστοιχα το νόημα των πράξεων των κοινωνικών υποκειμένων ή το αφαιρεί.

²² Πάρα ταύτα, εργαζόμενοι που ανήκουν στην ίδια οικονομική κλίμακα, τείνουν να παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς τον τόπο που επιλέγουν για να κατοικήσουν καθώς επίσης και ως προς τον τύπο της στέγασης.

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, το μόνο «διαπραγματευτικό χαρτί» που έχει ο πολίτης ως εφόδιο είναι όπως ειπώθηκε και παραπάνω, η εργατική του δύναμη. Σε περιόδους όμως οικονομικής κρίσης με την ολοένα αυξανόμενη ανεργία, μία μερίδα του πληθυσμού δεν δύναται να βρει τρόπο έτσι ώστε να ανταλλάξει αυτό το εφόδιο έναντι ενός μισθού. Σε αυτή την περίπτωση, σημαντικό ρόλο ευθύνης φέρει ο τύπος προνοιακού καθεστώτος που υπάρχει στην εκάστοτε χώρα. Όσον αφορά στην Ελλάδα, το καθεστώς πρόνοιας στηρίζει τις βάσεις του στην ύπαρξη της οικογένειας και στην βοήθεια και φροντίδα που παρέχει η οικογένεια στα μέλη της, στην κοινότητα που πλαισιώνει το άτομο που χρήζει βοήθειας όπως επίσης και στα άτομα δίκτυα. Σε περίπτωση που οι προαναφερόμενοι φορείς άσκησης κοινωνικής πολιτικής δε συνδράμουν επαρκώς το άτομο που βρίσκεται σ' ανάγκη, το άτομο κινδυνεύει να τεθεί «εκτός».

Η σύνδεση της ανεργίας με την κατάσταση έλλειψης στέγης περιγράφεται και μέσα από το έργο του Ένγκελς «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία». Μέσα από το έργο του, ο Ένγκελς προσπαθεί να επισημάνει αφενός την άθλια κατάσταση στην οποία διαβιεί ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας καθώς επίσης και το γεγονός ότι η επιλογή της κατοικίας δεν είναι μία ελεύθερη επιλογή για τον εργαζόμενο αλλά περισσότερο μία προκαθορισμένη κατάληξη μέσα στην πόλη. Τα άτομα που ανήκουν σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις, είχαν το δικαίωμα της επιλογής αυτής. Πιο αναλυτικά, στο έργο του, μας εξηγεί πως οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις επέλεξαν για τόπο κατοίκησης, περιοχές απομακρυσμένες, μακριά από τις μολυσμένες βιομηχανικές ζώνες και κατ' επέκταση μακριά από τις περιοχές όπου κατοικούν άτομα της εργατικής τάξης. Όπως ο Marx, έτσι και ο Ένγκελς²³ δίνει ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο της εργασίας προκειμένου να επιβιώσουν τα κοινωνικά υποκείμενα. Πιο αναλυτικά, υποστηρίζει πως όσα άτομα δεν έχουν υπό την κατοχή τους τεράστια περιουσία ή τα μέσα παραγωγής, είναι αναγκαστικά υποχρεωμένοι να ανταλλάξουν την εργατική τους δύναμη με έναν μισθό. Αυτή και μόνο η διαπίστωση, αναδεικνύει γλαφυρά την αβεβαιότητα στην οποία

²³ Στο έργο του Ένγκελς, «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία» το οποίο εκδόθηκε το 1840, ο συγγραφέας αναλύει τη ζοφερή πραγματικότητα που βίωνε η εργατική κατάσταση στην Αγγλία. Ο Ένγκελς λοιπόν, επισημαίνει μέσα από το έργο του την ιδιαίτερη σημασία του αστικού χώρου στη διαμόρφωση και άνθιση του καπιταλιστικού συστήματος.

ζει η εργατική τάξη – προλεταριάτο. Ο Ένγκελς δεν μένει όμως μόνο σε αυτή τη διαπίστωση. Συμπληρωματικά, προσθέτει στην ως άνω αβεβαιότητα και τον παράγοντα «στέγαση». Πιο αναλυτικά, όπως ο ίδιος δηλώνει: «Στο Λονδίνο 50.000 άτομα ξυπνάν κάθε πρωί χωρίς να ξέρουν πού θα ακουμπήσουν το κεφάλι τους την επόμενη νύχτα». Και συμπληρώνει: «Ανάμεσα σ' αυτούς οι ευτυχέστεροι είναι εκείνοι που κατορθώνουν να διαθέτουν για το βράδυ μία ή δύο πένες και πηγαίνουν στα σπίτια που τα ονομάζουν υπνωτήρια (lodging houses)» (Engels, 1985: 77).

2.2.3 Κοινωνικός αποκλεισμός

Ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνει η κοινωνική ομάδα των αστέγων αποτελείται ένα μωσαϊκό προβλημάτων και ιδιαιτεροτήτων. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τη συσσώρευση διάφορων κοινωνικών μειονεκτημάτων καθιστώντας το κοινωνικό υποκείμενο ανίκανο να συμμετάσχει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνουν οι άστεγοι είναι μία πολυεπίπεδη κατάσταση καθώς αποκλείονται από βασικά δημόσια αγαθά ενώ παράλληλα υφίστανται διακρίσεις, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίησή τους και την διάρρηξη τυχόν προγενέστερων κοινωνικών σχέσεων που διέθεταν (Παπαδοπούλου, 2012: 187 - 188).

Όπως άλλωστε επισημαίνει και η Παπαδοπούλου (2012):

Η ομάδα των αστέγων φέρει επάνω και μέσα της την αποτυχία της επαγγελματικής ένταξης και μιας έστω υπολειπόμενης θέσης στην αγορά εργασίας, την αποτυχία της προστασίας της οικογένειας, την αδυναμία διαχείρισης μιας κατοικίας, χρόνια προβλήματα υγείας συνήθως μη αναστρέψιμα, την ηθική απαξίωση του εαυτού και της υπόλοιπης κοινωνίας, την έλλειψη σχέσεων και επαφής με το περιβάλλον, την αδυναμία της οποίας συναλλαγής με τις υπηρεσίες για τις πλέον στοιχειώδεις παροχές, τη δυσχέρεια κάλυψης στοιχειωδών αναγκών, τόσο πρωτογενών όσο και δευτερογενών (Παπαδοπούλου, 2012: 188).

Σε συνέχεια των παραπάνω, η Παπαδοπούλου τονίζει πως ο κοινωνικός αποκλεισμός (και δη του αστέγου), ενισχύεται μέσα από την παράλληλη κατάρρευση οικογενειακών και άτυπων κοινωνικών δικτύων (Παπαδοπούλου στο Πετμεζίδου - Παπαθεοδώρου, 2004: 373).

Τόσο η αστεγία, η φτώχεια όσο και ο κοινωνικός αποκλεισμός που αντιμετωπίζουν ευπαθείς κοινωνικά ομάδες σαν τις ως άνω, αποτελούν κατάφορες προσβολές απέναντι τόσο στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια όσο και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η φτώχεια θεωρείται συχνά ως κεντρική εκδήλωση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, όπως είναι οι άστεγοι, αποτελούν ιστορικά σε κάθε κοινωνία τον ορισμό του «αφύσικου» και «μη συμβατού» τρόπου ζωής. Παλαιότερες μορφές κοινωνίας με τη στάση τους δεν φώτιζαν καθόλου την πτυχή εκείνη του φτωχού πληθυσμού τους και δη των αστέγων, θέλοντας να τα συγκαλύψουν ως μείζονες κοινωνικές παθογένειες. Η στάση που κρατά η σύγχρονη κοινωνία είναι διττή: Από την μία πλευρά αποστρέφεται αυτή τη μερίδα του πληθυσμού της και την αντιμετωπίζει με φόβο ενώ παράλληλα, από την άλλη πλευρά εμφανίζεται να τη συμπονά και να την λυπάται.

Ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού δεν αποτελεί μία στείρα περιγραφή του φαινομένου αλλά προδιαγράφει πολιτικές αντιμετώπισής του. Έτσι, με βάση την προαναφερόμενη στάση έναντι της αστεγίας, ο αποκλεισμός παραπέμπει σε μία διχοτόμηση της κοινωνίας. Στο ένα μέρος υπάρχουν όσοι θεωρούνται «εντός»²⁴ ενώ στο άλλο μέρος υπάρχουν όσοι βρίσκονται «εκτός»²⁵ της κοινωνίας αυτής. Ένα τέτοιο παράδειγμα, είναι οι άστεγοι. Μένοντας «εκτός», τίθενται αυτομάτως στα κατώτατα επίπεδα κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Κοινός τόπος αποτελεί άλλωστε το γεγονός ότι συχνά οι άστεγοι καταφεύγουν σε παραβατικές εργασίες ή σε εργασίες που βρίσκονται στα όρια της νομιμότητας.

2.2.4 Πώς η κοινωνική πολιτική και ιδιαιτέρως το κράτος διαχειρίζεται την κοινωνική αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού

Οι άστεγοι, όπως και κάθε άλλη περιθωριακή κοινωνική ομάδα, είναι οι τελικοί αποδέκτες της καταπίεσης της κοινωνίας. Η καταπίεση αυτή προκύπτει μέσα από τον τρόπο που αντιμετωπίζουν οι πολίτες τον άστεγο πληθυσμό. Πάρα ταύτα, η κυριότερη μορφή καταπίεσης (που σε μεγάλο βαθμό είναι υπεύθυνη και για την καταπίεση που ασκούν οι πολίτες στον άστεγο πληθυσμό) είναι το ίδιο το κράτος. Το κράτος μέσα από τον τρόπο που προσεγγίζει τον πληθυσμό του, μέσα από τον τρόπο που σχεδιάζει και εφαρμόζει προγράμματα για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, αναπαράγει πρότυπα

²⁴ Με τον όρο «εντός» εννοούνται τα άτομα που έχουν μόνιμη απασχόληση, συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή και διαθέτουν στέγη.

²⁵ Με τον όρο «εκτός» εννοούνται όσα άτομα αδυνατούν (ή αρνούνται) να βρεθούν «εντός».

στάσεων απέναντι στα κοινωνικά υποκείμενα που βοηθάει. Τις στάσεις αυτές ενστερνίζονται συνειδητά και υποσυνείδητα μεγάλα τμήματα του πληθυσμού.

Οι ακόλουθοι της κριτικής θεωρίας (όπως εν προκειμένω και ο Kyle), οδηγούμενοι από την επιθυμία τους να μειώσουν την καταπίεση σε μία κοινωνία, θέτουν δύο παραμέτρους κατά τη διάρκεια ανάπτυξης των προσεγγίσεών τους. Αρχικά, ορμώμενοι ακριβώς από την ως άνω επιθυμία, ισχυρίζονται πως ο σχεδιασμός πολιτικών που καταλήγουν να καταπιέζουν μερίδες του πληθυσμού μιας κοινωνίας, διάφορες καταπιεστικές σχέσεις καθώς επίσης και θεσμοί που λειτουργούν κατ' αυτόν τον τρόπο, οφείλουν να αλλάξουν άρδην και να αντικατασταθούν με λιγότερο ή ακόμη και καθόλου καταπιεστικές πολιτικές, σχέσεις και θεσμούς αντίστοιχα. Σε συνέχεια αυτού, όσοι ασπάζονται την κριτική θεωρία προτείνουν την αφύπνιση του πληθυσμού που υφίσταται την καταπίεση. Κάτι τέτοιο θα συμβεί μέσω ενός ενεργού ρόλου στην κοινωνία, θα μπορεί να μειωθεί ή ακόμη και να εκλείψει εντελώς η καταπίεση αυτή (Kyle, 2005: 128).

Ενσωματώνοντας επομένως τα ως άνω στο αντικείμενο της παρούσας εργασίας, πολιτικές, θεσμοί καθώς επίσης και σχέσεις με τον άστεγο πληθυσμό οφείλουν να αλλάξουν έτσι ώστε να διευκολυνθεί η καθημερινή ζωή και να μην καταπιέζεται ο εν λόγω πληθυσμός. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει πρωτίστως την κάλυψη βασικών αναγκών των αστεγών²⁶. Εκτός αυτού, πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες έτσι ώστε οι άστεγοι να αρχίσουν να λαμβάνουν ενεργό ρόλο μέσα στην κοινωνία για να ξεφύγουν από την απομόνωση και τον αποκλεισμό. Η αφύπνιση – ενεργοποίηση μπορεί να συντελεστεί παραδείγματος χάριν μέσω της εκπαίδευσης, της ενδυνάμωσης των προσωπικών χαρακτηριστικών και ικανοτήτων του κάθε ατόμου. Επιπροσθέτως, σπουδαίας σημασίας κρίνεται και η ενδυνάμωση των σχέσεων του άστεγου με τυχόν φίλους – συγγενείς και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του (Kyle, 2005: 134).

²⁶ Χαρακτηριστικά, μερικές από τις πιο επείγουσες ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν είναι η τροφή, η εύρεση στέγης, η χορήγηση φαρμάκων και η ιατρική παρακολούθηση όπου αυτή κρίνεται απαραίτητη καθώς οι άστεγοι είναι εκτεθειμένοι σε δύσκολες συνθήκες και έχουν συχνά προβλήματα υγείας. Επιπροσθέτως, η ψυχολογική υποστήριξη των αστεγών είναι μία πολύ βασική παράμετρος που δεν θα πρέπει να παραβλέπεται.

Ο Kyle, εξετάζοντας το ζήτημα της έλλειψης στέγης στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η δομή του κοινωνικά κατασκευασμένου λόγου ο οποίος διαπερνά την δημόσια πολιτική επηρεάζει σε τεράστιο βαθμό το ζήτημα της έλλειψης στέγης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ζήτημα της έλλειψης στέγης είναι ένα ζήτημα το οποίο κατευθύνεται και από τις δημόσιες πρακτικές καθώς επίσης και από τις αντιλήψεις που φέρουν οι πολίτες μιας κοινωνίας²⁷. Ο Kyle, σαφώς και δεν υποτιμά τους οικονομικούς λόγους που μπορεί να ωθήσουν ένα άτομο έξω από την εστία του, ούτε αρνείται το γεγονός ότι η οικονομική δυσχέρεια είναι από τους παράγοντες που συντηρούν αυτή την κατάσταση. Αυτό όμως που ανέδειξε είναι ότι ο Λόγος φέρει μεγάλο μέρος ευθύνης στη διατήρηση ενός status quo γύρω από το παρόν ζήτημα της αστεγίας. Κάτι τέτοιο συμβαίνει καθώς οι πολιτικές που διαμορφώνονται για την επίλυση αυτού του θέματος παίρνουν διαφορετική μορφή και λειτουργία αναλόγως με τον λόγο που είναι αρθρωμένες και ακολούθως σμιλεύουν διαφορετικά στερεότυπα στις αντιλήψεις των πολιτών²⁸ (Kyle, 2005:14).

Σε σύνδεση των ως άνω, ένα από τα μεγαλύτερα ίσως προβλήματα που εγείρονται γύρω από τους άστεγους είναι το γεγονός ότι πασχίζουν να υπερνικήσουν τον στιγματισμό, την «ταμπέλα του άστεγου» μαζί με όλες τις αρνητικές ερμηνείες που έχει κοινωνικά μια τέτοια έννοια. Είναι ζωτικής σημασίας η ανάγκη των αστεγών να μην στιγματίζονται, να μην χαρακτηρίζονται βάσει της έλλειψης στέγης αλλά ως κοινωνικά υποκείμενα, με βάση δηλαδή τον χαρακτήρα τους (Kyle, 2005: 3). Παρά το γεγονός ότι

²⁷ Στην κοινωνία, υπάρχουν ορισμένοι κανόνες και ορισμένες διαμορφωμένες ιδεολογίες οι οποίες υποσυνείδητα επηρεάζουν τα κοινωνικά υποκείμενα. Εν συνεχεία, τα κοινωνικά υποκείμενα τείνουν να αποδέχονται a priori τις κοινωνικά κατασκευασμένες ιδεολογίες, τις αποδέχονται ως σωστές και νόμιμες αντιδράσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο δομούν τις κοινωνικές τους σχέσεις και τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται στα υπόλοιπα άτομα της κοινωνίας. Τα άτομα που συμπεριφέρονται κατ' αυτόν τον τρόπο έχουν «ψευδή συνείδηση» (false consciousness) καθώς η συνείδηση αυτή δεν απορρέει από προσωπικές τους αντιλήψεις αλλά από τις αντιλήψεις που ενυπάρχουν στην κοινωνία και πιστεύεται ότι είναι η ορθή και φυσική / νόμιμη οδός (Kyle, 2005:6). Ως λύση για την ως άνω «ψευδή συνείδηση» αντιπροτείνεται η αυτοκριτική και αυτοπαρατήρηση των ατόμων με σκοπό να απελευθερωθούν από αυτή τη λανθασμένη κατάσταση και να δημιουργήσουν προσωπικές αντιλήψεις και συμπεριφορές οι οποίες δεν θα επηρεάζονται από το γενικότερο κοινωνικό σύνολο (Kyle, 2005: 7).

²⁸ Εν ολίγοις, άλλοτε είναι βοηθητικές, άλλοτε τιμωρούν και στιγματίζουν, άλλοτε ευαισθητοποιούν την κοινή γνώμη, άλλοτε στρέφουν την μία κοινωνική ομάδα εναντίων της άλλης

πολλές φορές οι άστεγοι χαρακτηρίζονται ως «άτομα όπως είμαστε κι εμείς», παρ' όλα αυτά, αυτό το «εμείς» (εν ολίγοις εμείς που έχουμε σπίτι να μείνουμε) έρχεται αμέσως σε αντίθεση με το «αυτοί» (που εννοούνται οι άστεγοι) επομένως ο στιγματισμός είναι εμφανής ακόμη κι εδώ όπως επίσης και η αίσθηση ότι αυτή η πληθυσμιακή ομάδα είναι κατώτερη από κάποια άλλη (Kyle, 2005: 25). Ο στιγματισμός αυτός οδηγεί στην περιθωριοποίηση, την απομόνωση και τη δημιουργία κλειστών σχέσεων για τον άστεγο πληθυσμό.

Οι προαναφερόμενες αντιλήψεις αναπαράγονται διαρκώς και παντού γύρω μας σε τέτοιο βαθμό που θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για παγίωσή τους στις ανθρώπινες αντιλήψεις. Ο DuBois (1868 - 1963) καταφέρνει να πάει ένα βήμα παραπέρα. Από την μια, στο έργο του «Philadelphia Negro» επισημαίνει τις παραμέτρους που υποβοηθούν την αναπαραγωγή του φθηνού και με χαμηλό κύρος εργατικού δυναμικού. Μερικές από τις πιο σημαντικές παραμέτρους είναι και η στέγαση, ο τύπος της στέγασης και η εργασιακή θέση. Ίσως όμως, η πιο σημαντική του συμβολή, να σχετίζεται με τη Βεμπεριανή έννοια της Κοινωνικής Κλειστότητας. Σύμφωνα με τον DuBois η κοινωνία των λευκών στην περιοχή της Philadelphia, είχε υψώσει τα τείχη της απέναντι στους μαύρους²⁹. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι μαύροι δεν μπορούσαν παρά να αναζητήσουν χαμηλού κύρους θέσεις εργασίας³⁰. Πέρα από τα στατιστικά στοιχεία που παραθέτει στη μελέτη του ο DuBois, τους «αντικειμενικούς δείκτες» της κοινωνικής κλειστότητας σε σχέση με την εργασία, ο DuBois κατέδειξε και τη σημασία των υποκειμενικών δεικτών (DuBois, 1967:284-285). Πρόκειται εν ολίγοις, για το τι πιστεύει μία κοινωνική ομάδα για τον εαυτό της. Σχετικά λοιπόν με τους υποκειμενικούς δείκτες, ο DuBois τονίζει πως παρά το γεγονός ότι οι επιλογές στον εργασιακό τομέα ήταν ελάχιστες και περιορισμένες για τον μαύρο πληθυσμό, καταλυτικό ρόλο στην επιλογή αυτή είχε και η εικόνα που έχει ο μαύρος πληθυσμός για τον εαυτό του. Τα αρνητικά χαρακτηριστικά που προσδίδει η λευκή κοινωνία για τους μαύρους, «εσωτερικεύονται» και φυσικοποιούνται. Έτσι, φτάνουν στο σημείο να αιτιολογούν την ίδια τη δυσμενή

²⁹ Στην παρούσα μελέτη, τα «τείχη» της «λευκής κοινωνίας» είναι το κράτος και οι κοινωνικές ομάδες, ενώ ο «μαύρος πληθυσμός» είναι οι άστεγοι.

³⁰ Στην περίπτωση που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη, οι άστεγοι είναι αποκλεισμένοι και δεν μπορούν να βρουν μία αξιοπρεπή θέση εργασίας. Έτσι, οδηγούνται στους προαναφερθέντες τύπους απασχόλησης που προσδίδουν χαμηλό κύρος και οδηγούν τον απασχολούμενο στην υποτέλεια.

κατάσταση του μαύρου πληθυσμού (DuBois, 1967:327). Η εσωτερικευση ισχύει και στην περίπτωση του άστεγου πληθυσμού. Με βάση τα ως άνω, τα άτομα που βιώνουν την αστεγία, εσωτερικεύουν τους χαρακτηρισμούς της υπόλοιπης κοινωνίας γύρω από το άτομό τους και τους οικειοποιούνται.

Μεταξύ των δύο αυτών δεικτών, πολύ δυσκολότερο να αντιμετωπιστούν είναι οι υποκειμενικοί δείκτες κι αυτό γιατί πρόκειται για παγιωμένες αντιλήψεις, αντιλήψεις που αναπαράγονται και χρησιμοποιούνται ως άλλοθι για τη συντήρηση της κοινωνικής αδικίας. Οι υποκειμενικές αυτές συνθήκες αποτελούν ένα είδος «κληρονομιάς» - «παράδοσης» το οποίο περνάει από γενιά σε γενιά και συντηρεί αυτή την κατάσταση. Με τα ίδια εργαλεία ανάλυσης, ο άστεγος πληθυσμός χαρακτηρίζεται από την πλειονότητα των πολιτών μιας κοινωνίας ως «αχρείοι», «κακοποιοί» και εν γένει ως «παραβατικά στοιχεία». Οι ως άνω χαρακτηρισμοί εσωτερικεύονται από τον άστεγο πληθυσμό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι άστεγοι να αισθάνονται απελπισμένοι, αποτυχημένοι και να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Τον κυριότερο ρόλο σε αυτή την εσωτερικευση φέρει το κράτος που συχνά αναπαράγει τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες, Πάρα ταύτα το κράτος οφείλει να δράσει άμεσα και αποτελεσματικά.

Η αστεγία αναπτύσσει τρόπους ζωής που ενδέχεται να μας ενημερώσουν για το πώς μπορεί το κράτος να παρέμβει. Ο Anderson, στην μελέτη που διεξήγαγε στο Σικάγο, συμπέρανε ότι ο άστεγος πληθυσμός δεν είναι ίσα μοιρασμένος εντός της πόλης παρά συγκεντρώνεται κοντά στο κέντρο³¹. Με την συγκέντρωση των αστέγων σε αυτό το σημείο, δημιουργήθηκε μία υπο- κουλτούρα και μία αποκλεισμένη περιοχή (hobohemia) (Anderson, 1967:14). Η συγκέντρωση αυτή, κατά τον Anderson, βοήθησε στην άνθιση διαφόρων επαγγελμάτων και συσσώρευση εντός των περιοχών όπου συγκεντρώνονταν οι άστεγοι ατόμων με παραβατικές συμπεριφορές και συχνά παράνομες ενασχολήσεις. Μερικά από αυτά είναι η διακίνηση ναρκωτικών, το λαθρεμπόριο, η συγκέντρωση των πορτοφολάδων καθώς επίσης και των τζογαδόρων στο σημείο αυτό (Anderson, 1967:15).

Με βάση την ενδελεχή έρευνα που διεξήχθη, ο Anderson κατέληξε σε ορισμένα συμπεράσματα. Μερικά από αυτά είναι πως ο αριθμός των αστέγων στις περιοχές που

³¹ Ως κέντρο, ο Anderson εννοεί στο παρόν σημείο το εμπορικό κέντρο και το κέντρο των μεταφορών.

κατέγραψε ο ίδιος, έχει την τάση να αυξομειώνεται αναλόγως με τις εκάστοτε συνθήκες εργασίας που ισχύουν στην εν λόγω περιοχή (Anderson, 1967:263).

Επιπρόσθετα, ο Anderson επεσήμανε την συγκέντρωση εντός της πόλης μίας μεγάλης μερίδας του εργατικού δυναμικού που εργάζεται περιστασιακά καθώς επίσης και του μεταναστευτικού πληθυσμού που ήρθε με σκοπό να εργαστεί.. Η συγκέντρωση αυτή είναι απόρροια δύο συνθηκών. Πρωτίστως, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η ανάπτυξη της πόλης του Σικάγο σε βιομηχανική περιοχή. Στην περιοχή αυτή συγκεντρώθηκαν επιχειρήσεις οι οποίες ολοένα και επεκτείνονταν. Λόγω αυτής της επέκτασης, αυξήθηκε η ζήτηση σε ανειδίκευτο όπως επίσης και σε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Επίσης, η συγκέντρωση του ως άνω αναφερόμενου εργατικού δυναμικού στην πόλη του Σικάγο υποβοηθήθηκε και από το γεγονός ότι το Σικάγο αποτέλεσε ένα κέντρο εμπορίου, μεταφορών καθώς και εργασίας για τις πολιτείες που βρίσκονται γύρω από την Κοιλάδα του Μισισίπι.

Ο Anderson διέκρινε τον άστεγο πληθυσμό του Σικάγο σε πέντε (5) βασικές κατηγορίες:

- ο εποχιακός εργάτης
- ο μετανάστης – προσωρινός εργάτης (the hobo)
- ο μετανάστης άνεργος (the tramp)
- ο γηγενής πληθυσμός που απασχολούταν περιστασιακά (home guard)
- ο αλήτης – τεμπέλης (the bum)

Οι κατηγορίες (2) έως και (5) απαντώνται και σε γραπτά γύρω από οικονομικά ζητήματα και ως το «κατάλοιπο της βιομηχανίας» (residuum of industry). Η καταγραφή όμως του Anderson ήταν καινοτόμα καθώς στις κατηγορίες των αστέγων εμπεριείχε και το εποχιακό εργατικό δυναμικό, το οποίο περνούσε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός εργασίας³².

³² Τόσο το μέγεθος του εποχιακώς εργαζόμενου πληθυσμού, όσο και το διάστημα που ο πληθυσμός αυτός βρισκόταν εκτός εργασίας, συνδέονταν άρρηκτα με την ευημερία ή παρακμή της βιομηχανίας.

Ο Anderson δεν έμεινε μόνο στην καταγραφή και κατηγοριοποίηση του άστεγου πληθυσμού στο Σικάγο. Πήγε ένα βήμα παραπέρα καθώς κατέγραψε και τους λόγους που μπορεί να ωθήσουν έναν μετανάστη ή έναν περιστασιακώς εργαζόμενο, έξω στον δρόμο. Σύμφωνα με αυτή την καταγραφή, υπάρχουν έξι (6) βασικοί λόγοι για τους οποίους εξωθείται κάποιος εκτός της στέγης του:

- **Ανεργία και Εποχιακή Εργασία:** Οι συνθήκες της σύγχρονης βιομηχανίας οδήγησαν σε απορρύθμιση της ζωής των ατόμων όπως επίσης και στην καταστροφή συνηθειών στον χώρο εργασίας.
- **Βιομηχανική Ανεπάρκεια:** « Οι απροσάρμοστοι της Βιομηχανίας» (the misfits of industry). Αρκετά άτομα δεν μπόρεσαν να ενταχθούν ως εργαζόμενοι στον χώρο της Βιομηχανίας καθώς αντιμετώπιζαν διάφορα προβλήματα όπως είναι οι μορφές αναπηρίας, η έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης ή ακόμη και προβλήματα υγείας που προκλήθηκαν μέσα από τον χώρο εργασίας.
- **Ελαττώματα Προσωπικότητας:** Ορισμένα χαρακτηριστικά στην προσωπικότητα του κάθε ατόμου, λειτουργούν ανασταλτικά και δεν ευνοούν την ένταξη ή τη παραμονή του ατόμου αυτού στον χώρο εργασίας. Μερικά από αυτά είναι ο εγωκεντρισμός³³ και η κατωτερότητα ενός ατόμου μέσα από το σύνταγμα³⁴.
- **Εντάσεις στην προσωπική ζωή του ατόμου.** Μερικά παραδείγματα εντάσεων ενδέχεται να είναι απλά όπως είναι οι οικογενειακοί καβγάδες. Άλλες φορές ενδέχεται να είναι πιο σοβαρά όπως είναι η διάπραξη μιας παραβατικής ή και εγκληματικής πράξης³⁵. Τέτοιες πράξεις ωθούν το άτομο εκτός της οικογενειακής εστίας και εν γένει το αποκόπτουν από αυτό που η εκάστοτε κοινωνία ορίζει ως «φυσιολογικό». Κατ' αυτόν τον τρόπο το άτομο αποκλείεται.

³³ Ο οποίος μπορεί να οδηγήσει πολλές φορές σε συγκρούσεις εντός του χώρου εργασίας (είτε με συνεργάτες, είτε και με ανώτερα στελέχη της εταιρείας).

³⁴ Παραδείγματος χάριν, οι μετανάστες σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν τα ίδια δικαιώματα με τον γηγενή πληθυσμό. Κάτι τέτοιο δημιουργεί ένα γενικότερο αίσθημα κατωτερότητας.

³⁵ Όπως είναι για παράδειγμα ο φόνος.

- Φυλετικές και άλλες μορφές διακρίσεων. Πολλές φορές ενδέχεται κάποια άτομα να υποστούν διακρίσεις λόγω φυλής, φύλου, κοινωνικής τάξης ή και άλλων παραγόντων. Οι διακρίσεις αυτές πολλές φορές αποκλείουν τα άτομα από την αγορά εργασίας. Αυτό έχει ως συνέπεια τα άτομα να μην έχουν κάποια πηγή εισοδήματος και έτσι να βρεθούν εκτός της εστίας τους.
- Τέλος, ο Anderson παραθέτει έναν ακόμη λόγο, αυτόν της επιθυμίας για ταξίδι και περιπλάνηση (Wanderlust). Σύμφωνα με αυτόν τον λόγο, υπάρχουν άτομα που επιθυμούν να δοκιμάσουν νέες εμπειρίες και περιπέτειες και περιπλανώνται για να δουν τον κόσμο (Anderson, 1967:264).

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Μεγάλη σημασία στο ζήτημα της αστεγίας έχουν οι δράσεις και οι εφαρμογές της κοινωνικής πολιτικής. Το κράτος, ως ο κύριος φορέας άσκησης κοινωνικής πολιτικής απαντάται μέσα από τοπικές, περιφερειακές ή και εθνικές πολιτικές αρχές οι οποίες ποικίλουν σημαντικά. Οι εν λόγω αρχές επηρεάζουν τόσο τις αποφάσεις που λαμβάνονται όσο και τη ζωή στα αστικά κέντρα όπου το ζήτημα της αστεγίας παρατηρείται με μεγαλύτερη ένταση. Στην παρούσα εργασία δεν θα γίνει αποτύπωση συγκεκριμένων πολιτικών και προγραμμάτων που σχεδιάζονται και υλοποιούνται για τον άστεγο πληθυσμό αλλά θα αναπτυχθεί η γενικότερη φιλοσοφία του κράτους και της κοινωνικής πολιτικής που αυτό ασκεί. Επιπροσθέτως, ένα μεγάλο ζήτημα που αναπτύσσεται στο παρόν κεφάλαιο είναι το γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες, η λειτουργία του κράτους υπό φιλελεύθερους όρους έχει μετακυλήσει την ευθύνη της κοινωνικής προστασίας των ατόμων και δη της κοινωνικής ομάδας των αστέγων από το κράτος πρόνοιας σε μία σειρά οικογενειακών και άτυπων κοινωνικών δικτύων καθώς επίσης και σε μία «διωτικοποίηση» της κοινωνικής πολιτικής από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και από την εκκλησία. Όπως άλλωστε αναφέρουν οι Savage & Warde «Οι περισσότερες δυτικές κυβερνήσεις στη δεκαετία του 1980 επεδίωξαν να μειώσουν τις κυβερνητικές δαπάνες ιδιαίτερα στην κοινωνική πρόνοια.» (Savage & Warde, 2005: 271 – 272). Η παραπάνω διαδικασία, αιτιολογήθηκε από το γεγονός ότι οι κοινωνικές ανάγκες και η ζήτηση δεν σχετίζονται με το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών και είναι ανεξάντλητες. Σημαντικό ρόλο στην γενικότερη κατάσταση αποτέλεσε και το γεγονός ότι μειώθηκαν αισθητά οι οικονομικοί πόροι που προορίζονταν για την κοινωνική πρόνοια ενώ παράλληλα προωθήθηκε η ενίσχυση του ρόλου της «αγοράς» μέσα από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (Savage & Warde, 2005: 272). Παράγοντες που επιδείνωσαν την κατάσταση είναι η κατίσχυση του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος στην οικονομική πολιτική όπως επίσης και η οικονομική κρίση.

Ως αποτέλεσμα των ως άνω, το εύρος παρέμβασης του κράτους έχει συρρικνωθεί αισθητά καθώς επίσης έχει γίνει αναπροσαρμογή και αναπροσανατολισμός των κρατικών δαπανών για θεμελιώδη κοινωνικά ζητήματα όπως είναι αυτό της στέγασης, της υγείας, της ασφάλισης και της εκπαίδευσης.

Όπως αναφέρουν οι Savage & Warde (2005), κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι κυβερνήσεις προσπάθησαν να περιορίσουν ορισμένα κοινωνικά ζητήματα με τη χρήση της ταξινόμησης. Μερικά από αυτά τα παραδείγματα είναι η ταξινόμηση μέσω κοινωνικών τάξεων, φύλου, εθνικότητας. Στο παράδειγμα των αστέγων, η πρακτική αυτή σχετίστηκε με το πώς ορίστηκε ο άστεγος πληθυσμός. Μέσω του ορισμού, που παρουσιάζεται αναλυτικά στο ακόλουθο κεφάλαιο, ο ορισμός οδήγησε στην ένταξη και ταυτόχρονα στο αποκλεισμό ατόμων από την κατηγορία του άστεγου πληθυσμού. Η πρακτική αυτή πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τους Savage & Warde (2005) καθώς:

Από τη μια πλευρά είναι επιθυμητό να μειωθεί η αποτελεσματικότητα τέτοιων ομάδων, διότι αποτελούν πηγή απαιτήσεων για πόρους, δικαιώματα και υπηρεσίες – που είναι μια αιτία «υπερφόρτωσης». Έτσι, υπάρχουν λόγοι για την αποδιοργάνωση τέτοιων ανθρώπων, ώστε να τμηματοποιηθεί και να ατομικοποιηθεί το κοινωνικό σώμα. Όμως, μια τέτοια αποδιοργάνωση έχει και αρνητικές συνέπειες, προκαλώντας απάθεια και έλλειψη σύνδεσης με τις πολιτικές διαδικασίες, καθώς και το είδος ατομικής οργάνωσης που εκφράζεται ως εγκληματική συμπεριφορά. Επομένως, υπάρχει ανάγκη αναδιοργάνωσης σε διαφορετικά σύνολα, αλλά και πάλι αυτά δεν μπορούν να εμποδίσουν να διαμορφώσουν και να εκφράσουν τα κοινά τους ενδιαφέροντα και να ασκήσουν πίεση στο κράτος (Savage & Warde, 2005: 276).

Το ως άνω ζήτημα βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με το καθεστώς πρόνοιας που ισχύει στην Ελλάδα. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον Ferrera, τα κράτη της Νότιας Ευρώπης, ακολούθησαν μία άλλη πορεία εκσυγχρονισμού από αυτήν που ακολούθησαν αντίστοιχα τα ηπειρωτικά ευρωπαϊκά κράτη. Γενικά, θα λέγαμε ότι ο ρόλος της πρόνοιας και της κοινωνικής διάστασης παραμελήθηκε από τα εν λόγω κράτη και την ευθύνη άσκησης της κοινωνικής πολιτικής, ανέλαβε σειρά άτυπων κοινωνικών δικτύων, η κοινότητα και σαφώς η οικογένεια .

Πιο αναλυτικά, από τις πρώτες κιόλας συγκριτικές έρευνες της δεκαετίας του '90, διαφάνηκαν οι ομοιότητες των κρατών του Ευρωπαϊκού Νότου, οι οποίες είναι οι κάτωθι:

- Η δυσανάλογη ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους σε σχέση με όσα είτε υποσχέθηκαν, είτε ακόμα νομοθετήθηκαν στα εν λόγω κράτη.
- Ο ρόλος της οικογένεια ως «συμμηφιστικός μηχανισμός» που οφείλει να φροντίζει τα μέλη της και ο αντίκτυπος που έχει αυτό το φαινόμενο στο «κοινωνικό φύλο».

- Ο ενισχυμένος ρόλος που έχει η εκκλησία στα κράτη αυτά, ο οποίος ακολούθως έχει ως αποτέλεσμα «μία κοινωνική κουλτούρα η οποία διαπνέεται από μία ιδιότυπη αλληλεγγύη» (Ferrera στο Ματσαγγάνης, 1999: 33 - 65).

Η ήδη ζοφερή κατάσταση λόγω του παρόντος μοντέλου πρόνοιας, ενισχύθηκε τα τελευταία έτη από την οικονομική κρίση και την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πρακτικών με αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού των άστεγων τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας και την εμφάνιση του φαινομένου των νεοάστεγων. Πλέον, όταν αναφερόμαστε στον άστεγο δεν μιλάμε για κάτι αφηρημένο και απομακρυσμένο από την δική μας πραγματικότητα. Είναι ο γείτονάς μας που έμεινε άστεγος, είμαστε εμείς που ζούμε διαρκώς υπό καθεστώς επισφάλειας.

Η ομάδα του άστεγου πληθυσμού αποτελεί ομάδα με πολύ ρευστά όρια, η οποία επιδεινώθηκε στα πλαίσια της γενικευμένης επισφάλειας που επέφερε η κρίση. Πρόκειται για μια ομάδα που ακόμα δημιουργείται και αποκτά συνεχώς νέα χαρακτηριστικά. Τα άτομα αυτά είναι αντιμέτωπα με μία ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, είναι δυνατόν να αρθεί με στοχευμένες παρεμβάσεις που προάγουν την ένταξη και την άρση της γκετοποίησης. Η ουσιαστική προστασία από τον αποκλεισμό έγκειται στην ενίσχυση των διαδικασιών ένταξης και κυρίως, στην ενίσχυση των ικανοτήτων των ανθρώπων στη δημιουργία και διατήρηση δεσμών. Δυστυχώς όμως, στην Ελλάδα αλλά και εν γένει στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, το σύστημα κοινωνικής προστασίας δεν προνοεί επαρκώς για το ζήτημα της αποφυγής του αποκλεισμού αλλά δρα εκ των υστέρων. Η κοινωνική πολιτική οφείλει να στοχεύσει με πιο αποτελεσματικά μέτρα στη δημιουργία της στήριξης και της ενδυνάμωσης δομών ικανών να προάγουν την κοινωνική συνοχή έτσι ώστε να προλαμβάνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Είναι προφανές ότι κάθε συντονισμένη πολιτική προϋποθέτει την οργάνωση μιας συστηματικής και, όσο το δυνατόν, πιο ακριβούς καταγραφής των άστεγων και των δημογραφικών χαρακτηριστικών τους. Σε επόμενο στάδιο, κρίνεται αναγκαία η «κατηγοριοποίησή» τους, έτσι ώστε η πολιτική που θα σχεδιαστεί να είναι στοχευμένη και αναλόγως προσαρμοσμένη στις ειδικότερες κατηγορίες των άστεγων και κατ' επέκταση στις ανάγκες τους.

4. ΑΣΤΕΓΟΙ

4.1 Ορισμός – Τυπολογία - Νομοθεσία

Ένα μέρος του προβλήματος γύρω από τον άστεγο πληθυσμό που διαβιεί στη χώρα μας είναι και το πώς ορίζουμε τον άστεγο. Σίγουρα ακούγοντας τη λέξη «άστεγος», ο καθένας από εμάς θα μπορούσε να δώσει μία ερμηνεία· κατά πόσο όμως η ερμηνεία αυτή είναι ίδια σε όλο τον ερωτώμενο πληθυσμό; Και ακόμη, κατά πόσο η ερμηνεία αυτή ανταποκρίνεται τελικώς στην πραγματικότητα;

Σύμφωνα με την ίδια την ετυμολογία της λέξης, η λέξη «άστεγος» προκύπτει από το στερητικό «α» που συνοδεύει τη λέξη «στέγη», συνεπώς θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι άστεγος είναι ο άνθρωπος που δεν έχει στέγη. Είναι όμως μόνο αυτή η πιθανή ερμηνεία που μπορεί να αποδώσει κανείς στον όρο «άστεγος» στη σύγχρονη πραγματικότητα;

Ο ορισμός είναι ένα πολύ σημαντικό ζήτημα γύρω από την όλη προβληματική του επονομαζόμενου «αθέατου πληθυσμού». Όπως άλλωστε αναφέρει και ο Κουραχάνης, ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνεται ο εκάστοτε ορισμός δεν αποτελεί μία αμιγώς «τεχνοκρατική» διαδικασία αλλά, αντ' αυτού, αποτελεί απόρροια των εκάστοτε ιδεολογιών και προσεγγίσεων γύρω από το ζήτημα της κοινωνικής ευημερίας (Κουραχάνης, 2005: 98). Ο λόγος που ο ορισμός έχει τόσο σημαντική θέση στο όλο ζήτημα της αστεγίας, είναι γιατί μέσω του ορισμού γίνεται «ορατή» η αστεγία ως κοινωνικό πρόβλημα. Επιπροσθέτως, μέσω του ορισμού, επιτυγχάνεται ο καθορισμός της πληθυσμιακής ομάδας που βρίσκεται σε κίνδυνο. Κατ' επέκταση, μέσα από τον ορισμό που δίνεται, διαμορφώνονται τα μέτρα και οι ανάλογες πολιτικές καταπολέμησης του προβλήματος. Ακόμη, ο ορισμός ενός φαινομένου – προβλήματος έχει σημαίνοντα ρόλο στην κοινωνική έρευνα καθώς και στην ανάλυση των δεδομένων που προκύπτουν από την έρευνα. Αν δεν υπάρχει σαφής ορισμός και οριοθέτηση ενός ζητήματος δημιουργείται ένα ντόμινο αρνητικών συγκυριών: τα κοινωνικά υποκείμενα που βιώνουν το πρόβλημα είναι αφανή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μη βοηθούνται μέσω κοινωνικών προγραμμάτων – δομών, ενώ παράλληλα δεν μπορούν να «μετρηθούν» σε μία κοινωνική έρευνα καθώς δεν έχουν κατηγοριοποιηθεί μέσω ενός ορισμού.

Από την άλλη, η δημιουργία ενός ορισμού ενδέχεται κι αυτή με τη σειρά της να δυσχεράνει τη θέση των κοινωνικών υποκειμένων που βιώνουν ένα πρόβλημα. Ο λόγος είναι διττός: Αφενός, ο στιγματισμός των κοινωνικών υποκειμένων και η κοινωνική κατακραυγή είναι ένα πολύ πιθανό σενάριο που μπορεί να οδηγήσει στον περαιτέρω κοινωνικό αποκλεισμό μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων. Αφετέρου, όταν ο ορισμός δεν εμπεριέχει εξαντλητικά, όλες τις υποκατηγορίες των κοινωνικών υποκειμένων που βιώνουν το ίδιο πρόβλημα, τότε αμέσως συντελείται διάκριση. Η διάκριση άλλοτε γίνεται κατά λάθος και άλλοτε εσκεμμένα. Κατά λάθος γίνεται όταν επιχειρείται βιαστικά και κατά πρόχειρο τρόπο ο ορισμός ενός κοινωνικού προβλήματος, το οποίο, όπως άλλωστε όλα τα κοινωνικά ζητήματα, είναι πολυσχιδές και περίπλοκο. Εσκεμμένα γίνεται όταν πρέπει να φανούν με «κάποιον τρόπο» αποτελέσματα. Έτσι, συνήθης πρακτική είναι η στενή οριοθέτηση ενός κοινωνικού ζητήματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποκλείονται πληθυσμιακές ομάδες από το να ζητήσουν βοήθεια, καθώς δεν εντάσσονται μέσα στα υποκείμενα που περιγράφονται στον ορισμό. Με τη μείωση των ατόμων και των υπο- ομάδων που αντιμετωπίζουν ένα κοινωνικό πρόβλημα καθώς επίσης με την παράλληλη δημιουργία δομών για την φροντίδα όσων εμπίπτουν στην κατηγορία που έχει οριστεί, αυτομάτως αυξάνονται τα ποσοστά των ατόμων που ωφελήθηκαν μέσα από ένα κοινωνικό πρόγραμμα.

Η προαναφερόμενη συγκεκριμένη κατάσταση δε σχετίζεται μόνο με τα κίνητρα που κρύβει από πίσω του κάθε ορισμός. Κάθε ορισμός ενός κοινωνικού προβλήματος έχει στενά γεωγραφικά και χρονικά πλαίσια καθώς σε διαφορετικά χωρικά πλαίσια αλλά και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, τα άτομα που συγκροτούν την εκάστοτε κοινωνία είναι διαφορετικά και έχουν μεταβαλλόμενες ανάγκες.

Ένα από τα παραδείγματα της συγκεκριμένης αυτής κατάστασης, αποτελεί ο ορισμός των αστέγων στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Σύμφωνα με το Εθνικό Συμβούλιο της Υγειονομικής Περίθαλψης των αστέγων (National Health Care for the Homeless Council), υπάρχει πληθώρα ορισμών γύρω από το ζήτημα της αστεγίας. Μία περίπτωση

είναι το παράδειγμα των κέντρων υγείας³⁶, τα οποία χρησιμοποιούν το ακόλουθο ορισμό:

Ως άστεγος, θεωρείται ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει έλλειψη στέγης³⁷. Σε αυτήν την περίπτωση ορισμού, συμπεριλαμβάνονται και τα άτομα που διανυκτερεύουν περιστασιακά σε ξενώνες αστέγων, έξω στον δρόμο, σε εγκαταλελειμμένα οικήματα και οχήματα, τα άτομα που βρίσκονται σε μεταβατικές δομές στέγασης («transitional housing») και γενικώς, όσοι διαβιούν σε μη μόνιμα και ασταθή μέρη. Επιπροσθέτως, ως άστεγοι μπορεί να θεωρηθούν άτομα που μόλις πήραν εξιτήριο από κάποιο νοσοκομείο ή αποφυλακίστηκαν και δεν διαθέτουν ένα σταθερό σημείο κατοικίας. Ακόμη, στον ίδιο ορισμό εμπεριέχονται και άτομα τα οποία δεν μπορούν να διατηρήσουν τη στέγη τους και για αυτό τον λόγο, ενδέχεται να μοιράζονται τον ίδιο χώρο με διάφορα συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα.

Στον αντίποδα, ο τρόπος με τον οποίο ορίζουν το φαινόμενο της αστεγίας προγράμματα χρηματοδοτούμενα από το Αμερικανικό Υπουργείο Στέγασης και Αστικής Ανάπτυξης («U.S. Department of Housing and Urban Development») διαθέτει μικρότερο εύρος αποτύπωσης του κοινωνικού φαινομένου. Πιο αναλυτικά, ως άστεγος ορίζεται ο πληθυσμός που αντιμετωπίζει έλλειψη μόνιμης, σταθερής και επαρκούς νυχτερινής στέγης («nighttime residence»). Όπως σημειώνεται στον ορισμό, για να θεωρηθεί ένα άτομο άστεγο, θα πρέπει η ως άνω αναφερόμενη νυχτερινή κατοικία να είναι ένας δημόσιος ή και ιδιωτικός χώρος που δεν είχε αρχικώς σχεδιαστεί ως ενδεδειγμένο κατάλυμα. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα αυτοκίνητα, εγκαταλελειμμένοι χώροι όπως είναι κτήρια, σιδηροδρομικοί σταθμοί, λεωφορεία, αεροδρόμια, κατασκηνώσεις και πάρκα. Στη συνέχεια του ορισμού, ως άστεγοι θεωρούνται οι οικογένειες και τα άτομα τα οποία διαβιούν προσωρινά σε ξενώνες αστέγων όπως επίσης και τα άτομα που εξέρχονται από ένα τέτοιου είδους προσωρινό κατάλυμα. Επιπροσθέτως, άστεγα θεωρούνται τα άτομα (ή οι οικογένειες) που αναγκάζονται να φύγουν από τα σπίτια τους λόγω κάποιας δικαστικής απόφασης και παράλληλα δεν διαθέτουν τους απαιτούμενους πόρους ή τα απαραίτητα δίκτυα έτσι

³⁶ Τα οποία, χρηματοδοτούνται από το Αμερικανικό Υπουργείο Υγείας και Ανθρωπίνων Υπηρεσιών (U.S. Department of Health and Human Services).

³⁷ Στο παρόν σημείο, δεν εξετάζεται αν το άστεγο άτομο διαθέτει οικογένεια.

ώστε να στεγαστούν σε κάποιο κατάλληλο κατάλυμα. Τέλος, ως άστεγοι ορίζονται ασυνόδευτα παιδιά καθώς επίσης και οικογένειες που διαθέτουν νεαρά παιδιά και έχουν διανύσει μεγάλο χρονικό διάστημα ζώντας σε ανεπαρκή καταλύματα.

Από τα ως άνω καθίσταται σαφής η διαφορά που υπάρχει στον ορισμό ενός τόσο σύνθετου κοινωνικού φαινομένου. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ακόμη και σε επίπεδο της ίδιας χώρας, διαφορετικές υπηρεσίες ορίζουν την αστεγία καθώς και τους λόγους που οδηγούν τα άτομα στην έλλειψη στέγης με διαφορετικό τρόπο. Κάτι τέτοιο έχει ως αποτέλεσμα τα διάφορα προγράμματα να επιλέγουν με διαφορετικά κριτήρια τα άτομα που θα εξυπηρετήσουν τόσο σε πολιτειακό όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Στον αντίποδα του αμερικανικού παραδείγματος, αντιπαραβάλλεται μία ευρωπαϊκή προσπάθεια ορισμού του φαινομένου της αστεγίας. Το βήμα αυτό έγινε το 2005 μέσα από έναν Ευρωπαϊκό Μη Κυβερνητικό Οργανισμό³⁸, τη FEANTSA³⁹. Έτσι, διαμορφώθηκε η «Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την Έλλειψη Στέγης και τον Αποκλεισμό από την Κατοικία» (ETHOS - European Typology on Homelessness and Housing Exclusion). Σύμφωνα με την τυπολογία ETHOS, η αστεγία είναι μία δυναμική

³⁸ Το γεγονός ότι ο ορισμός δόθηκε από έναν Μη Κυβερνητικό Οργανισμό έχει τεράστια σημασία αναφορικά με τη στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών - μελών της. Η στρουθοκαμηλική αυτή στάση, έχει με τη σειρά της, το μερίδιο ευθύνης της όσον αφορά το πρόβλημα των αστέγων.

³⁹ Η FEANTSA (European Federation of National Organisations working with the Homeless) ιδρύθηκε το 1989 ως ευρωπαϊκός Μη Κυβερνητικός Οργανισμός. Έχει γνωμοδοτικό – συμβουλευτικό χαρακτήρα όσον αφορά στη σχέση της με το Συμβούλιο της Ευρώπης καθώς επίσης και με τα Ηνωμένα Έθνη. Μέχρι στιγμής αποτελεί το μεγαλύτερο ευρωπαϊκό δίκτυο που ασχολείται με τον άστεγο πληθυσμό. Πιο αναλυτικά, συνεργάζεται με 30 και πλέον ευρωπαϊκά κράτη (στα οποία εμπεριέχονται και τα 28 κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης), ενώ παράλληλα διαθέτει παραπάνω από 130 μέλη τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο στα προαναφερόμενα ευρωπαϊκά κράτη. Οικονομικά, στηρίζεται τόσο μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όσο και μέσα από τις πληρωμές των μελών. Σκοπός της FEANTSA είναι η πρόληψη και μείωση κοινωνικών φαινομένων που συνδέονται τόσο με τα φαινόμενα φτώχειας όσο και με τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού που αντιμετωπίζουν οι άστεγοι καθώς επίσης και το τμήμα του πληθυσμού που βρίσκεται υπό τον κίνδυνο του να βρεθεί άστεγο. Πάνω στον ως άνω σκοπό της FEANTSA, τα μέλη της παρέχουν βοήθεια σε τομείς όπως είναι η εύρεση κατοικίας, εργασίας και η φροντίδα της υγείας των ατόμων αυτών ενώ ίσως η πιο σημαντική συμβολή των μελών αυτών είναι το γεγονός ότι παρέχουν κοινωνική στήριξη, κάτι που κάνει τα άτομα που χρήζουν βοήθειας να αισθάνονται προστατευμένα.

κατάσταση⁴⁰ η οποία ενδέχεται να επηρεάσει πολυάριθμα νοικοκυριά σε διαφορετική συγκυρία. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται ευκρινής η δυναμική αυτής της κατάστασης. Ένας από τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία αυτής της τυπολογίας είναι αφενός η κατανόηση του τόσο σύνθετου φαινομένου της αστεγίας όπως επίσης και της μέτρησης των ατόμων που απειλούνται από τον στεγαστικό αποκλεισμό. Καταληκτικά, ίσως η μεγαλύτερη συμβολή της παρούσας τυπολογίας, αποτελεί το γεγονός ότι μέσω αυτής, ανοίγει ο δρόμος για τα ευρωπαϊκά κράτη – μέλη να αποκτήσουν έναν διάυλο επικοινωνίας και μία κοινή ορολογία γύρω από το ζήτημα της αστεγίας (Κουραχάνης, 2005: 99).

Η εν λόγω Τυπολογία διακρίνει τρεις διαστάσεις (τη φυσική, την κοινωνική και τη νομική) γύρω από το ζήτημα της «στέγης» και στηρίζεται στις ακόλουθες βασικές παραδοχές:

- Η φυσική διάσταση ορίζει τη «στέγη» ως τον χώρο (οίκημα) που κρίνεται κατάλληλος για διαβίωση ενός ατόμου ή μιας οικογένειας. Επιπροσθέτως, το άτομο ή η οικογένεια πρέπει να έχουν την αποκλειστική κυριότητα.
- Με βάση την κοινωνική διάσταση, ως «στέγη» νοείται ο προσωπικός χώρος που διαθέτει κάποιος και αποτελεί το μέρος αυτό που απολαμβάνει τις κοινωνικές του σχέσεις.
- Με βάση τη νομική διάσταση, το «σπίτι» ισοδυναμεί με τον τίτλο ιδιοκτησίας. Επομένως, πρέπει κανείς να έχει έναν νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας για να θεωρείται ότι του ανήκει ένας συγκεκριμένος χώρος.

Με βάση τα ως άνω, η ευρωπαϊκή Τυπολογία οδηγήθηκε στη δημιουργία τεσσάρων (4) βασικών κατηγοριών γύρω από την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, οι οποίες χωρίζονται εν συνεχεία σε 13 υπο-κατηγορίες:

- Ο άστεγος πληθυσμός που διαβιεί στον δρόμο (“*rooflessness*”).
- Ο πληθυσμός ο οποίος στερείται μόνιμης κατοικίας (“*houselessness*”).
- Όσοι διαβιούν υπό επισφαλείς συνθήκες στέγασης (“*living in insecure housing*”).

⁴⁰ Και όχι απλώς ένα φαινόμενο.

- Όσοι διαβιούν σε καταλύματα που έχουν χαρακτηριστεί ως ανεπαρκή – ακατάλληλα (“*living in inadequate housing*”).

Οι ως άνω βασικές κατηγορίες αναλύονται ως εξής:

- Ο άστεγος πληθυσμός που διαβιεί στον δρόμο (“*rooflessness*”) περιλαμβάνει :
 - Όσους διαμένουν σε εξωτερικούς ή δημόσιους χώρους. Εν ολίγοις, όσοι μένουν στο δρόμο ή σε κάποιου είδους κατάλυμα που όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας.
 - Όσους διαμένουν σε χώρους για επείγουσες περιπτώσεις, όπως είναι οι ξενώνες ύπνου. Οι άνθρωποι αυτοί, λόγω του ότι δεν έχουν ένα σταθερό τόπο διαμονής, καταφεύγουν στο να διανυκτερεύουν σε υποβαθμισμένα καταλύματα.
- Ο πληθυσμός ο οποίος στερείται μόνιμης κατοικίας (“*houselessness*”) περιλαμβάνει τις εξής υποκατηγορίες:
 - Όσους διαμένουν σε ειδικούς ξενώνες για αστέγους, δηλαδή όσους διαμένουν βραχυχρόνια⁴¹ ή μακροχρόνια⁴² σε ξενώνες αστέγων, ή σε όσους παρέχεται υποστηριζόμενη διαμονή σε μεταβατικό στάδιο.
 - Όσες γυναίκες λόγω ενδο-οικογενειακής βίας έχουν καταφύγει σε ξενώνες γυναικών.
 - Οι πρόσφυγες και μετανάστες που διαμένουν σε κέντρα για πρόσφυγες - μετανάστες. Δηλαδή, παρέχεται προσωρινή διαμονή σε μετανάστες ή σε αιτούντες άσυλο σε κέντρα υποδοχής μέχρις ότου επιλυθούν νομικές εκκρεμότητες.
 - Όσους φεύγουν από ιδρύματα. Πιο αναλυτικά, όσοι παίρνουν εξιτήριο από σωφρονιστικά καταστήματα οι οποίοι πριν από την αποφυλάκισή τους δεν είχαν κατοικία, από Νοσοκομεία ή Ψυχιατρεία ή από Θεραπευτικά προγράμματα λόγω χρήσης ουσιών, στους οποίους έγινε παράταση του χρόνου νοσηλείας λόγω της έλλειψης στέγης. Τέλος, όσοι φιλοξενούνταν σε στέγες ανηλίκων – Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας και η φιλοξενία τους έληξε. Στην τελευταία

⁴¹ Ως βραχυχρόνια διαμονή ορίζεται η διαμονή που δεν υπερβαίνει το ένα έτος.

⁴² Μακροχρόνια είναι η διαμονή που υπερβαίνει το ένα έτος.

κατηγορία, όταν μετά τη συμπλήρωση των 18 ετών, δεν πιστοποιείται η ύπαρξη κατοικίας.

- Όσους λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη. Εν ολίγοις, πρόκειται είτε για ηλικιωμένους αστέγους στους οποίους παρέχεται στεγαστική φροντίδα, είτε για πρώην αστέγους, στους οποίους παρέχεται υποστηριζόμενη διαμονή. Οι παροχές σε αυτή την υποκατηγορία έχουν μακροχρόνιο χαρακτήρα (δηλαδή, πέραν του ενός έτους).
- Όσοι διαβιούν υπό επισφαλείς συνθήκες στέγασης (*“living in insecure housing”*) περιλαμβάνει τις ακόλουθες υποκατηγορίες:
 - Όσους ζουν σε επισφαλείς κατοικίες. Εν ολίγοις, πρόκειται για όσους φιλοξενούνται προσωρινά - εξ ανάγκης - σε άτομα τους συγγενικού ή φιλικού τους περιβάλλοντος. Επίσης, για όσους έχουν παράνομα καταλάβει ένα χώρο με σκοπό την διαμονή χωρίς όμως να υπάρχει νόμιμη ενοικίαση του χώρου αυτού. Τέλος, για όσους έχουν παράνομα καταπατήσει μέρος γης (ομοίως με σκοπό τη διαμονή) χωρίς να κατέχουν τα νόμιμα δικαιώματα της γης αυτής.
 - Όσους ζουν υπό την απειλή έξωσης. Στην παρούσα υποκατηγορία, απαντώνται δύο περιπτώσεις: Η έξωση μέσω δικαστικής εντολής όταν πρόκειται για ενοικιαζόμενη κατοικία και η δικαστική εντολή για κατάσχεση της ιδιόκτητης κατοικίας.
 - Όσους ζουν υπό την απειλή βίας. Πιο αναλυτικά, τα άτομα που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία, η οποία έχει καταγραφεί από την αστυνομία.
- Όσοι διαβιούν σε καταλύματα που έχουν χαρακτηριστεί ως ανεπαρκή – ακατάλληλα (*“living in inadequate housing”*) περιλαμβάνει τις εξής υποκατηγορίες:
 - Όσους διαβιούν σε πρόχειρα ή προσωρινά καταλύματα. Με άλλα λόγια, όσοι διαμένουν σε καταλύματα τα οποία δεν προορίζονται για μόνιμη κατοίκηση, όπως είναι τα τροχόσπιτα και τα αυτοκίνητα. Όσοι διαμένουν σε μη συμβατικές κατασκευές, όπως είναι παράγκες, παραπήγματα και διάφορες άλλες αυτοσχέδιες κατασκευές. Τέλος, όσοι διαμένουν σε προσωρινές κατασκευές. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα λυόμενα ή containers.
 - Όσους διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα. Η ακαταλληλότητα ενός καταλύματος προκύπτει με βάση την ισχύουσα νομοθεσία.

- Η διαμονή στον ίδιο χώρο ενός υπερβολικά μεγάλου αριθμού ατόμων. Κάτι τέτοιο συντελείται όταν ξεπεραστεί το ανώτατο επιτρεπτό εθνικό όριο ατόμων ανά χρησιμοποιούμενο δωμάτιο⁴³ ή διαφορετικά η επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο.

Οι παραπάνω κατηγορίες δεν είναι απαραίτητο να απαντώνται σε κάθε κράτος – μέλος. Πάρα ταύτα αποτελούν ένα μεθοδολογικό εργαλείο που διευκολύνει πρωτίστως την κατανόηση του προβλήματος και ακολούθως τη συζήτηση γύρω από το ζήτημα και την αναζήτηση της βέλτιστης λύσης. Παρ’ όλα αυτά, μία από τις αδυναμίες της εν λόγω Τυπολογίας, αποτελεί το γεγονός ότι η παρούσα καταγραφή χαρακτηρίστηκε ως «μονοδιάστατη» καθώς δεν αποτυπώνει το πώς βιώνουν οι ίδιοι οι άστεγοι τη δεινή αυτή κατάσταση (Κουραχάνης, 2005:103).

Η ως άνω ανάπτυξη της Τυπολογίας αποτελεί μία λεπτομερέστατη καταγραφή όλων των ατόμων που ζουν ή απειλούνται με στεγαστικό αποκλεισμό. Η τόσο εκτεταμένη αποτύπωση των κατηγοριών αποτελεί εξάλλου και ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της παρούσας Τυπολογίας. Αν και πλεονέκτημα, ορισμένες φορές η αναλυτική αυτή αποτύπωση ενδέχεται να λειτουργήσει αντίθετα ως μειονέκτημα καθώς δεν είναι λίγες οι φορές που μία κατηγοριοποίηση της ETHOS βρίσκεται σε αντιδιαστολή με μία κατηγοριοποίηση μίας εθνικής πολιτικής. Πιο αναλυτικά, ορισμένες περιπτώσεις που εντάσσονται με βάση την Τυπολογία στην κατηγορία των επισφαλώς στεγαζόμενων, σε ορισμένες εθνικές πολιτικές χαρακτηρίζονται ως άστεγοι χωρίς μόνιμο τόπο κατοικίας ή ως άστεγοι που διαβιούν στον δρόμο. Εν ολίγοις, η τόσο αναλυτική κατηγοριοποίηση της Τυπολογίας, δεν είχε αντίκρισμα στα παραδείγματα εθνικών πολιτικών που είχαν αισθητά λιγότερο ανεπτυγμένες κατηγοριοποιήσεις γύρω από το ζήτημα της αστεγίας. Για αυτόν τον λόγο, η FEANTSA προχώρησε στη δημιουργία μίας νέας, βελτιωμένης και συρρικνωμένης εκδοχής έτσι ώστε να διευκολυνθεί και το ζήτημα της σύγκρισης μεταξύ εθνικών πολιτικών. Η εκδοχή ονομάστηκε «ETHOS light» και δεν περιλαμβάνει τις δύο τελευταίες κατηγορίες της πρώτης εκδοχής της τυπολογίας. Η ανανεωμένη έκδοση σχεδιάστηκε με τέτοιον τρόπο ώστε να επιδέχεται επεξεργασίας των στατιστικών της δεδομένων από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς επίσης και να είναι συμβατή σε μελέτες γραφείου (desk - based)

⁴³ Σύμφωνα με το οποίο το ανώτατο επιτρεπτό όριο ανά δωμάτιο δεν υπερβαίνει τα τρία (3) άτομα.

(Κουραχάνης, 2005: 104). Πιο αναλυτικά, η νέα εκδοχή περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες:

- Άτομα που διαβιούν στο δρόμο. Πρόκειται για άτομα που μένουν στο δρόμο ή σε κάποιο δημόσιο χώρο χωρίς όμως την ύπαρξη ενός καταλύματος.
- Άτομα που διαβιούν σε κάποια επείγουσα μορφή στέγασης όπως είναι τα υπνωτήρια. Τα εν λόγω άτομα δε διαθέτουν κάποιον χώρο στέγασης και για αυτό τον λόγο αναγκάζονται να μετακινούνται διαρκώς σε διάφορους προσωρινούς τύπους στέγασης.
- Άτομα τα οποία διαβιούν σε δομές στέγασης αστέγων. Τα άτομα αυτά βιώνουν τις συνθήκες έλλειψης στέγης για λιγότερο από ένα έτος και φιλοξενούνται σε χώρους προσωρινής στέγασης όπως είναι η πανσιόν αστέγων, η μεταβατική στέγη και διάφορες δομές στέγασης για γυναίκες που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία και για πρόσφυγες.
- Άτομα τα οποία διαβιούν σε Σωφρονιστικά Ιδρύματα και σε Ιδρύματα Υγειονομικής Φροντίδας.
- Άτομα που διαβιούν σε μη συμβατικές κατοικίες όπως είναι τα τροχόσπιτα, οι προσωρινές στέγες και ακατάλληλα κτήρια.
- Άτομα που διαβιούν σε επαρκή κατοικία αλλά βρίσκονται εκεί ως φιλοξενούμενοι οπότε δεν έχουν μόνιμη στέγη (Κουραχάνης, 2005: 104).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η τυπολογία

(...) θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα εργαλείο συλλογής δεδομένων συμβατό σε συγκριτική προοπτική. Δεν αποτελεί δηλαδή ένα εργαλείο παρέμβασης, αλλά, ταξινόμησης και ανταλλαγής πληροφοριών. Κάτι το οποίο ταιριάζει με το μοντέλο πολυεπίπεδης (multi-level) διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά, και με τον μη εναρμονισμένο χαρακτήρα της κοινωνικής της πολιτικής (Κουραχάνης, 2005:109).

Όσον αφορά στο ελληνικό παράδειγμα, το ζήτημα του άστεγου πληθυσμού ορίστηκε νομοθετικά το 2012 με τον Νόμο 4052/2012⁴⁴.

Σύμφωνα το 1^ο άρθρο του Νόμου 4052/2012, ως άστεγος ορίζεται ένα άτομο το οποίο διαβιεί νόμιμα στη χώρα και δεν έχει πρόσβαση (ή η πρόσβαση που έχει είναι

⁴⁴ Η εν λόγω νομοθεσία, επιδέχθηκε συμπλήρωση το 2014 (βλ. Ν. 4254/ 2014).

επισημάνει) σε ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία η οποία πληροί όλες τις αναγκαίες προδιαγραφές όπως είναι οι υπηρεσίες ηλεκτροδότησης και ύδρευσης. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, ο άστεγος πληθυσμός αναγνωρίζεται ως ευπαθής κοινωνική ομάδα στην οποία οφείλει να παρέχεται κοινωνική προστασία. Στο άρθρο 2 του ίδιου Νόμου, παρατίθενται οι κατηγορίες των ατόμων που βιώνουν τον στεγαστικό αποκλεισμό και την αστεγία. Σύμφωνα με το άρθρο, ως άστεγοι θεωρούνται ιδίως τα άτομα που διαβιούν στο δρόμο, που φιλοξενούνται προσωρινά σε κλειστές δομές, ιδρύματα και ξενώνες αστέγων ή διαβιούν σε καταλύματα που κρίνονται ακατάλληλα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σε αυτό το σημείο κρίθηκε απαραίτητη η εμπειρική διερεύνηση γύρω από το ζήτημα της έλλειψης στέγης. Ο βασικός λόγος που οδήγησε στην εμπειρική έρευνα ήταν η ανάγκη να εξεταστούν τα κοινωνιολογικά προβλήματα που αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Πιο συγκεκριμένα, δόθηκε έμφαση στην πορεία ζωής της άστεγης συνεντευξιαζόμενης⁴⁵ και στο πώς βιώνει την όλη κατάσταση της αστεγίας. Επιπροσθέτως, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στη σχέση της με το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον όπως επίσης και στο ρόλο του κράτους γύρω από το ζήτημα της αστεγίας.

Στην εμπειρική διερεύνηση που ακολουθεί, τηρήθηκαν οι κανόνες δεοντολογίας της Διεθνούς Κοινωνιολογικής Εταιρείας (International Sociological Association).

5.1 Επιλογή δείγματος πληθυσμού της έρευνας

Για την εμπειρική διερεύνηση του ζητήματος, κρίθηκε προτιμότερη η λήψη συνέντευξης από μία άστεγη γυναίκα λόγω των ιδιαίτερων δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες που διαβιούν στον δρόμο⁴⁶. Επιπρόσθετα κριτήρια ήταν η αστεγία ως απόρροια της απώλειας της θέσης της εργασίας κατά την διάρκεια της κρίσης. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε επίσης και στον ρόλο της ηλικίας του άστεγου ατόμου στην ως άνω κατάσταση. Για αυτόν τον λόγο, κρίθηκε αναγκαία η διερεύνηση άστεγου ατόμου που ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 45 – 64 ετών⁴⁷.

⁴⁵ Για τη συνεντευξιαζόμενη χρησιμοποιήθηκε το ψευδώνυμο «Τριανταφυλλιά».

⁴⁶ Οι λόγοι που καθιστούν την αστεγία πιο δύσκολη κατάσταση για τις γυναίκες είναι το γεγονός ότι ο γυναικείος πληθυσμός που διαβιεί στον δρόμο γίνεται συχνά αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κάποιου είδους σωματικής ή ψυχολογικής κακοποίησης. Επιπροσθέτως, η διατήρηση της υγιεινής είναι ένα από τα πιο δύσκολα θέματα για τον γυναικείο πληθυσμό όταν διαβιεί σε συνθήκες δρόμου.

⁴⁷ Η παρούσα ηλικιακή ομάδα επιλέχθηκε καθώς ιδίως σε περιόδους κρίσης, είναι ιδιαίτερος δύσκολο να επανενταχθεί στον χώρο εργασίας εάν απολέσει τη θέση εργασίας της. Επίσης, πρόκειται για μία ηλικιακή

Για τους παραπάνω λόγους, η επιλογή της συνεντευξιαζόμενης προέκυψε μέσα από έναν «άνθρωπο - κλειδί», ο οποίος πηγαίνει εθελοντικά και βοηθάει την εν λόγω κυρία. Πιο συγκεκριμένα, της πηγαίνει φαγητό και ρούχα ανά τακτά χρονικά διαστήματα ενώ παράλληλα έχει αναλάβει την κάλυψη των εξόδων των ζώων συντροφιάς της συνεντευξιαζόμενης⁴⁸. Αφού εξέφρασα την επιθυμία μου στον «άνθρωπο – κλειδί» να έρθω σε επαφή με την εν λόγω κυρία, ο «άνθρωπος – κλειδί» επικοινωνήσε με την άστεγη, εκφράζοντάς της, την επιθυμία μου. Εν συνεχεία, η άστεγη συμφώνησε να συνομιλήσει μαζί μου. Έτσι, ο «άνθρωπος – κλειδί» μού έδωσε το τηλέφωνο επικοινωνίας της. Η πρώτη τηλεφωνική επικοινωνία με την άστεγη έγινε στις αρχές Οκτωβρίου 2016. Κατόπιν, προγραμματίστηκαν τρεις (3) προσωπικές συναντήσεις στον χώρο της.

5.2 Επιλογή μεθόδου έρευνας

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν στο πρώτο μέρος, πλαισιώθηκαν και με εμπειρική διερεύνηση γύρω από το ζήτημα της αστεγίας. Πιο αναλυτικά, η έρευνα οδήγησε στη διεξαγωγή μιας συνέντευξης εις βάθος. Οι λόγοι που οδήγησαν στην ως άνω επιλογή είναι οι εξής:

- Αφενός, υπάρχει μεγάλη δυσκολία γύρω από την εύρεση του άστεγου πληθυσμού. Για αυτόν τον λόγο, οι ποσοτικές μέθοδοι αποκλείστηκαν. Εν συνεχεία, παρά το γεγονός ότι οι ποσοτικές καταμετρήσεις αναδεικνύουν γενικότερα στάσεις απέναντι σε συγκεκριμένα ζητήματα, σε μικρο-κοινωνιολογικό επίπεδο παρουσιάζουν αρκετές δυσκολίες καθώς δεν επαρκούν στην προσέγγιση συμπεριφορών, τρόπων ζωής και ατομικών πρακτικών. Για να αναδειχθούν επαρκώς πτυχές της προσωπικότητας των κοινωνικών υποκειμένων, οι νοοτροπίες τους καθώς επίσης και οι παράγοντες που τους επηρεάζουν, κρίνεται προτιμότερη η χρήση ποιοτικών μεθόδων και συγκεκριμένα συνέντευξης εις βάθος (Ψημμένος, Σκαμνάκης, 2008: 105).

ομάδα που έχει διαμορφώσει και έχει παγιώσει έναν τρόπο ζωής οπότε η αλλαγή του τοπίου και η παραμονή στον δρόμο αποτελεί μία ριζική μετάλλαξη στη ζωή του ατόμου και σε αυτή την ηλικία η προσαρμογή σε καινούργιες καταστάσεις είναι ένα πολύ δύσκολο ζήτημα.

⁴⁸ Η συνεντευξιαζόμενη διαθέτει δύο (2) μεγάλα σκυλιά και παραπάνω από τέσσερις (4) γάτες.

- Αφετέρου, σκοπός της εμπειρικής διερεύνησης δεν ήταν η εξαγωγή καθολικών συμπερασμάτων αλλά η εστίαση σε ορισμένα ζητήματα γύρω από την αστεγία και πώς αντιδρούν σε αυτά τα κοινωνικά υποκείμενα.
- Επίσης, η επιλογή της συγκεκριμένης μεθόδου κρίθηκε ως η βέλτιστη επιλογή καθώς σκοπός της εμπειρικής διερεύνησης ήταν η αποτύπωση της ερμηνείας της αστεγίας μέσα από τους άμεσα ενδιαφερόμενους, τον άστεγο δηλαδή πληθυσμό. Οι συνεντεύξεις εις βάθος φαίνεται πως αποκομίζουν επαρκή δεδομένα γύρω από το πώς ερμηνεύουν τα κοινωνικά υποκείμενα διάφορα κοινωνικά ζητήματα (Ψημμένος, Σκαμνάκης, 2008: 104).
- Όπως επισημαίνεται από τη Λυδάκη «ο ερευνώμενος έχει την ευκαιρία να εκθέσει τις απόψεις του και συχνά πληροφορίες εξάγονται μέσα από κοινότοπες συνομιλίες» (Λυδάκη, 2012: 256 – 257).
- Τέλος, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας, μεγάλη σημασία γύρω από το ζήτημα της αστεγίας, αποτελούν οι παγιωμένες αντιλήψεις και τα στερεότυπα όσο και η σημασία που αποδίδει σε αυτά, ο ίδιος ο άστεγος πληθυσμός. Για αυτόν τον λόγο κρίθηκε αναγκαία η διερεύνηση μέσα από εμπειρικές μεθόδους και δη μέσα από εις βάθος συνέντευξη (Ψημμένος, Σκαμνάκης, 2008: 105).

5.3 Οδηγός συνέντευξης

Για την υλοποίηση της εις βάθος συνέντευξης απαιτείται η κατασκευή ενός οδηγού συνέντευξης με βασικές θεματικές ενότητες. Ο οδηγός συνέντευξης για την άστεγη συνεντευξιαζόμενη αποτελείται από 5 θεματικές ενότητες οι οποίες καλύπτουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της συνεντευξιαζόμενης σε σχέση με το ζήτημα της έλλειψης στέγης. Οι θεματικές ενότητες αφορούν α) στα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά, β) λεπτομέρειες γύρω από την ζωή της άστεγης γυναίκας πριν απολέσει την οικία της, γ) τις μεταβολές στην ζωή της και τις συνθήκες που βίωσε ακριβώς πριν βρεθεί στον δρόμο, δ) τις συνθήκες που αντιμετωπίζει ούσα άστεγη και ε) τις προσδοκίες που έχει για το μέλλον της. Ο βασικός κορμός παρατίθεται στη συνέχεια. Πάρα ταύτα, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης προέκυψαν περαιτέρω ερωτήματα. Όπως άλλωστε επεσήμανε η Mason, ο σχεδιασμός της συνέντευξης δεν είναι μία άκαμπτη διαδικασία αλλά προκύπτει και κατά τη διάρκεια της λήψης της συνέντευξης (Mason, 2002: 27).

Η 1^η ενότητα αφορά στα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά της συνεντευξιαζόμενης. Στο παρόν σημείο, αποτυπώνεται το φύλο, η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο και η οικογενειακή κατάσταση της συνεντευξιαζόμενης.

Η 2^η ενότητα αφορά στην κατάσταση της συνεντευξιαζόμενης πριν απολέσει τη στέγη της. Σε αυτό το σημείο εξετάζονται ζητήματα γύρω από το μέρος στο οποίο διέμενε, τον τύπο της στέγασης, θέματα σχετικά με τη θέση εργασίας που κατείχε καθώς επίσης και ζητήματα γύρω από το οικογενειακό και φιλικό της περιβάλλον.

Η 3^η ενότητα, αφορά στην κατάσταση ακριβώς πριν βρεθεί εκτός της οικίας της. Για αυτόν τον λόγο, εξετάστηκαν τα ίδια ερωτήματα με την 2^η ενότητα και πώς αυτά μεταβλήθηκαν. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε επίσης και στα συναισθήματα της συνεντευξιαζόμενης κατά την μεταβολή των παραπάνω παραμέτρων.

Η 4^η ενότητα εξετάζει την κατάσταση κατά την απώλεια της στέγης. Πιο αναλυτικά, δόθηκε έμφαση στην τωρινή περιοχή κατοικίας της και τον τύπο στέγασής της, αν διαβιεί μόνη της και οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου σημείου. Επιπροσθέτως, η συνεντευξιαζόμενη ερωτήθηκε για διάφορα ζητήματα της καθημερινότητάς της όπως το πώς εξασφαλίζει την τροφή της, πώς διατηρείται καθαρή. Ακολούθως, η συνεντευξιαζόμενη υποβλήθηκε σε ερωτήσεις σχετικά με τη σχέση που έχει με το κράτος, την εκκλησία, τις ΜΚΟ, όπως επίσης και τι κάνει για να εξοικονομήσει οικονομικούς πόρους. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στα συναισθήματα που έχει η συνεντευξιαζόμενη για την παρούσα κατάσταση.

Στην 5^η ενότητα έγιναν ερωτήσεις σχετικά με το πώς φαντάζεται το μέλλον της και σχετικά με το τι προσδοκίες της προκαλούν οι προσδοκίες γύρω από το μέλλον. Παράλληλα, ερωτήθηκε η άποψη της συνεντευξιαζόμενης για το πώς θα μπορούσε να βοηθηθεί αποτελεσματικά γύρω από το ζήτημα της αστεγίας από το κράτος και την κοινωνική πολιτική που αυτό οφείλει να ασκήσει.

5.4 Συναντήσεις με τη συνεντευξιαζόμενη

Όπως προαναφέρθηκε, πρωτίστως υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία και εν συνεχεία πραγματοποιήθηκαν τρεις (3) συναντήσεις με την συνεντευξιαζόμενη. Η πρώτη συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 11 Νοεμβρίου 2016 και διήρκησε πάνω από τρεισήμισι (3,5) ώρες όπου η συνεντευξιαζόμενη εξιστορήθηκε σε αδρές γραμμές τη

ζωή της πριν την αστεγία, την παρούσα κατάσταση που βιώνει καθώς και πώς φαντάζεται το μέλλον της. Η δεύτερη συνάντηση έγινε στις 8 Δεκεμβρίου 2016 και είχε διάρκεια δύο (2) περίπου ώρες όπου και έγινε ηχογράφηση των όσων είχε να πει η συνεντευξιαζόμενη. Τέλος, η τρίτη συνάντηση, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 26 Δεκεμβρίου 2016 με διάρκεια μίας (1) περίπου ώρας είχε ως στόχο τη λήψη συμπληρωματικών στοιχείων για την έρευνα. Για τις ως άνω συνεντεύξεις, πραγματοποιήθηκε απομαγνητοφώνηση η οποία διήρκησε 10 ώρες.

5.5 Χώρος λήψης συνέντευξης

Και οι τρεις συναντήσεις έλαβαν χώρα στην περιοχή του Νέου Κόσμου. Πιο συγκεκριμένα, οι συναντήσεις έγιναν στην πυλωτή μίας μισοτελειωμένης πολυκατοικίας. Η συνεντευξιαζόμενη χρησιμοποιεί την πυλωτή αυτή ως χώρο διαμονής. Στον χώρο αυτό διαμένει η ίδια, ο σύντροφός της ο «Γιάννης», τα δύο τους σκυλιά και διάφορες γάτες.

6. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί ανάλυση των δεδομένων τα οποία προέκυψαν μέσα από τα λεγόμενα της συνεντευξιαζόμενης κατά τη διάρκεια των συναντήσεων. Η ανάλυση δεν θα περιοριστεί μόνο σε όσα δήλωσε η συνεντευξιαζόμενη. Επιπροσθέτως, θα γίνει αποτύπωση των κοινωνικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών της, του χώρου που διαμένει, των συνθηκών που αντιμετωπίζει καθώς επίσης και του τρόπου που αντιδρούσε κατά τη διάρκεια των τριών συναντήσεων.

Ενδιαφέρον παρουσίασε η επιλογή του ψευδωνύμου από τη συνεντευξιαζόμενη. Η επιλογή του ονόματος «Τριανταφυλλιά» από εκείνη έγινε καθώς πιστεύει ότι τα ονόματα είναι φορείς καλής ή κακής τύχης. Το συγκεκριμένο όνομα επειδή προκύπτει από ένα όμορφο και μυρωδάτο λουλούδι, θεώρησε ότι θα της παρέχει καλή τύχη και για αυτόν τον λόγο έκανε χρήση του συγκεκριμένου ονόματος.

Επίσης, γενικότερο ενδιαφέρον παρουσίασε το γεγονός ότι κατά την πρώτη και τρίτη συνάντηση, οι οποίες δεν ηχογραφήθηκαν, η γυναίκα μιλούσε με μεγαλύτερη άνεση και αρκετά πιο δυνατά. Κατά τη δεύτερη συνάντησή μας, η συνεντευξιαζόμενη ήταν αρκετά αγχωμένη και μιλούσε αρκετά χαμηλόφωνα. Για αυτόν τον λόγο κατά τη διάρκεια της συνέντευξης παρεμβάλλονται ερωτήσεις από προηγούμενες θεματικές ενότητες οι οποίες αποσκοπούν στο να επαναφέρουν τη συνεντευξιαζόμενη στο κεντρικό θέμα καθώς επίσης και στο να δημιουργήσουν ένα οικείο κλίμα για τη συνεντευξιαζόμενη έτσι ώστε να νιώσει άνετα και να ξεδιπλώσει όλες τις πτυχές της αφήγησής της.

Ανάλυση 1^{ης} ενότητας - κοινωνικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών:

Φύλο: Γυναίκα.

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι γυναίκες βιώνουν πιο έντονα την αστεγία καθώς έρχονται αντιμέτωπες με μεγαλύτερους κινδύνους. Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες είναι συχνά θύματα σωματικής, σεξουαλικής ή ψυχολογικής εκμετάλλευσης. Ακόμη, ένα πολύ σημαντικό θέμα για τον γυναικείο πληθυσμό που διαβιεί στον δρόμο είναι το ζήτημα της διατήρησης της προσωπικής υγιεινής.

Ηλικία: 50 – 55 ετών.

Η συνεντευξιαζόμενη ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 45-64 ετών. Η προαναφερόμενη ηλικιακή ομάδα αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα σε περίπτωση απώλειας της θέσης εργασίας τα οποία έχουν ενταθεί κατά την παρούσα περίοδο της κρίσης. Επιπροσθέτως, η ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκει η συνεντευξιαζόμενη είχε διαμορφώσει μέσα από τους οικογενειακούς και φιλικούς της κύκλους, μέσα από την εργασία της και μέσα από την καθημερινότητά της έναν τρόπο ζωής καθώς επίσης και ένα πλάνο για το μέλλον της. Με την απώλεια της εργασίας της, τα προαναφερόμενα ανατράπηκαν, με αποτέλεσμα η συνεντευξιαζόμενη να διαβεί στον δρόμο. Όπως δήλωσε η συνεντευξιαζόμενη, διαβεί στον δρόμο από τις αρχές του 2011. Συνεπώς, βιώνει τις συνθήκες της αστεγίας από την ηλικία των 45 – 50 ετών. Ακόμη, σημαντικό σημείο στην ανάλυση αποτελεί το γεγονός ότι η συνεντευξιαζόμενη δεν αποκάλυψε την ακριβή της ηλικία παρά προτίμησε να δώσει ένα ηλικιακό εύρος. Αυτό μπορεί να σημαίνει πιθανώς ότι η συνεντευξιαζόμενη βρίσκεται σε σύγχυση και δεν θυμάται την ακριβή της ηλικία ή ότι ντρέπεται να την αποκαλύψει.

Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτη Λυκείου.

Το εκπαιδευτικό της επίπεδο δεν της επιτρέπει μεγάλη εξειδίκευση σε κάποιο γνωστικό αντικείμενο αλλά παρέχει γενικές γνώσεις. Έτσι, όταν κατά τη διάρκεια της κρίσης έχασε τη δουλειά της, αναζήτησε νέα δουλειά πάνω στο αντικείμενο που είχε προϋπηρεσία καθώς επίσης και σε θέσεις εργασίας που αναζητούσαν ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Πιο συγκεκριμένα, όπως δήλωσε και η ίδια, η βασική της ενασχόληση ήταν η παράδοση μαθημάτων αγγλικών σε μικρές τάξεις του δημοτικού. Με τη μείωση της δουλειάς της και εν συνεχεία με την απώλεια όλων των μαθητών - πελατών της, αναγκάστηκε να μοιράζει κατά καιρούς φυλλάδια. Ακόμη, η συνεντευξιαζόμενη δήλωσε ότι εργάζεται από μικρή ηλικία κάτι που σημαίνει ότι είχε άμεση ανάγκη για εύρεση οικονομικών πόρων κάτι που δεν της επέτρεψε να σπουδάσει.

Οικογενειακή κατάσταση: Άγαμη

Η συνεντευξιαζόμενη δεν έχει παντρευτεί και δεν έχει αποκτήσει παιδιά. Επίσης, οι γονείς της έχουν πεθάνει λίγα χρόνια πριν χάσει τη δουλειά της και βρεθεί στον δρόμο.

Πάρα ταύτα, έχει τρία αδέρφια (2 άντρες και 1 γυναίκα) τα οποία όπως υπέδειξε: « (...) Τα αδέρφια μου είναι παντρεμένα, ο καθένας έχει το σπίτι του και την οικογένειά του...». Η συνεντευξιαζόμενη με την ως άνω φράση, αποστασιοποιείται από τα αδέρφια της τα οποία έχουν δημιουργήσει τη δική τους οικογένεια. Η αποστασιοποίηση αυτή ενδέχεται να είναι απόφαση είτε των αδερφών της, οι οποίοι δημιουργώντας τη δική τους οικογένεια, απομακρύνθηκαν από την αδερφή τους, είτε της ίδιας της συνεντευξιαζόμενης, η οποία πιθανώς να νιώθει ότι υστερεί σε σχέση με τα αδέρφια της.

Ανάλυση 2^{ης} ενότητας – Η κατάσταση πριν την απουσία στέγης:

Σε αυτή την ενότητα, η συνεντευξιαζόμενη ερωτήθηκε αρχικώς για τον τόπο και τύπο κατοικίας της πριν βρεθεί στον δρόμο. Όπως δήλωσε, διέμενε σε ένα διαμέρισμα που νοίκιαζε στην περιοχή του Παλαιού Φαλήρου. Η συγκεκριμένη περιοχή ήταν ιδιαίτερος σημαντική για την συνεντευξιαζόμενη καθώς όπως είπε κατά τη διάρκεια της συνέντευξης: «Στο Φάληρο ζούσα μια ζωή. Ζούσαν κι οι γονείς μου εκεί, εκεί γεννήθηκα κι εγώ.». Επιπροσθέτως, το πατρικό της σπίτι βρίσκεται ομοίως στην περιοχή του Παλαιού Φαλήρου. Εκεί «Μένει ο αδερφός μου εκεί με τη γυναίκα του. Έχουν και δύο παιδιά, τα ανίψια μου. Εγώ δεν έχω οικογένεια οπότε πριν ακόμη φύγω από το Παλαιό Φάληρο είχαμε συμφωνήσει να μείνουν εκείνοι.». Στο παρόν σημείο, ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο σημεία: αφενός, ιδιαίτερος σημαντικός είναι ο «δεσμός» που έχει η συνεντευξιαζόμενη με την περιοχή, στην οποία ζούσε η ίδια και η οικογένειά της. Επίσης, σημαντικό σημείο αποτελεί το γεγονός ότι παρά το ότι υπάρχει ιδιόκτητη πατρική κατοικία, η συνεντευξιαζόμενη είχε συμφωνήσει με τα αδέρφια της να «αποποιηθεί» του μεριδίου της καθώς δεν διαθέτει οικογένεια. Εδώ, συντελείται μία διάκριση σε έχοντες και μη έχοντες οικογένεια καθώς η οικογένεια παρουσιάζεται ως «φίλτρο» για την κατοχύρωση της πατρικής οικείας. Το πιο σημαντικό όμως στοιχείο είναι το γεγονός ότι η διάκριση γίνεται «οικειοθελώς» από την πλευρά της συνεντευξιαζόμενης η οποία εκχώρησε τα δικαιώματά της καθώς δεν είχε ούτε άντρα ούτε παιδιά. Με άλλα λόγια, η εκχώρηση της πατρικής οικείας σε αδέρφια που διαθέτουν σύζυγο και παιδιά «νομιμοποιείται» μέσα από ένα είδος άγραφων κοινωνικών κανόνων για τη συνεντευξιαζόμενη η οποία αποφεύγοντας σε αυτό το σημείο την οπτική επαφή, επαναλαμβάνει ότι δεν έχει παντρευτεί – δεν έχει οικογένεια.

Εν συνεχεία, η συνεντευξιαζόμενη ερωτήθηκε σχετικά με τη εργασία που έκανε στην προ αστεγίας κατάσταση. Σε αυτό το σημείο, δήλωσε ότι παρέδιδε μαθήματα αγγλικών σε παιδιά μικρής ηλικίας, κυρίως δημοτικού. Η συγκεκριμένη εργασία ευχαριστούσε τη συνεντευξιαζόμενη η οποία όπως χαρακτηριστικά επεσήμανε: «Μου άρεσε πάρα πολύ! Μου άρεσε να είμαι με τα παιδιά!». Ο λόγος που παρέδιδε μαθήματα αγγλικών σε μικρές κυρίως τάξεις του δημοτικού και δεν ασχολούταν με μεγαλύτερα παιδιά ήταν επειδή δεν διέθετε κάποιο δίπλωμα Αγγλικής γλώσσας παρά όπως η ίδια δήλωσε: « (...) επειδή ήταν ο φίλος μου Άγγλος, τα μιλούσα πολύ και σκέφτηκα να βοηθήσω μικρά παιδιά στη μελέτη.». Παρά το γεγονός ότι η συνεντευξιαζόμενη δε διέθετε κάποιο δίπλωμα, εν τούτοις είχε αρκετούς μαθητές, όπως η ίδια υπέδειξε « (...) Τις καλές εποχές είχα γύρω στα 15 παιδιά. Πολλά από αυτά ήταν αδέρφια ή συμμαθητές. Η μία μαμά με σύστηνε στην άλλη και είχα πάντα δουλειά.». Σε αυτό το σημείο, γίνεται φανερό η σημασία που είχε στην διατήρηση της εργασίας της, η στήριξη στα άτυπα κοινωνικά δίκτυα καθώς για τη διατήρηση και την επέκταση της πελατείας της συνεντευξιαζόμενης βασικό ρόλο είχε η «γνωριμία», το να τη συστήσει - προτείνει δηλαδή ο ένας γονέας στον άλλον. Λόγω της φύσης του επαγγέλματός της και της σημασίας των άτυπων δικτύων, η συνεντευξιαζόμενη βρισκόταν στο φάσμα της μαύρης εργασίας και υποστήριξε ότι: « (...) έκανα αυτασφάλιση κατά διαστήματα.». Η σποραδικότητα στην ασφάλιση δηλώνει μία έλλειψη σοβαρού προγραμματισμού για το μέλλον της. Ακόμη, η κατά διαστήματα αυτασφάλιση ενδέχεται να ερμηνεύεται ως αδυναμία κάλυψης των απαιτούμενων χρημάτων για την αυτασφάλιση. Τέλος, μία άλλη εκδοχή ερμηνείας, θα μπορούσε να είναι το γεγονός ότι η συνεντευξιαζόμενη –αν και έκανε ένα εντελώς ελεύθερο επάγγελμα – είχε εμπιστοσύνη στα άτυπα δίκτυα που της εξασφάλιζαν δουλειά και έτσι θεωρούσε ότι θα έχει πάντα δουλειά και χρήματα για να ζήσει. Η τελευταία ερμηνεία ενισχύεται και μέσα από τα λεγόμενα της συνεντευξιαζόμενης καθώς μιλώντας για την περίοδο που απώλεσε τη δουλειά της, δήλωσε: « (...) Δεν το περίμενα ότι δεν θα δουλέψω. Θα δουλέψω έλεγα...» ενώ σε άλλο σημείο, μιλώντας για την περίοδο που άρχισε να μειώνεται η δουλειά της, αποκάλυψε:

Δεν έβλεπα. Πού να το φανταστώ; Πίστευα ότι πάντα θα έχω δουλειά. Μέχρι που διώξαν και τον τελευταίο. Το αισθανόμουν κάπως ξέρεις, αλλά δεν ήθελα να το πιστέψω. Αυτό το παθαίνουν πολλοί. (...) Αυτό άρχισε νομίζω το 2007. Αλλά το 2008-2010 εκεί ήταν το ζόρι. Αλλά έλεγα ότι θα έρθει κάτι άλλο! Ότι κάτι θα

αλλάζει! Θα ξαναέχω άτομα. Αλλά όταν είδα ότι απολυόντουσαν άτομα, γιατί το τελευταίο μάθημα ήταν με μικρά παιδιά και η μητέρα τους δούλευε σε μια βιομηχανία τσιγάρων νομίζω και της μειώσαν και εκείνης τον μισθό. Από 1.200€ το πήγαν 1.000€ και μετά 800€ και στο τέλος κάπου 500€. Και τα συγκεκριμένα παιδιά τα είχα 5 χρόνια. Λυπάμαι μου είπε, έχασα και εγώ τη δουλειά μου και πρέπει να διακόψουμε. Ε εκεί δεν μπορείς να κάνεις κάτι. Να πεις τι;

Το παραπάνω απόσπασμα αναδεικνύει το πώς η συνεντευξιαζόμενη βρέθηκε χωρίς «δίκτυ προστασίας» αφού τα άτυπα δίκτυα που της παρείχαν εργασία, δεν ήταν πλέον σε θέση να τη στηρίξουν. Όταν δηλαδή οι γονείς - εργοδότες έχασαν την εργασία τους, ή υπέστησαν μείωση στο μισθό τους, αυτομάτως έπρεπε να κάνουν περικοπές στον οικογενειακό τους προϋπολογισμό. Μία από τις περικοπές αυτές ήταν η εκμάθηση Αγγλικών που παρείχε ως υπηρεσία η συνεντευξιαζόμενη.

Στην πορεία της συζήτησης, η συνεντευξιαζόμενη ερωτήθηκε σχετικά με τις σχέσεις που έχει με το οικογενειακό και φιλικό της περιβάλλον. Όπως δήλωσε η ίδια, διατηρούσε καλές σχέσεις και με το οικογενειακό και με το φιλικό της περιβάλλον. Η κατάσταση αυτή μεταβλήθηκε όταν η συνεντευξιαζόμενη έμεινε άνεργη καθώς αποτραβήχτηκε και κλείστηκε στον εαυτό της. « (...) Ήταν προσωπικό μου θέμα. Εγώ δεν είχα δουλειά.» ανέφερε χαρακτηριστικά. Όταν έχασε την εργασία της, το οικογενειακό και φιλικό της περιβάλλον προσφέρθηκε να την βοηθήσει. Όπως η ίδια δήλωσε:

Πότε μου έδιναν χρήματα, πότε μου έδιναν φαγητό. Δεν μπορούσα να τους γίνω βάρος για πολύ καιρό... Δεν μπορούσε να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση. Από εμένα δηλαδή. Έπρεπε να βρω έναν τρόπο να στηρίζομαι μόνη μου, δεν ήθελα να τους επιβαρύνω.

Ενώ συμπληρώνοντας είπε ότι και τα αδέρφια της « (...) είχαν τα προβλήματά τους.». Είναι ευκρινής η ενοχοποίηση που υφίσταται η συνεντευξιαζόμενη κατά την απώλεια της εργασίας της. Παρά την απομόνωση της συνεντευξιαζόμενης, το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον προσφέρθηκε να βοηθήσει δίνοντάς της χρήματα και προμηθεύοντάς της με φαγητό. Η συνεντευξιαζόμενη όμως αισθάνθηκε ότι επιβαρύνει τους οικείους της και αποκόπηκε. Στο παρόν σημείο καθίσταται εμφανής η εσωτερίκευση και η φυσικοποίηση της θέσης της ως άνεργη. Η συνεντευξιαζόμενη αισθάνθηκε ένοχη που βρέθηκε άνεργη και μη θέλοντας να γίνει «βάρος» στους φίλους και τους συγγενείς της, δέχτηκε τη βοήθεια που της προσέφεραν μέχρις ενός ορισμένου σημείου και κατόπιν αποστασιοποιήθηκε από όλους.

Ανάλυση 3^{ης} ενότητας – Η κατάσταση ακριβώς πριν την απουσία στέγης:

Στη συνέχεια της συζήτησης, εξετάστηκαν παράμετροι που αναπτύχθηκαν και νωρίτερα όπως είναι η εργασία, ο τόπος και ο τύπος κατοικίας καθώς και οι σχέσεις της συνεντευξιαζόμενης με την οικογένεια και τους φίλους της ακριβώς λίγο πριν βρεθεί άστεγη. Πιο αναλυτικά, η συνεντευξιαζόμενη ερωτήθηκε για την κατάσταση που αντιμετώπισε όταν έχασε όλους τους μαθητές της και έμεινε άνεργη. Όπως ανέφερε και η ίδια:

Δεν το περίμενα ότι δεν θα έχω κάποιον άλλον. Περίμενα ότι θα έχω κάποιο άλλο παιδί. Είχα και κάποια λεφτά στην άκρη και τα χάλαινα κανονικά τα λεφτά, γιατί πίστευα ότι θα δουλέψω ξανά. Δεν ήξερα τι θα πει ανεργία εγώ.

Το διάστημα που έμεινε άνεργη, η συνεντευξιαζόμενη αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει τις οικονομίες που είχε για να μπορέσει να ζήσει. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η συνεντευξιαζόμενη ξόδευε με κανονικούς ρυθμούς τις οικονομίες της και όχι με φειδώ. Αυτή της η στάση σε συνδυασμό με το ως άνω απόσπασμα εκφράζουν την σιγουριά της ότι η δουλειά της θα επανέλθει σε κανονικούς ρυθμούς. Όπως μάλιστα ανέφερε και η ίδια, κατά το παρελθόν είχε ξαναβρεθεί χωρίς εργασία. Η μόνη διαφορά της παρελθοντικής από την τωρινή κατάσταση ήταν η διάρκεια της ανεργίας καθώς παλαιότερα η συνεντευξιαζόμενη έμεινε άνεργη και σε σύντομο χρονικό διάστημα έβρισκε εκ νέου εργασία. Στην παρούσα όμως κατάσταση η ανεργία δεν διαδέχτηκε την εργασία. Πιο συγκεκριμένα η ανεργία δεν διαδέχτηκε εργασία σταθερή, μόνιμη που να επαρκεί να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες της συνεντευξιαζόμενης. Αυτό επιβεβαιώνεται και μέσα από τα λεγόμενα της συνεντευξιαζόμενης η οποία ανέφερε ότι:

Είχαν τελειώσει και τα λεφτά. Έκανα κάποιες μικρές κινήσεις αν και είχα κάπου παγώσει. Μοίραζα κατά καιρούς φυλλάδια αλλά δεν μπορούσα να συντηρήσω το σπίτι με τα λεφτά αυτά. Έλεγα ότι κάτι συμβαίνει αλλά δεν το περίμενα κι έτσι. Ήταν οι αρχές της κρίσης...

Από το προηγούμενο χωρίο εξάγεται ένα ακόμη άκρως ενδιαφέρον συμπέρασμα για την παρούσα μελέτη. Η συνεντευξιαζόμενη δήλωσε ότι «είχε παγώσει». Παραμένοντας στη δίνη της ανεργίας, η συνεντευξιαζόμενη έφτασε στο σημείο να μην μπορεί να αντιδράσει καθόλου παρά να παρατηρεί παθητικά μέρα με τη μέρα να εξαντλούνται οι οικονομίες της. Οι μικρές κινήσεις που έκανε, όπως παραδείγματος χάριν το μοίρασμα των φυλλαδίων, δεν είχαν μεγάλη διάρκεια και δεν επαρκούσαν να καλύψουν τις πάγιες ανάγκες διαβίωσής της. Η εύρεση ευκαιριακών εργασιών, είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο κατά τη διάρκεια της κρίσης. Οι ευκαιριακές και σύντομης διάρκειας

εργασίες παρουσιάζουν μεγάλη ζήτηση καθώς δεν απαιτούν υψηλή εξειδίκευση από πλευράς εργατικού δυναμικού. Έτσι, όλο και περισσότερα άτομα ενδιαφέρονται για τις παρούσες θέσεις. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται και η συνεντευξιαζόμενη η οποία όταν έμεινε άνεργη αισθανόταν σαν χαμένη και βρήκε το μοίρασμα φυλλαδίων ως μία προσωρινή λύση.

Ανάλυση 4^{ης} ενότητας – Η κατάσταση κατά την απουσία στέγης:

Δυστυχώς όμως, η διατήρηση της οικείας της δεν μπορούσε να βασιστεί αποκλειστικά σε προσωρινές λύσεις. Έτσι, στη συνέχεια της συζήτησης έγινε μνεία στην παρούσα κατάσταση που βιώνει η γυναίκα· την κατάσταση της αστεγίας. Πιο αναλυτικά, η συνεντευξιαζόμενη βρέθηκε εκτός της οικείας της τις αρχές του 2011. Η συνεντευξιαζόμενη, πριν ακόμη εγκαταλείψει το σπίτι της, είχε ήδη επιλέξει τον επόμενο χώρο διαμονής της. Πρόκειται για την πυλωτή μίας μισοτελειωμένης οικοδομής στην περιοχή του Νέου Κόσμου. Για την ακρίβεια, το συγκεκριμένο σημείο προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον καθώς βρίσκεται ακριβώς στα σύνορα του Δήμου Αθηναίων με τον Δήμο Νέας Σμύρνης. Όπως άλλωστε επεσήμανε και η συνεντευξιαζόμενη, στο πεζοδρόμιο που βρίσκεται η ίδια, ο καθαριστής εργάζεται στον Δήμο Αθηναίων ενώ τον καθαρισμό του απέναντι πεζοδρομίου την αναλαμβάνει υπάλληλος του Δήμου Νέας Σμύρνης.

Στον συγκεκριμένο χώρο η συνεντευξιαζόμενη δε διαβιεί μόνη. Αντ' αυτού, μοιράζεται τον χώρο με τον εδώ και πέντε χρόνια σύντροφό της, τον κύριο «Γιάννη» ο οποίος ήταν οικοδόμος στο επάγγελμα και το 2009 έχασε τη δουλειά του⁴⁹. Αξίζει δε να σημειωθεί το γεγονός ότι η πυλωτή στην οποία διαμένουν, ανήκει σε πολυκατοικία, στην ανέγερση της οποίας εργάστηκε και ο κύριος Γιάννης. Εκτός από τη συνεντευξιαζόμενη και τον κύριο Γιάννη, στον ίδιο χώρο φιλοξενούνται δύο σκυλιά και διάφορες γάτες. Τα ζώα συντροφιάς προσφέρουν σπουδαία ψυχολογική υποστήριξη και

⁴⁹ Ο κύριος Γιάννης κατάγεται από τις Σέρρες και είναι Πανσερραϊκός όπως ο ίδιος δήλωσε. Στις Σέρρες έχει δύο αδέρφια και συγγενείς. Όταν έχασε τη δουλειά του πήγε να μείνει ένα διάστημα εκεί, όμως μετά από λίγους μήνες έφυγε γιατί όπως είπε δεν ήθελε να γίνεται βάρος. Ο κύριος Γιάννης είναι αλκοολικός και κατά τη διάρκεια και των τριών συναντήσεων με τη συνεντευξιαζόμενη δεν ήταν σε κατάσταση να απαντήσει σε ερωτήματα, για αυτό και δεν έγινε απόπειρα συνέντευξης και σε εκείνον.

στη συνεντευξιαζόμενη αλλά και στον κύριο Γιάννη. Ιδίως τα δύο μεγαλόσωμα σκυλιά είναι πολύτιμοι βοηθοί κατά τη διαβίωση στον δρόμο καθώς αποτελούν προστάτες και φύλακες του χώρου διαβίωσης και των ιδιοκτητών τους. Τα ζώα αυτά αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια της διαβίωσης στον δρόμο.

Η επιλογή του συγκεκριμένου χώρου έγινε αφού η συνεντευξιαζόμενη γνώρισε τον κύριο Γιάννη. Όπως ανέφερε η ίδια:

Όταν δεν είχα πια λεφτά, είχα έρθει εδώ στην εκκλησία μια φορά να πάρω φαγητό, γιατί ήμουν χαμένη. Δεν μπορούσα να ζητάω λεφτά. Είναι δύσκολο αυτό το πράγμα. Δεν είμαι αυτό το άτομο, δεν έχω..., δεν μπορούσα να ζητάω λεφτά. Δεν λειτουργώ με αυτό το τρόπο. Θέλω να φύγω και να βρω μια λύση, μια διέξοδο μόνη μου.

Σε αυτό το σημείο, η συνεντευξιαζόμενη κάνει λόγο για την εκκλησία του Αγίου Σώστη η οποία απέχει λιγότερο από 2 τετράγωνα από το σημείο που διαβιεί. Η συνεντευξιαζόμενη βρέθηκε σε αυτή την εκκλησία όταν μία φορά - πριν απολέσει την οικεία της – περπατούσε προς αυτή την κατεύθυνση και έτυχε να δει έξω από την εκκλησία άτομα στα παγκάκια να τρώνε. Όπως η ίδια λέει:

Και μια φορά είδα τον Γιάννη καθόταν μαζί με άλλους 2 στα παγκάκια έξω από τον Άγιο Σώστη. Του ζήτησα ένα τσιγάρο. Στο τέλος πήρα τρία - τέσσερα. Έχεις φίλε ένα τσιγάρο να μου δώσεις; Εκείνος αμέσως μου έδωσε. Και μετά ήθελε να μου μιλήσει. Μου κάνει γεια σου τι κάνεις; Εγώ λέω από μέσα μου, τώρα τι να μου μιλήσει αυτός; Σαν να ήτανε παρακατιανός. Ίσως φοβόμουν να αποδεχτώ το ότι ήμασταν κι οι δύο στην ίδια κατάσταση.

Εδώ είναι εμφανής ο στιγματισμός του άστεγου πληθυσμού. Ακόμη και η συνεντευξιαζόμενη που βρισκόταν σε εξαιρετική οικονομική δυσχέρεια και ανάγκη για κάλυψη των βασικών της αναγκών, αρχικά, διατηρώντας την προηγούμενη κοινωνική της ταυτότητα, αντέδρασε με επιφυλακτικότητα και ρατσισμό απέναντι στον κύριο Γιάννη με τον οποίο δεν είχε τελικά και τόσες διαφορές. Στη συνέχεια όπως αποκάλυψε για τον κύριο Γιάννη:

Μου μίλησε, και μου είπε ξέρεις εγώ μένω εδώ πέρα. Και πώς μένεις εδώ πέρα του λέω εγώ. Και όταν βρέχει τι κάνεις; Ε, βρέχει και φεύγει μου λέει το νερό. Και δεν το καταλάβαινα αυτό. Αυτός μου εξήγησε και μου έδειξε να! από εδώ πέρα φεύγει. Αλλά εγώ δεν το καταλάβαινα. Και είχαμε συναντηθεί άλλη μια φορά και έβρεχε. Ήρθαμε και καθίσαμε εδώ πέρα. Πράγματι είχε δίκιο! Το νερό έφευγε. Βέβαια δεν ήταν έτσι εδώ πέρα. Το διαμόρφωσα εγώ σιγά σιγά. Έφερα κάποια πράγματα από το σπίτι μου, βρήκαμε και κάποια άλλα στο δρόμο...

Η συνεντευξιαζόμενη έχει διαμορφώσει τον χώρο κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε όταν βρίσκεσαι σε αυτόν, έχεις την αίσθηση ότι κατοικείς σε ένα σπίτι. Αρχικά, για την

είσοδο στην πυλωτή, έχει στηθεί μία «αυτοσχέδια» πόρτα από ξύλα και σύρμα. Στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας παλέτες από τον δρόμο, κουβέρτες και sleeping-bag έχουν κατασκευάσει ένα κρεβάτι. Δίπλα από το κρεβάτι, έχουν ένα τραπεζάκι, μία καρέκλα σχολείου και μία πολυθρόνα τα οποία έχουν περισυλλέξει από δίπλα από τα σκουπίδια σε καλή κατάσταση. Στον χώρο βρίσκονται διάφορα βιβλία και καφάσια ο ρόλος των οποίων θα αποτυπωθεί εν συνεχεία.

Κατόπιν, η συνεντευξιαζόμενη ερωτήθηκε σχετικά με θέματα που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητά της. Πιο συγκριμένα, η συνεντευξιαζόμενη περιέγραψε ότι λαμβάνει φαγητό από την εκκλησία που βρίσκεται δίπλα της, τον Άγιο Σώστη. Όπως περιέγραψε η ίδια:

Η ποιότητα είναι καλή. Δεν είναι όπως αυτό που δίνουν στον ΚΥΑΔΑ. Αλλά είναι το ίδιο, το ίδιο κάθε εβδομάδα, με τον ίδιο τρόπο μαγειρεμένο. (...) Το φαγητό είναι καθημερινό, είναι φρέσκο. Φασόλια, ρεβύθια, φακές, Πέμπτη κοτόπουλο με ρύζι ή αρακά, σπανακόρυζο και μακαρονάδα με σάλτσα κόκκινη. Αυτά είναι σταθερά. Αν έχουν καμιά φορά μας δίνουν και κανένα φρούτο. Αλλά συμβαίνει σπάνια...

Από το παραπάνω προκύπτει ότι η συνεντευξιαζόμενη είναι μεν ευχαριστημένη από την λήψη φαγητού, πάρα ταύτα, έμφαση δίνεται στη δήλωση της συνεντευξιαζόμενης ότι δεν υπάρχει ποικιλία στο φαγητό και δε λαμβάνουν πολλές θρεπτικές ουσίες καθώς σπάνια τους χορηγείται φρούτο. Η διαδικασία αυτή γίνεται σε ημερήσια βάση με μόνη εξαίρεση τους καλοκαιρινούς μήνες που η παροχή γευμάτων διακόπτεται για 2-3 μήνες. Κατ' αυτό το διάστημα, η συνεντευξιαζόμενη λαμβάνει μία σακούλα με τρόφιμα από την εκκλησία όπως είναι οι κονσέρβες, οι οποίες δεν χρειάζονται προεργασία όπως μαγείρεμα οπότε μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους άστεγους που κάνουν χρήση της υπηρεσίας της εκκλησίας. Η συνεντευξιαζόμενη στηρίζεται ιδιαίτερος σε δεσμούς που έχει αποκτήσει με γείτονες οι οποίοι κατά το διάστημα αυτό την προμηθεύουν με διάφορα τρόφιμα όπως είναι τα φρούτα. Αξίζει να σημειωθεί στο παρόν σημείο τη σημασία που έχει η εθελοντική στήριξη της συνεντευξιαζόμενης από απλούς ιδιώτες. Επίσης, ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι η συνεντευξιαζόμενη αντιπαραβάλλει το φαγητό που λαμβάνει από την εκκλησία με αυτό του ΚΥΑΔΑ το οποίο χαρακτήρισε ως αμφιβόλου ποιότητας.

Στο σημείο αυτό η συνεντευξιαζόμενη αποτύπωσε τη σχέση που έχει με την εκκλησία, τις ΜΚΟ και το κράτος. Πιο αναλυτικά, η σχέση της με την εκκλησία

περιορίζεται στη λήψη τροφής σε καθημερινή βάση. Σε σχέση με τις ΜΚΟ, η συνεντευξιαζόμενη κάνει κυρίως χρήση υπηρεσιών υγιεινής. Όπως η ίδια δήλωσε, μία φορά την εβδομάδα πηγαίνει τα ρούχα της για πλύσιμο ενώ παράλληλα της δίνεται η δυνατότητα να κάνει ζεστό μπάνιο. Η συνεντευξιαζόμενη χαρακτήρισε αυτό το πρόγραμμα ως αξιόλογο. Όσον αφορά στη σχέση που διατηρεί η συνεντευξιαζόμενη με το κράτος, η ίδια ανέφερε: «Δεν έχω ζητήσει ποτέ βοήθεια από το κράτος. Δεν έχω πάρει ποτέ τίποτα από το κράτος. Ούτε ένα λεπτό. (...)» ενώ στη συνέχεια ανέφερε την προσπάθειά της να λάβει κάποιου είδους επίδομα ανεπιτυχώς καθώς:

(...) ενώ το δικαιούμουν να το πάρω, ο υπάλληλος του ΚΕΠ είπε ότι δεν το δικαιούμαι. Τον ρώτησα αν είναι σίγουρος και μου είπε ναι, οπότε έφυγα. Κάποια στιγμή μετά το συζητούσα με κάποιο φίλο από την εκκλησία και μου είπε ναι, ένας υπάλληλος μπορεί να στα χαλάσει όλα.

Από το προηγούμενο απόσπασμα προκύπτει η σχέση που έχει η συνεντευξιαζόμενη με το κράτος. Πιο συγκεκριμένα, η συνεντευξιαζόμενη δεν εξυπηρετείται από κάποια κρατική δομή κοινωνικής πολιτικής. Πάρα ταύτα, η συνεντευξιαζόμενη επιχείρησε να λάβει ένα επίδομα το οποίο δικαιούταν όμως δεν το έλαβε καθώς ο υπάλληλος της κρατικής υπηρεσίας τη διαβεβαίωσε ότι δεν το δικαιούται. Τα ως άνω αποτυπώνουν τη ζοφερή κατάσταση που επικρατεί στη σχέση του άστεγου πληθυσμού με τις κρατικές υπηρεσίες. Η κατάσταση αυτή χειροτερεύει μέσω της ελλιπούς ενημέρωσης των υπαλλήλων που απασχολούνται σε κρατικές δομές. Ακολούθως, η κατάσταση επιτείνεται μέσω της στάσης των κρατικών υπαλλήλων έναντι σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως είναι οι άστεγοι. Η φράση «ένας υπάλληλος μπορεί να στα χαλάσει όλα» αποτυπώνει ακριβώς τη διάκριση που υφίσταται ο άστεγος πληθυσμός από διάφορους υπαλλήλους. Ακόμη, η συνεντευξιαζόμενη προσέθεσε στα παραπάνω ότι «Σε εμποδίζουν να κάνεις χρήση αυτού που δικαιούσαι επειδή δεν υπάρχει πρόβλεψη». Αυτή η δήλωση αποτυπώνει την έλλειψη σωστής οργάνωσης και σχεδιασμού των κρατικών προγραμμάτων και παροχών που ενώ ως φαινομενικό σκοπό έχουν την στήριξη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, αντιθέτως, δυσκολεύουν όλο και περισσότερο τη διαβίωση του άστεγου πληθυσμού.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η συνεντευξιαζόμενη λαμβάνει βοήθεια σε είδος και όχι χρηματική βοήθεια. Για αυτό τον λόγο ερωτήθηκε αν κάνει κάποια ενέργεια για να εξοικονομήσει χρήματα. Η συνεντευξιαζόμενη μαζεύει καφάσια μαζί με τον σύντροφό της τα οποία πωλούν σε έναν Πακιστανό και λαμβάνουν ως αντίτιμο

25 λεπτά ανά καφάσι. Επιπροσθέτως, η συνεντευξιαζόμενη δήλωσε: «Κάποιες φίλες μου, μου δίνουν κάποια πράγματα σε καλή κατάσταση. Περιοδικά, διακοσμητικά, διάφορα. Εγώ μετά πηγαίνω στο κέντρο και τα πουλάω». Η συνεντευξιαζόμενη προσπαθεί κατ' αυτούς τους τρόπους να εξοικονομήσει ένα πενιχρό έσοδο για εκείνη και τον σύντροφό της καθώς όπως είπε, τα λεφτά είναι αναγκαία. Όπως άλλωστε δήλωσε κι η ίδια:

Οι δουλειές που βρίσκεις σήμερα δεν είναι διαρκείας. Δεν είναι όπως το είχα εγώ στο μυαλό μου. Όπως είχα μάθει. Σήμερα δουλεύεις, αύριο δεν δουλεύεις! Έχω συμβιβαστεί με αυτό. Το έχω αποδεχθεί. Υπάρχει μια κρίση που δεν είχα συνειδητοποιήσει γιατί δεν είχα ζήσει μια παρόμοια κρίση. Και ξέρεις όταν δεν ξέρεις τι συμβαίνει, έχεις μια αγωνία, ένα άγχος αλλά όταν το ζεις, φεύγει αυτό το πράγμα. Είσαι επιτέλους ήρεμος.

Άκρως σημαντική είναι η συνειδητοποίηση στην οποία αναφέρεται η συνεντευξιαζόμενη και η δήλωσή της ότι πλέον είναι ήρεμη. Αυτή η δήλωση αποτελεί ένα οξύμωρο σχήμα καθώς η συνεντευξιαζόμενη αισθάνεται ήρεμη ενώ ταυτόχρονα βρίσκεται σε κατάσταση αστεγίας και με όλες τις δυσκολίες που βιώνει.

Ανάλυση 5^{ης} ενότητας – Προσδοκίες για το μέλλον:

Ιδιαίτερος σημαντική ήταν η συζήτηση με τη συνεντευξιαζόμενη αναφορικά με το πώς φαντάζεται το μέλλον της και πώς αισθάνεται με αυτό. Η σημαντικότητα ενισχύεται και από το γεγονός της ηλικίας της συνεντευξιαζόμενης η οποία δύσκολα αφήνει περιθώρια για μία ακόμα αλλαγή στη ζωή της. Ερωτώμενη λοιπόν για τις μελλοντικές της προσδοκίες, η συνεντευξιαζόμενη απάντησε για την εργασιακή κατάσταση κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αυτό φανερώνει τη σύνδεση που κάνει η ίδια με τη σημαντικότητα της εργασίας και την επιβίωσή της. Πιο αναλυτικά δήλωσε ότι οι θέσεις εργασίας που μπορεί να βρει κανείς σήμερα, χαρακτηρίζονται από την προσωρινότητά τους. Για αυτό τον λόγο, η συνεντευξιαζόμενη πρότεινε πως το κράτος πρέπει να παρέμβει δραστικά δημιουργώντας συνθήκες για θέσεις εργασίας που δεν θα χαρακτηρίζονται από προσωρινότητα και ανασφάλεια. Χαρακτηριστικά, η συνεντευξιαζόμενη δήλωσε:

Να κάνει κάτι για την κατάσταση, να έχει ο κόσμος δουλειά κανονική, όχι να δουλεύει 2 – 3 μήνες και μετά να ψάχνει αλλού. Αν είχα δουλειά τώρα θα ήταν αλλιώς τα πράγματα. Δεν εννοώ δουλειά δημοσίου, αλλά μια δουλειά που να είμαι σχετικώς ήρεμη ότι θα την έχω και αύριο. Να έχω κάπου να στηριχτώ.

Άκρως ενδιαφέρουσα είναι η συσχέτιση που κάνει η συνεντευξιαζόμενη της σταθερότητας με την εργασία στον Δημόσιο Τομέα. Επιπροσθέτως, η φράση «σχετικώς

ήρεμη» εκφράζει την ανάγκη της άστεγης να μπορέσει να καλύψει τις ανάγκες της και έτσι να είναι ήρεμη, να μην έχει δηλαδή καθημερινά το άγχος για τον αγώνα της επιβίωσης. Τέλος, είναι σημαντική η καταληκτική φράση της συνεντευξιαζόμενης η οποία δήλωσε πως αν είχε μία σταθερή δουλειά θα μπορούσε να στηριχτεί κάπου. Η διατύπωση αυτή αποκαλύπτει την μοναξιά που βιώνει η συνεντευξιαζόμενη η οποία, ούσα αβοήθητη πρέπει να έχει εργασία για να στηριχτεί στα πόδια της.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εργασία μελετήθηκε το ζήτημα της αστεγίας. Πρόκειται για ένα θέμα το οποίο είναι ιδιαιτέρως σημαντικό λόγω των αρκετών ιδιαιτεροτήτων που το χαρακτηρίζουν. Ο άστεγος πληθυσμός αποτελεί ένα φαινόμενο που αρκετές φορές παραβλέπεται τόσο από τους πολίτες όσο και από το ίδιο το κράτος, αφήνοντας τους άστεγους εκτεθειμένους και κοινωνικά αποκλεισμένους.

Κατά τη διάρκεια της παρούσας μελέτης αποτυπώθηκαν παράγοντες που ωθούν το άτομο στην κατάσταση της αστεγίας, ενώ ακολούθως, έγινε μνεία στους παράγοντες που συνεισφέρουν στην διατήρηση της κατάστασης έλλειψης στέγης των ατόμων. Τα παραπάνω εξετάστηκαν μέσα από κοινωνιολογικές προσεγγίσεις γύρω από το ζήτημα της αστεγίας. Πιο αναλυτικά οι προσεγγίσεις αφορούν θεωρίες προερχόμενες από τις τέσσερις βασικές Κοινωνιολογικές Σχολές (Λειτουργισμός, Μαρξιστική Σχολή, Βεμπεριανή Σχολή και Σχολή του Σικάγο). Οι προσεγγίσεις χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες: τις Συναινετικές και τις Συγκρουσιακές προσεγγίσεις. Τα παραπάνω θέματα εξετάστηκαν και μέσα από την σκοπιά εμπειρικής προσέγγισης. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε μία συνέντευξη εις βάθος σε μία μεσήλικη, άγαμη, μέσης εκπαίδευσης άστεγη γυναίκα. Μέσα από την αποτύπωση των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων καθώς και μέσα από τη συνέντευξη εξήχθησαν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Οι άστεγοι αποκλίνουν από τις τυπικές κοινωνικές νόρμες καθώς δεν διαθέτουν στέγη. Για αυτόν τον λόγο, δεν είναι κοινωνικά ενσωματωμένοι αλλά αντιθέτως, περιθωριοποιούνται.

Η κοινωνική ομάδα των αστέγων, λαμβάνει αρνητικούς χαρακτηρισμούς από την πλειονότητα της κοινωνίας, η οποία υποστηρίζει ότι οι άστεγοι διάγουν παραβατικό και αποκλινόν βίο. Λόγω της αρνητικής αυτής στάσης της κοινωνίας απέναντι στους άστεγους και των χαρακτηριστικών που τους αποδίδονται, η πορεία του άστεγου είναι εν πολλοίς προκαθορισμένη πριν ακόμη αυτός βρεθεί στον δρόμο. Εν ολίγοις, η κοινωνία, οδηγεί τον άστεγο στο περιθώριο, στερώντας του ευκαιρίες και ωθώντας τον σε παραβατικές και αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Με βάση τις προαναφερόμενες πρακτικές, ο άστεγος δεν καθοδηγείται μόνο ως προς τη συμπεριφορά που θα έχει κατά την περίοδο της αστεγίας. Επιπρόσθετα, καθοδηγείται - εξαναγκάζεται να διαβιεί και σε συγκεκριμένο χώρο, καθίσταται επομένως υπαρκτή μία γκετοποίηση του άστεγου πληθυσμού.

Τα παραπάνω ζητήματα θα ήταν δυνατόν να εξαλειφθούν μέσα από την παρέμβαση του κράτους. Παρ' όλα αυτά, το κράτος φαίνεται να μην είναι ικανό να παρέχει ένα σωστά οργανωμένο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο ενώ με την παράλληλη απουσία ενός «διχτού προστασίας», ο άστεγος πληθυσμός καταλήγει ως ένα έρμαιο πλάσμα.

Επίσης, θεμελιώδες ρόλο στο ζήτημα των αστέγων φέρει η «ελευθερία» που παρατηρείται στην αγορά ακινήτων. Η αυθαίρετη αναπροσαρμογή στις τιμές ακινήτων, η οποία δικαιολογείται στο όνομα των φιλελεύθερων πρακτικών, εξωθεί ολοένα και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού «στον δρόμο» ιδίως όταν μιλάμε για περιόδους κρίσης με πλήθος πολιτών να βρίσκονται «στο κατώφλι της φτώχειας» και να μην έχουν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στις τιμές της αγοράς ακινήτων.

Σε συνάρτηση με τα ως άνω, η κρίση εξετάστηκε και μέσα από την πτυχή της εργασίας. Αυτό που εξήχθη ως συμπέρασμα στο παρόν σημείο είναι το γεγονός ότι η απώλεια της εργασίας και ακολούθως η αποτυχία της επαγγελματικής ένταξης, παίζουν καταλυτικό ρόλο στη απώλεια της στέγης καθώς η επισφάλεια και η προσωρινότητα στον εργασιακό τομέα καθιστούν το άτομο ανίκανο να συντηρήσει ένα σπίτι με αποτέλεσμα να βρεθεί «στον δρόμο».

Κατά την κατάσταση της αστεγίας, τα άτομα βιώνουν ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού ως αποτέλεσμα συσσώρευσης πλήθους κοινωνικών μειονεκτημάτων. Ο αποκλεισμός είναι διττός καθώς τόσο η κοινωνία αποκλείει τους άστεγους από την ορατή κοινωνική σφαίρα, όσο και οι ίδιοι οι άστεγοι αυτοαποκλείονται από την κοινωνική πραγματικότητα.

Τέλος, ίσως το πιο συναρπαστικό εύρημα της παρούσας μελέτης είναι το γεγονός ότι όλα τα παραπάνω ενισχύονται μέσα από τις κρατικές πολιτικές και τον τρόπο που το κράτος ασκεί κοινωνική πολιτική. Πιο συγκεκριμένα, είναι εμφανής η μετακύληση των ευθυνών του κράτους σε οικογενειακά, φιλικά, άτυπα δίκτυα, σε ατομικές εθελοντικές

πρωτοβουλίες, στην εκκλησία και σε μη κρατικούς φορείς. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ζήτημα των αστέγων και τα ίδια τα κοινωνικά υποκείμενα, εκλαμβάνονται ως μία «καυτή πατάτα», ως μία ωρολογιακή βόμβα όπου κανείς δε θέλει να αναλάβει την ευθύνη της απόπλισής της. Είναι εμφανής ο στιγματισμός και η ενοχοποίηση της ευπαθούς κοινωνικής ομάδας των αστέγων τόσο μέσα από τον τρόπο που αντιμετωπίζονται από την πολιτεία και τους πολίτες, όσο και μέσα από τον δημόσιο λόγο που αρθρώνει το πρόβλημα των αστέγων σμιλεύοντας την υποταγή τους απέναντι στην υπόλοιπη κοινωνία. Η κατάσταση αυτή επιτείνεται μέσα από την εσωτερίκευση και φυσικοποίηση των αρνητικών χαρακτηρισμών που πλαισιώνει την «ταμπέλα του άστεγου».

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

A' Νόμοι

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4052 Νόμος αρμοδιότητας Υπουργείων Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης για εφαρμογή του νόμου «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων... [Σύσταση Ενιαίου Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης (Ε.Τ.Ε.Α.) - Ιδιωτικά Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας (Ι.Γ.Ε.Ε.) - Επιχειρήσεις Προσωρινής Απασχόλησης (Ε.Π.Α.)]:

<http://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/418> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

B' Ηλεκτρονικές Πηγές

Άρθρο στο Βήμα με τίτλο «Οι Άθλιοι των Αθηνών», 22/12/2002:

<http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=147728> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο Tvxs με τίτλο «Ποιοι είναι άστεγοι στην Ελλάδα», 23/2/2012:

<http://tvxs.gr/news/ellada/poioi-einai-astegoi-stin-ellada> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο Tvxs με τίτλο «Σχέδιο μαζικής εκκαθάρισης των πόλεων από τους αστέγους», 10/4/2012:

<http://tvxs.gr/news/user-post/sxedio-mazikis-ekkatharisis-ton-poleon-apo-toys-astegoys> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο κομπρεσέρ με τίτλο «Άστεγοι: Μεταξύ real estate, κρατικής φιλανθρωπίας και αστυνομικών εκκαθαρίσεων», 10/07/2016:

<https://kompreser.espivblogs.net/2016/07/10/αστεγοι-μεταξύ-real-estate-κρατικής-φιλανθρωπ/> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο Localit με τίτλο «Η αντιμετώπιση των αστέγων δεν είναι υπόθεση μιας νύχτας ούτε φιλανθρωπίας», 29/4/2012:

<http://www.localit.gr/archives/7398> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο alterthess με τίτλο «Κρίση, φτώχεια και το δικαίωμα στη κατοικία: Όταν η περιθωριοποίηση γίνεται κανόνας», 18/1/2014:

<http://www.alterthess.gr/content/krisi-ftoheia-kai-dikaioma-sti-katoikia-otan-i-perithoripoiisi-ginetai-kanonas> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

International Sociological Association:

<http://www.isa-sociology.org/en/about-isa/code-of-ethics/> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο True Activist με τίτλο «Homeless People Were Asked To Write Down A Fact About Themselves. Their Answers May Surprise You», 29/08/2014

http://www.trueactivist.com/homeless-people-were-asked-to-write-down-a-fact-about-themselves-their-answers-may-surprise-you/?utm_source=Facebook&utm_medium=TT&utm_content=homeless+people+were+asked+to+write+down+a+fact+about+themselves+their+answers+may+surprise+you (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Feantsa: <http://www.feantsaresearch.org/> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στο Social Policy με τίτλο «Το Μεσογειακό μοντέλο πρόνοιας κατά Ferrera», 01/07/2013:

<http://socialpolicy.gr/2013/07/%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%8>

[2-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-ferrera.html?utm_content=buffer58507&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer](https://www.ultius.com/ultius-blog/entry/an-analysis-of-homelessness-using-the-conflict-theory.html?utm_content=buffer58507&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer) (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο με τίτλο «An Analysis of Homelessness Using the Conflict Theory», 11/11/2016:

<https://www.ultius.com/ultius-blog/entry/an-analysis-of-homelessness-using-the-conflict-theory.html> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο στη The Guardian με τίτλο «Sex in return for shelter: homeless women face desperate choices», 22/08/2016:

<https://www.theguardian.com/housing-network/2016/aug/22/sex-in-return-for-shelter-homeless-women-face-desperate-choices-government-theresa-may> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Άρθρο με τίτλο «7 unique challenges homeless women face — and what you can do to help», 13/04/2016

<http://mashable.com/2016/04/13/homeless-women-challenges/#zuXAGGGxWsq7> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

Πηγή με θέμα «What is the official definition of homelessness?»

<https://www.nhchc.org/faq/official-definition-homelessness/> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 19/01/2017)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Engels Fr. (1985). *Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία*. (2^η εκδ.). Αθήνα: Δημιουργία
- Κασιμάτη Κ. (1998). *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η Ελληνική εμπειρία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κουραχάνης Ν. (2015). *Η Κοινωνική Πολιτική για τους Άστεγους στην Ελλάδα: Ποιοτική και Κριτική Ανάλυση ενός Ακραίου Κοινωνικού Αποκλεισμού*. Κόρινθος: Διδακτορική Διατριβή.
- Λιδάκη Α. (2012). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ματσαγγάνης Μ. (επιμ.) (1999). *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδοπούλου Δ. (2012). *Κοινωνιολογία του αποκλεισμού στην εποχή της παγκοσμιοποίησης: Η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού και η αδυναμία συμμετοχής στα κοινωνικά δικαιώματα υπό συνθήκες κρίσης*. Αθήνα: Τόπος.
- Πετμεζίδου Μ. – Παπαθεοδώρου Χρ. (2004). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας.
- Savage M., Warde A. (2005). *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*. (εισαγωγή - επιμ. Ιορδάνης Ψημμένος). Αθήνα: Παπαζήση.
- Watson T. (2005). *Κοινωνιολογία, Εργασία και Βιομηχανία*. (εισαγωγή - επιμ. Ιορδάνης Ψημμένος). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ψημμένος Ιορ., Σκαμνάκης Χρ. (2008). *Οικιακή Εργασία των Μεταναστριών και Κοινωνική Προσφορά: Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Anderson N. (1967). *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man*. Chicago: Phoenix.

- DuBois W. (1967). *The Philadelphia Negro: A Social Study*. New York: Schocken.
- Kyle K. (2005). *Contextualizing Homelessness: Critical Theory, Homelessness, and Federal Policy Addressing the Homeless*. New York: Routledge.
- Levinson D. (ed.) (2004). *Encyclopedia of Homelessness*. London: Sage.
- Lewis O. (1966). *The culture of Poverty*. American: Vol 215, Number 4.
- Liebow E. (1995). *Tell Them Who I Am: The lives of homeless women*. New York: Penguin Books.
- Mason J. (2002). *Qualitative researching*. (2nd ed.). London: Sage Publications.
- Pickvance C. (ed.) (1976). *Urban Sociology: Critical Essays*. London: Tavistock.
- Snow D., Anderson L. (1993). *Down on Their Luck: A Study of Homeless Street People*. Berkeley: University of California Press

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Οδηγός συνέντευξης

- A. Κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά
 - 1. Φύλο
 - 2. Ηλικία
 - 3. Εκπαιδευτικό επίπεδο
 - 4. Οικογενειακή κατάσταση
- B. Κατάσταση πριν την απουσία στέγης
 - 1. Πού ζούσε (περιοχή & τύπος κατοικίας), (ιδιόκτητο ή ενοικιαζόμενο)
 - 2. Εργασία – Απολαβές
 - 3. Σχέσεις με οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον
- C. Κατάσταση ακριβώς πριν βρεθεί στο δρόμο
 - 1. Πώς μεταβλήθηκαν τα Β.1., Β.2., Β.3.
 - 2. Τι συναισθήματα προκλήθηκαν
- D. Κατάσταση κατά την απουσία στέγης
 - 1. Πού ζει (περιοχή και τύπος στέγασης)
 - 2. Με ποιους ζει
 - 3. Γιατί επέλεξε το συγκεκριμένο σημείο
 - 4. Πώς σιτίζεται
 - 5. Πού πλένεται / πλένει τα ρούχα
 - 6. Τι σχέση έχει με το κράτος, την εκκλησία, τις Μ.Κ.Ο.
 - 7. Τι κάνει για να εξοικονομήσει κάποια χρήματα
 - 8. Συναισθήματα για την παρούσα κατάσταση
- E. Προσδοκίες για το μέλλον
 - 1. Πώς φαντάζεται το μέλλον
 - 2. Τι συναισθήματα προκαλούν αυτές οι προσδοκίες
 - 3. Τρόποι επέμβασης του κράτους.

Απομαγνητοφώνηση συνέντευξης

Χώρος: Στην πυλωτή μιας οικοδομής στην περιοχή του Νέου Κόσμου (όπου και διαμένει)

Ημέρα: Πέμπτη, 8 Δεκεμβρίου 2016

Ωρα: 15:00

Διάρκεια συνέντευξης: 32 λεπτά

Κοινωνικο – δημογραφικά χαρακτηριστικά συνεντευξιαζόμενης:

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 50 - 55 ετών

Επίπεδο εκπαίδευσης: Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Λύκειο)

Οικογενειακή κατάσταση: Άγαμη

Πριν την παράθεση της συνέντευξης είχε ήδη προηγηθεί μία συζήτηση πάνω στο αντικείμενο της εργασίας, είχαν παρουσιαστεί οι θεματικές της συνέντευξης που επρόκειτο να γίνει και η συνεντευξιαζόμενη συμφώνησε στο να προχωρήσει η διαδικασία της συνέντευξης⁵⁰ όπως επίσης και στο γεγονός ότι θα ηχογραφείτο κατά τη διάρκεια αυτής. Επίσης, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης παραβρισκόταν στον ίδιο χώρο και ο σύντροφος της εν λόγω κυρίας. Μετά από αυτή τη μικρή συζήτηση έγιναν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

Συνεντεύκτρια: Βρισκόμαστε με την Κα Τριανταφυλλιά. Θα θέλατε να μου πείτε κάποια πράγματα για την οικογενειακή σας κατάσταση; Όπως για παράδειγμα αν έχετε συγγενείς, αδέρφια, αν έχετε παντρευτεί.

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω συγγενείς βέβαια οι γονείς μου έχουν πεθάνει, έχω αδέρφια, 3 αδέρφια, 2 αδερφούς και 1 αδερφή αλλά δεν έχω παντρευτεί.

⁵⁰ Με μόνα αιτήματα να χρησιμοποιηθεί ψευδώνυμο και να μην ειπωθεί η ακριβή ηλικία της.

Συνεντεύκτρια: Οι συγγενείς σας μένουν στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι εδώ. Τα αδέρφια μου είναι παντρεμένα, ο καθένας έχει το σπίτι του και την οικογένειά του...

Συνεντεύκτρια: Το εκπαιδευτικό σας επίπεδο; Μου είχατε πει ότι κάνατε Αγγλικά. Έχετε τελειώσει δηλαδή κάποια Σχολή Αγγλικής Φιλολογίας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, Μέση Εκπαίδευση έχω τελειώσει. Αλλά επειδή ήταν ο φίλος μου Άγγλος, τα μιλούσα πολύ, ήθελα να βοηθήσω μικρά παιδιά στη μελέτη.

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή ζούσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Στο Παλαιό Φάληρο.

Συνεντεύκτρια: Μένατε σε διαμέρισμα, σε μονοκατοικία;

Συνεντευξιαζόμενη: Σε διαμέρισμα.

Συνεντεύκτρια: Το οποίο νοικιάζατε ή ήταν δικό σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Το νοίκιαζα.

Συνεντεύκτρια: Οι γονείς σας ζούσαν σε δικό τους σπίτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, πατρικό σπίτι είχα. Αλλά είμαστε πολλά αδέρφια...

Συνεντεύκτρια: Οπότε δεν...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι...

Συνεντεύκτρια: Το πατρικό είναι στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Στο Παλαιό Φάληρο. Μένει ο αδερφός μου εκεί με τη γυναίκα του. Έχουν και δύο παιδιά, τα ανίψια μου. Εγώ δεν έχω οικογένεια οπότε πριν ακόμη φύγω από το Παλαιό Φάληρο είχαμε συμφωνήσει να μείνουν εκείνοι.

Συνεντεύκτρια: Είπατε πιο πριν ότι διδάσκατε μαθήματα Αγγλικών σε παιδάκια. Θέλετε να μας πείτε δυο λόγια σχετικά με την εργασία που κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όπως;

Συνεντεύκτρια: Όπως, αν σας άρεσε αυτό που κάνατε.

Συνεντευξιαζόμενη: Μου άρεσε πάρα πολύ! Μου άρεσε να είμαι με τα παιδιά!

Συνεντεύκτρια: Σε τι ηλικίες κάνατε συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Οι ηλικίες ήταν συνήθως μικρές, ήταν του δημοτικού.

Συνεντεύκτρια: Και είχατε πολλούς μαθητές;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι! Τις καλές εποχές είχα γύρω στα 15 παιδιά. Πολλά από αυτά ήταν αδέρφια ή συμμαθητές. Η μία μαμά με σύστηνε στην άλλη και είχα πάντα δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Οι σχέσεις σας με το οικογενειακό και φιλικό σας περιβάλλον πώς ήταν;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήταν καλές! Αλλά όταν άρχισε να μειώνεται η δουλειά... Ήταν προσωπικό μου θέμα. Εγώ δεν είχα δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Όταν άρχισε να μειώνεται η δουλειά σας τι αισθανόσαστε δηλαδή; Τι αρχίσατε να βλέπετε; Πώς το διαχειριστήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν έβλεπα. Πού να το φανταστώ; Πίστευα ότι πάντα θα έχω δουλειά. Μέχρι που διώξαν και τον τελευταίο. Το αισθανόμουν κάπως ξέρεις, αλλά δεν ήθελα να το πιστέψω. Αυτό το παθαίνουν πολλοί.

Συνεντεύκτρια: Αυτό χρονολογικά πότε δηλαδή έγινε;

Συνεντευξιαζόμενη: Σταδιακά. Άρχισε νομίζω το 2007. Αλλά το 2008-2010 εκεί ήταν το ζόρι. Αλλά έλεγα ότι θα έρθει κάτι άλλο! Ότι κάτι θα αλλάξει! Θα ξαναέχω άτομα. Αλλά όταν είδα ότι απολυόντουσαν άτομα, γιατί το τελευταίο μάθημα ήταν με μικρά παιδιά και η μητέρα τους δούλευε σε μια βιομηχανία τσιγάρων νομίζω και της μείωσαν και εκείνης τον μισθό. Από 1.200€ το πήγαν 1.000€ και μετά 800€ και στο τέλος κάπου 500€. Και τα συγκεκριμένα παιδιά τα είχα 5 χρόνια. Λυπάμαι μου είπε, έχασα και εγώ τη δουλειά μου και πρέπει να διακόψουμε. Ε εκεί δεν μπορείς να κάνεις κάτι. Να πεις τι;

Συνεντεύκτρια: Εσείς τότε χτυπήσατε την πόρτα των φίλων και των συγγενών σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, δεν μου αρέσει να ζητάω. Πάντα βασιζόμουν στη δουλειά μου και δεν είμαι άτομο που ζητάει.

Συνεντεύκτρια: Και οι συγγενείς σας ή οι φίλοι σας δεν το καταλάβαιναν;

Συνεντευξιαζόμενη: Το καταλάβαιναν.

Συνεντεύκτρια: Προσφέρθηκαν να σας βοηθήσουν; Κι αν ναι με ποιον τρόπο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι βέβαια και προσφέρθηκαν. Αλλά κι εκείνοι είχαν τα προβλήματά τους.

Συνεντεύκτρια: Εσείς δεχτήκατε ή αρνηθήκατε τη βοήθειά τους;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι την δέχτηκα. Πότε μου έδιναν χρήματα, πότε μου έδιναν φαγητό. Δεν μπορούσα να τους γίνω βάρος για πολύ καιρό... Δεν μπορούσε να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση. Από εμένα δηλαδή. Έπρεπε να βρω έναν τρόπο να στηρίζομαι μόνη μου, δεν ήθελα να τους επιβαρύνω.

Συνεντεύκτρια: Μείνατε χωρίς κανέναν μαθητή. Μετά τι έγινε;

Συνεντευξιαζόμενη: Διέκοψα. Δεν το περίμενα ότι δεν θα έχω κάποιον άλλον. Περίμενα ότι θα έχω κάποιο άλλο παιδί. Είχα και κάποια λεφτά στην άκρη και τα χάλαγα κανονικά τα λεφτά, γιατί πίστευα ότι θα δουλέψω ξανά. Δεν ήξερα τι θα πει ανεργία εγώ. Γιατί δούλευα κανονικά απ' όταν τέλειωσα το σχολείο. Δεν μου πήγαινε το μυαλό.

Συνεντεύκτρια: Ήσασταν ασφαλισμένη;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έκανα αυτασφάλιση κατά διαστήματα. Αλλά χάλαγα τα λεφτά. Δεν το περίμενα ότι δεν θα δουλέψω. Θα δουλέψω έλεγα...

Συνεντεύκτρια: Δεν περιμένατε ότι ήταν κάτι τόσο σοβαρό

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όχι με τίποτα δεν το περίμενα ότι ήταν τόσο σοβαρό. Λέω, έτυχε ένα διάστημα και σε λίγο θα πάρει πάλι μπρος η δουλειά. Αλλά δεν... Και στο

παρελθόν είχε τύχει να μείνω χωρίς δουλειά αλλά ήταν για λίγο. Αυτό το πράγμα δεν το περίμενα...

Συνεντεύκτρια: Μετά, πώς φύγατε από το σπίτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Τελείωσαν τα λεφτά και εκεί ζορίστηκα πάρα πολύ. Εκεί άρχισα να αισθάνομαι πάρα πολύ άσχημα. Έπαθα κάποιο σοκ. Δεν ξέρω πώς αντιδρά ο καθένας. Θέλεις να κάνεις κάτι αλλά τελικά δεν κάνεις τίποτα. Δεν το είχα συνειδητοποιήσει ακόμη. Και τώρα τι θα γίνει; Έλεγα στον εαυτό μου. Πρέπει κάτι να κάνω! Αλλά δεν αντιδρούσα. Είχαν τελειώσει και τα λεφτά. Έκανα κάποιες μικρές κινήσεις αν και είχα κάπου παγώσει. Μοίραζα κατά καιρούς φυλλάδια αλλά δεν μπορούσα να συντηρήσω το σπίτι με τα λεφτά αυτά. Έλεγα ότι κάτι συμβαίνει αλλά δεν το περίμενα κι έτσι. Ήταν οι αρχές της κρίσης... Σε πολλά άτομα! Και ο φίλος μου που δούλευε, άρχισε κι αυτός να μη δουλεύει. Τον στήνανε στα ραντεβού οι μαθητές, να του αλλάζουν την ημέρα. Και άλλαξε δουλειά. Από δάσκαλος Αγγλικών, συνόδευε σκυλιά.

Συνεντεύκτρια: Εντελώς αλλαγή επαγγέλματος.

Συνεντευξιαζόμενη: Εντελώς! Εντελώς! Ήμασταν μαζί και τον έπαιρναν και του έδιναν ραντεβού και μετά άλλαζαν το ραντεβού. Πάλι καλά που μετά βρήκε αυτό με τους σκύλους.

Συνεντεύκτρια: Εδώ πως βρήκατε αυτό το χώρο;

Συνεντευξιαζόμενη: Όταν δεν είχα πια λεφτά, είχα έρθει εδώ στην εκκλησία μια φορά να πάρω φαγητό, γιατί ήμουν χαμένη. Δεν μπορούσα να ζητάω λεφτά. Είναι δύσκολο αυτό το πράγμα. Δεν είμαι αυτό το άτομο, δεν έχω..., δεν μπορούσα να ζητάω λεφτά. Δεν λειτουργώ με αυτό το τρόπο. Θέλω να φύγω και να βρω μια λύση, μια διέξοδο μόνη μου. Και μια φορά είδα τον Γιάννη καθόταν μαζί με άλλους 2 στα παγκάκια έξω από τον Άγιο Σώστη. Του ζήτησα ένα τσιγάρο. Στο τέλος πήρα τρία - τέσσερα. Έχεις φίλε ένα τσιγάρο να μου δώσεις; Εκείνος αμέσως μου έδωσε. Και μετά ήθελε να μου μιλήσει. Μου κάνει γεια σου τι κάνεις; Εγώ λέω από μέσα μου, τώρα τι να μου μιλήσει αυτός; Σαν να ήτανε παρακατιανός. Ίσως φοβόμουν να αποδεχτώ το ότι ήμασταν κι οι δύο στην ίδια κατάσταση. Και μου μίλησε, και μου είπε ξέρεις εγώ μένω εδώ πέρα.

Και πώς μένεις εδώ πέρα του λέω εγώ. Και όταν βρέχει τι κάνεις; Ε, βρέχει και φεύγει μου λέει το νερό. Και δεν το καταλάβαινα αυτό. Αυτός μου εξήγησε και μου έδειξε να! από εδώ πέρα φεύγει. Αλλά εγώ δεν το καταλάβαινα. Και είχαμε συναντηθεί άλλη μια φορά και έβρεχε. Ήρθαμε και καθίσαμε εδώ πέρα. Πράγματι είχε δίκιο! Το νερό έφευγε. Βέβαια δεν ήταν έτσι εδώ πέρα. Το διαμόρφωσα εγώ σιγά σιγά. Έφερα κάποια πράγματα από το σπίτι μου, βρήκαμε και κάποια άλλα στο δρόμο...

Συνεντεύκτρια: Μπήκε και το γυναικείο χέρι.

Συνεντευξιαζόμενη: Βέβαια, βέβαια. Και σκέφτηκα κι εγώ αφού δυσκολεύομαι, θα μπορούσα να έρθω να μείνω και εγώ εδώ πέρα.

Συνεντεύκτρια: Και ήρθατε.

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι ήρθα.

Συνεντεύκτρια: Πώς βρεθήκατε στον Άγιο Σώστη; Γιατί δεν πήγατε για παράδειγμα σε κάποια ενορία της περιοχής σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Στο Φάληρο ζούσα μια ζωή. Ζούσαν κι οι γονείς μου εκεί, εκεί γεννήθηκα κι εγώ. Μου ήτανε δύσκολο, φοβόμουν ότι θα το μάθει ο κόσμος, δεν ξέρω... Ενώ εδώ, ήρθα μια φορά περπατώντας από το Φάληρο και σκέφτηκα πως εδώ δεν με ξέρουν. Είδα διάφορους ανθρώπους να κάθονται στα παγκάκια έξω από την εκκλησία και να τρώνε και σκέφτηκα να ζητήσω βοήθεια.

Συνεντεύκτρια: Πότε δηλαδή ήρθατε εδώ; Ποιο έτος;

Συνεντευξιαζόμενη: Αρχές του 2011. Εργάστηκα ξανά για λίγο εγώ. Με τα παιδιά. Πήγε αυτή η μητέρα, αυτή που σου είπα πριν. Είχαμε σχέση στενή. Είχαμε γνωριστεί. Μου λέει τι, τι να κάνω και εγώ; Να πω σε ένα γραφείο μήπως με έπαιρναν κι εμένα κι εκείνη. Δεν θέλανε. Τους έλεγε η Σούλα μήπως έρθω εκεί πέρα. Δεν είχε θέση. Εν πάση περιπτώσει αυτήν την πήρανε. Και επειδή τα παιδιά ήταν μικρά και η γιαγιά δεν μπορούσε να τα κυνηγάει, λέει θα έρθεις λίγο, αλλά όχι όπως παλιά. Με λιγότερα λεφτά κάθε 15 μέρες. Λέω εντάξει. Μέχρι να βρω κάτι άλλο. Ήμουν πεπεισμένη ότι κάτι θα βρω και θα φύγω.

Συνεντεύκτρια: Και πήγατε.

Συνεντευξιαζόμενη: Βεβαίως! Όπως λένε η ελπίδα τελειώνει τελευταία... Δούλεγα λίγο. Μετά δεν κάθισα εκείνη στην δουλειά και δεν κάθισα κι εγώ. Αυτά τα πράγματα είναι ντόμινο.

Συνεντεύκτρια: Πώς εξασφαλίζετε την καθημερινή σας τροφή;

Συνεντευξιαζόμενη: Πηγαίνουμε στην εκκλησία και παίρνουμε φαγητό. Μια μερίδα φαγητό.

Συνεντεύκτρια: Το οποίο γίνεται σε καθημερινή βάση;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σε καθημερινή. Εκτός από το καλοκαίρι. Το καλοκαίρι κλείνει 2-3 μήνες.

Συνεντεύκτρια: Και τότε τι τρώτε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μας δίνουν λίγα πράγματα, μια σακούλα με κονσέρβες. Φέρνει καμιά φορά και καμιά φίλη μου κανένα φρούτο.

Συνεντεύκτρια: Ιδιώτες δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Την σακούλα όχι. Πηγαίνουμε στην εκκλησία. Είναι πράγματα που δίνουν στην εκκλησία. Μετά πάω και στη λαϊκή και βρίσκω στο τέλος και έτσι μαγειρεύω⁵¹.

Συνεντεύκτρια: Πώς θα χαρακτηρίζατε το φαγητό που παίρνετε από την εκκλησία;

Συνεντευξιαζόμενη: Καλή είναι η ποιότητα. Δεν είναι όπως αυτό που δίνουν στον ΚΥΑΔΑ. Αλλά είναι το ίδιο, το ίδιο κάθε εβδομάδα, με τον ίδιο τρόπο μαγειρεμένο.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Το φαγητό είναι καθημερινό, είναι φρέσκο. Φασόλια, ρεβύθια, φακές, Πέμπτη κοτόπουλο με ρύζι ή αρακά, σπανακόρυζο και μακαρονάδα με σάλτσα κόκκινη. Αυτά είναι σταθερά. Αν έχουν καμιά φορά μας δίνουν και κανένα φρούτο. Αλλά συμβαίνει σπάνια...

⁵¹ Η κυρία Τριανταφυλλιά έχει φιάλη υγραερίου την οποία της την προμηθεύει μία φίλη της.

Συνεντεύκτρια: Πού πλένετε τα ρούχα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχει μια ΜΚΟ, η Πράξη έχει βγάλει ένα πρόγραμμα. Μπορείς να πλύνεις τα ρούχα σου – όχι πολλά, λίγα – κάθε εβδομάδα. Είναι αξιόλογο αυτό το πρόγραμμα.

Συνεντεύκτρια: Αυτό γίνεται συγκεκριμένη ημέρα την εβδομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι συγκεκριμένη ημέρα. Επίσης έχει βιβλιοθήκη, μπορείς να πάρεις βιβλία να διαβάσεις, έχει ταινίες, μπορείς να πας θέατρο.

Συνεντεύκτρια: Πρέπει να δείξεις κάποιο χαρτί για αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σου βγάζουν μια κάρτα. Σου παίρνουν τα στοιχεία σου την οποία δείχνεις πάντα. Αλλά για το συγκεκριμένο πρέπει να έχεις ραντεβού για να πας για αυτό τον λόγο. Μετά αν θέλεις βιβλία, που έχει πολύ ωραία βιβλία, πρέπει να κλείσεις ραντεβού για να πας να πάρεις βιβλία άλλη μέρα δηλαδή. Μετά είχαμε και μια εθελόντρια κομμώτρια που μπορούσες να κόψεις τα μαλλιά σου. Τώρα δεν τη βλέπω. Μπορείς να πιεις ένα καφέ στο σαλόνι, να κάνεις το μπάνιο σου.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να κάνετε εκεί μπάνιο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι!

Συνεντεύκτρια: Και πώς κάνετε εκεί δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι μια φορά την εβδομάδα.

Συνεντεύκτρια: Είναι ζεστό το νερό εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι κανονικά! Σου δίνουν και σαμπουάν!

Συνεντεύκτρια: Πετσέτες;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σου δίνουν και πετσέτες. Είναι ανθρώπινα... Κι εδώ κάνω μπάνιο κάθε μέρα. Ζεσταίνω νερό σε ένα κατσαρολάκι και πηγαίνω πίσω από τους θάμνους γιατί θέλω κάθε μέρα να είμαι καθαρή. Αλλά δεν είναι το ίδιο... Κατ' αρχάς φοβάμαι μη με δει κάποιος. Μετά είναι και το ότι εδώ πίσω από τους θάμνους έρχονται συχνά το βράδυ ταξιτζήδες και πάνε προς νερού τους. Σιχαίνομαι...

Συνεντεύκτρια: Τι σχέση έχετε με το κράτος, με την εκκλησία, με τις ΜΚΟ;

Συνεντευξιαζόμενη: Με τις ΜΚΟ έχω αυτή τη σχέση.

Συνεντεύκτρια: Είστε ικανοποιημένη;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ικανοποιημένη! Είναι κάτι...

Συνεντεύκτρια: Με την εκκλησία;

Συνεντευξιαζόμενη: Παίρνουμε το φαγητό. Αυτή η σχέση, τίποτε άλλο

Συνεντεύκτρια: Δε σας βοηθάει δηλαδή και κάπως αλλιώς η εκκλησία;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Κάποιους τους βοηθάει. Τους δίνει κάτι. Αλλά εγώ δεν έχω φτάσει σε αυτό το σημείο. Δεν μπορώ να το κάνω. Όχι δεν το κάνω.

Συνεντεύκτρια: Με το κράτος; Έχετε βρεθεί σε συσσίτια του δήμου, σε κοινωνικά παντοπωλεία, σε κοινωνικά φαρμακεία ή κάτι ανάλογο;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχα πάει για ένα διάστημα στο συσσίτιο του Δήμου...

Συνεντεύκτρια: Και πώς ήταν;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι ένα πράγμα που το έχουν πάρει κάποιες εταιρίες, είναι catering. Τώρα δεν ξέρουμε τι φαγητό είναι, Σε κάτι πλαστικά μαύρα κουτάκια το βάζουν. Τώρα, το βάζουν στο ψυγείο; Δεν το βάζουν; Δεν ξέρεις τι κάνουν. Στην αρχή είχε κάτι ωραία αλλά μετά χάλασε...

Συνεντεύκτρια: Έχετε ζητήσει κάποια άλλη βοήθεια από το κράτος;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν έχω ζητήσει ποτέ βοήθεια από το κράτος. Δεν έχω πάρει ποτέ τίποτα από το κράτος. Ούτε ένα λεπτό. Αλλά όταν είχαν γίνει. Μου το αναφέρανε κάποιιοι ότι παίρνουν κάποιο επίδομα. Και ρώτησα. Πριν βγει αυτό το κόμμα, ο Σύριζα, είχε πει ότι θα έδινε κάποια δωρεάν εισιτήρια για τις μετακινήσεις. Και όντως το έκανε. Αλλά έπρεπε να πας στον ΟΑΕΔ και το ΚΕΠ.

Συνεντεύκτρια: Πήγατε στον Ο.Α.Ε.Δ και στο Κ.Ε.Π.;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι βεβαίως.

Συνεντεύκτρια: Εξυπηρετηθήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Γιατί ενώ το δικαιούμουν να το πάρω, ο υπάλληλος του ΚΕΠ είπε ότι δεν το δικαιούμαι. Τον ρώτησα αν είναι σίγουρος και μου είπε ναι, οπότε έφυγα. Κάποια στιγμή μετά το συζητούσα με κάποιο φίλο από την εκκλησία και μου είπε ναι, ένας υπάλληλος μπορεί να στα χαλάσει όλα.

Συνεντεύκτρια: Και μετά τι κάνατε; Πήγατε σε άλλο Κ.Ε.Π. να εξυπηρετηθείτε;

Συνεντευξιαζόμενη: Πήγα αλλά ήταν η τελευταία μέρα, η μέρα που έληγε και μου είπε η υπάλληλος ότι βεβαίως το δικαιούμουν. Ο πρώτος υπάλληλος ήταν στα Κ.Ε.Π. στο Σύνταγμα, μετά η άλλη κοπέλα ήταν υπάλληλος στα Κ.Ε.Π. στην Ακαδημίας. Και έτυχε να είναι η τελευταία ώρα και η τελευταία ημέρα.

Συνεντεύκτρια: Και καταφέρατε; Εξυπηρετηθήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Χρειαζόντουσαν και τα δικαιολογητικά και εγώ δεν τα είχα όλα.

Συνεντεύκτρια: Ποια δικαιολογητικά;

Συνεντευξιαζόμενη: Χρειάζεται ταυτότητα, φορολογική δήλωση, κάρτα ανεργίας, μισθωτήριο του σπιτιού ή ένα λογαριασμό από ΔΕΚΟ.

Συνεντεύκτρια: Κι αν δεν έχετε κάποιο δικαιολογητικό;

Συνεντευξιαζόμενη: Εμ, εκεί είναι όλη η δυσκολία.

Συνεντεύκτρια: Το ψάξατε με κάποιον άλλον τρόπο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ρώτησα έναν δικηγόρο, γιατί όποιος θέλει μπορεί να σου πει ό,τι θέλει. Εκεί ακριβώς και κολλήσαμε. Ενώ ο ένας υπάλληλος, μου είπε όχι και άλλος μου είπε ναι. Ήταν η τελευταία ώρα και έληγε και εγώ δεν είχα τα δικαιολογητικά και έτσι το έχασα.

Συνεντεύκτρια: Ο δικηγόρος τι σας είπε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ότι το δικαιούμαι! Είπε να απευθυνθώ στην εκκλησία, να μου δώσει ένα χαρτί που να βεβαιώνει ότι μένω εδώ. Στα Κ.Ε.Π. και στον Ο.Α.Ε.Δ. σου ζητάνε κάποια δικαιολογητικά τα οποία πρέπει να τα δώσεις. Βεβαίως να τα δώσεις για να κάνεις τη δουλειά σου, εγώ δε λέω να μη ζητάνε τίποτα. Όμως πρέπει να ξέρουνε τι ζητάνε και από ποιον. Ας πούμε, αν κάποιος δεν έχει σπίτι, πώς του ζητάς ΔΕΚΟ; Τι ΔΕΚΟ να τους πάω; Τους το πα αυτό και μου είπαν ότι έπρεπε να πάρω ΔΕΚΟ από την εκκλησία αλλά και πάλι αυτό είναι γελοίο. Σε εμποδίζουν να κάνεις χρήση αυτού που δικαιούσαι επειδή δεν υπάρχει πρόβλεψη. Πού να το βρω εγώ το χαρτί;

Συνεντεύκτρια: Τους το λέτε αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Εντάξει την κάρτα ανεργίας την πήρα αλλά τώρα λένε ότι υπάρχει ένα πρόγραμμα από την Ευρωπαϊκή Ένωση που θα γενικευτεί, τώρα είναι πιλοτικά. Όταν πάω για αυτό το πρόγραμμα δεν θα πάω μόνη. Θα πω αν μπορεί κι ο Γιάννης να έρθει μαζί μου γιατί όταν είμαι μόνη μου πάντα με ταλαιπωρούν. Όταν όμως είναι και κάποιος άλλος μαζί μου είναι πιο εύκολα τα πράγματα. Απλά δε θέλω να μη μου πούνε ότι δεν έχω μια ΔΕΚΟ ή ένα χαρτί για το σπίτι και άρα ότι δεν το δικαιούμαι.

Συνεντεύκτρια: Τώρα τι κάνετε για να έχετε κάποια χρήματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάποιες φίλες μου, μου δίνουν κάποια πράγματα σε καλή κατάσταση. Περιοδικά, διακοσμητικά, διάφορα. Εγώ μετά πηγαίνω στο κέντρο και τα πουλάω. Μετά μαζεύουμε καφάσια με τον Γιάννη και τα δίνουμε σε έναν Πακιστανό και μας δίνει 25 λεπτά το ένα. Ό,τι μπορούμε δηλαδή...

Συνεντεύκτρια: Τώρα, πώς αισθάνεστε με την παρούσα κατάσταση;

Συνεντευξιαζόμενη: Αισθάνομαι θαυμάσια. Γιατί συνειδητοποίησα τι ακριβώς συμβαίνει. Στην αρχή δεν ήμουν καλά. γιατί δεν είχα συνειδητοποιήσει τι συμβαίνει. Τώρα το βίωσα. Κατάλαβα επιτέλους τι συμβαίνει. Πριν, δεν μπορούσα να αισθανθώ τι ακριβώς συμβαίνει. Τώρα, λέω δεν υπάρχει λόγος να στεναχωριέμαι.. το μόνο που πρέπει να κάνω είναι να κάνω κάποια πράγματα, ό,τι μπορώ να κάνω για να επιβιώνουμε. Δουλειά δεν έχω βρει ακόμη. Κανονική δουλειά, όχι να πουλάω πράγματα στο κέντρο.

Συνεντεύκτρια: Ψάχνετε δουλειά πάνω στο αντικείμενό σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αλλά δεν... Κάποια στιγμή ξαναβρήκα δουλειά πάνω σε φυλλάδια για τέσσερις φορές το μήνα. Αλλά κι αυτό τελείωσε...

Συνεντεύκτρια: Τι σκέφτεστε για το μέλλον σας; Πώς το φαντάζεστε;

Συνεντευξιαζόμενη: Οι δουλειές που βρίσκεις σήμερα δεν είναι διαρκείας. Δεν είναι όπως το είχα εγώ στο μυαλό μου. Όπως είχα μάθει. Σήμερα δουλεύεις, αύριο δεν δουλεύεις! Έχω συμβιβαστεί με αυτό. Το έχω αποδεχθεί. Υπάρχει μια κρίση που δεν είχα συνειδητοποιήσει γιατί δεν είχα ζήσει μια παρόμοια κρίση. Και ξέρεις όταν δεν ξέρεις τι συμβαίνει, έχεις μια αγωνία, ένα άγχος αλλά όταν το ζεις, φεύγει αυτό το πράγμα. Είσαι επιτέλους ήρεμος.

Συνεντεύκτρια: Πώς θα μπορούσε κατά τη γνώμη σας να βοηθήσει το κράτος;

Συνεντευξιαζόμενη: Να κάνει κάτι για την κατάσταση, να έχει ο κόσμος δουλειά κανονική, όχι να δουλεύει 2 – 3 μήνες και μετά να ψάχνει αλλού. Αν είχα δουλειά τώρα θα ήταν αλλιώς τα πράγματα. Δεν εννοώ δουλειά δημοσίου, αλλά μια δουλειά που να είμαι σχετικώς ήρεμη ότι θα την έχω και αύριο. Να έχω κάπου να στηριχτώ.

Συνεντεύκτρια: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ σας ευχαριστώ!

**Sociological approaches of homelessness:
the case of a homeless woman in Greece during the crisis period**

Kalligeri Anna

ABSTRACT

The current study examines homelessness as a major social issue during the long period of crisis since the danger of homelessness can affect a wide range of people.

The problem of unseen population causes a research interest as an extreme form of social exclusion with accumulated successive defeats and almost nonexistent output prospects. Traditional social policies are not sufficient to resolve the issue while homeless people are increasingly immersed into the world of homelessness and are possessed by feelings of guilt and shame, the follow ups of the social stigma.

The study reflects the sociological approaches of homelessness and the institutional role of the state while the matter was also investigated empirically by interviewing in depth a middle-aged, single, high school graduate homeless woman.

Both literature review and interview highlighted the contribution of the job loss to the possibility of house loss. It also became clear that homeless people are cut off from the majority of society and the state, which makes even more difficult the access in social services and benefits.

The problem is shifting to non-state entities and individuals who take charge and practice social policy substituting state structures. In that way, a new social landscape is being formed, that could be the subject of a new future study.

Key words

Homelessness, crisis, social policy